

Cahier 2005-15

Balansverschuiving?

Notarissen over ontwikkelingen in
de notariële beroepsethiek na vijf jaar
Wet op het notarisambt 1999

Z.D. Laclé
B. Krop
N.J.H. Huls

Universiteit Leiden
Faculteit der Rechtsgeleerdheid

a

Wetenschappelijk Onderzoek-
en Documentatiecentrum

Exemplaren van deze publicatie kunnen schriftelijk worden besteld bij

Bibliotheek WODC, kamer KO 14
Postbus 20301, 2500 EH Den Haag

Fax: (070) 370 45 07
E-mail: a.eind@minjus.nl

Cahiers worden in beperkte mate gratis verspreid zolang de voorraad strekt

Alle nadere informatie over WODC-publicaties is te vinden op Justweb en op www.wodc.nl

Met dank aan de begeleidingscommissie onder voorzitterschap van prof. dr. J.F. Bruinsma, alsmede Bob Korstanje en Martine Goudkade voor hun assistentie bij het onderzoek.

The most fundamental purpose of professional discipline is to maintain the reputation of the solicitors' profession as one in which every member, of whatever standing, may be entrusted to the ends of the earth¹, otherwise the whole profession, and the public as a whole is injured. [...] A profession's most valuable asset is its collective reputation and the confidence which that inspires.

(Haller, 2004)

¹ Bolton vs Law Society. Uitspraak van het Australische hooggerechtshof.

Inhoud

Samenvatting	1
1 Inleiding	7
1.1 Ontwikkelingen in vrije beroepen	7
1.2 Ontwikkelingen in de notariële beroepsethiek	11
1.3 Methoden van onderzoek	13
1.3.1 Semi-gestructureerde interviews	13
1.3.2 Analyse tuchtrechtspraken	14
1.3.3 Werkconferentie 'Tendrapportage Notariaat'	14
1.3.5 Enquête notarissen en kandidaat-notarissen	15
1.4 Indeling rapport	18
2 Het notariaat en marktwerking	19
2.1 Een 'nieuwe' Wet op het notarisambt	19
2.2 De Commissie monitoring notariaat	20
2.3 Eerste Tendrapportage notariaat	22
2.4 Ontwikkelingen in het notariaat	22
3 Het hybride ambt	25
3.1 Het hybride ambt in de praktijk	26
3.2 Het hybride ambt als ideaalbeeld	27
3.3 Wijzigingen in het hybride notariële ambt sinds 1999	29
4 De beroeps- en gedragsregels	33
4.1 Regulering van vrije beroepen	33
4.1.1 Beroeps- en gedragsregels	34
4.2 Het belang van de beroeps- en gedragsregels	36
4.3 De naleving van de beroeps- en gedragsregels	37
4.4 Invloed van marktwerking op de omgang met beroeps- en gedragsregels	40
4.5 De beroeps- en gedragsregels in de praktijk	41
5 De directe omgeving van de notaris	45
5.1 De communicatie binnen de notariële beroepsgroep	45
5.1.1 Communicatieve klimaat	45
5.1.2 Referentiekader bij ethische dilemma's	47
5.2 Bewaking van de beroepsethiek door de directe omgeving	48
5.3 Zelfreguleringsmechanismen op kantoor niveau	50
5.3.1 Mechanismen om de kennis van de beroepsethiek te vergroten: algemeen	50
5.3.2 Mechanismen om de beroepsethiek te bewaken	52
6 Het notariële tuchtrecht	55
6.1 Het notariële toezicht en tuchtrecht	55
6.2 Klachtenbehandeling	58

6.2.1	Klachtenbehandeling op kantoorniveau	59
6.2.2	Klachtenbehandeling door de KNB	59
6.2.3	Klachtenbehandeling door de Kamers van Toezicht en het Gerechtshof Amsterdam	61
6.3	Publicatie tuchtrechtspraak	63
6.4	Het notariële tuchtrecht in de praktijk	64
6.4.1	Het belang en de effectiviteit van het tuchtrecht	64
6.5	Het notariële tuchtrecht en ondernemerschap	67
7	Bevindingen en conclusies	71
7.1	Beperkingen onderzoek betreffende de bevindingen en conclusies	71
7.2	Bevindingen	71
7.3	Conclusies	76
	Literatuur	79
	Bijlagen	
1	Begeleidingscommissie	85
2	Enquête 'Ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat'	87
3	Vragenlijst en thema's semi-gestructureerde interviews	119
4	Tabellen onderzoek 'Ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat'	123
5	Tabellen onderzoek 'Ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat'	131
6	Analyses enquête 'Ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat'	143
7	Toespraken werkconferentie Trendrapportage Notariaat	145

Samenvatting

Achtergrond

De notaris bekleedt een hybride functie waarbij hij als openbaar ambtenaar en ondernemer rechtszekerheid verschaft, rechtsbescherming bevordert en een goed functionerend rechtsverkeer waarborgt door het vastleggen van rechtsverhoudingen in notariële akten. De notariële publieke taak is verankerd in verschillende delen van het personen- en familierecht, erfrecht, huwelijksvermogensrecht, onroerende zakenrecht en ondernemingsrecht, waarin de notaris exclusieve bevoegdheden zijn toegekend tot het opmaken van authentieke akten.

Het notariële domeinmonopolie is door de wetgever aan de notaris toegekend om de rechtsbescherming van partijen te waarborgen en de rechtszekerheid te bevorderen.

De traditionele pijlers van het notariaat omvatten de notariële beroepsethiek en de traditionele rechtsgebieden van het notariële beroep. De geschreven en ongeschreven normen inzake gewenst notarieel gedrag die middels zelfregulering door de beroepsgroep zijn ontwikkeld behoren tot de beroepsethiek van notarissen. Hierbij moet een onderscheid worden gemaakt tussen hetgeen als wenselijk gedrag wordt ervaren (de ideale beroepsmoraal) en de normen die daadwerkelijk worden gehanteerd in de praktijk (de kritische beroepsmoraal).

De ontwikkelingen die zich in vrije beroepen hebben voorgedaan hebben het notariaat niet ongeroerd gelaten. Ook binnen het notariaat zijn vormen van specialisatie, schaalvergroting en internationalisering zichtbaar. Tevens wordt het notariële beroep thans interdisciplinair en in maatschapverband uitgeoefend. Ook zijn de afgelopen decennia nieuwe vormen van samenwerking, waaronder netwerkvorming, opgekomen. De toegenomen macht van de markt heeft binnen het notariaat vorm gekregen in de versterking van marktwerking middels vrijere tarieven en een vrijer vestigingsbeleid welke in 1999 met de Wet op het Notarisambt 1999 (hierna: WNA 1999) zijn geïntroduceerd. Met deze nieuwe wet is ook het notariële toezicht gewijzigd. Ten eerste is de beroepsorganisatie – de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (KNB) – van een privaatrechtelijke organisatie omgedoopt in een publiekrechtelijke organisatie met verordenende bevoegdheden. Daarnaast zijn wijzigingen aangebracht in het tuchtprocesrecht.

Het notariaat bevindt zich sinds de inwerkingtreding van de WNA 1999 in een periode van transitie. Een nieuwe omgeving waarin het notariële beroep moet worden uitgeoefend bergt enige risico's en dilemma's in zich. Marktwerking kan verstrekkende gevolgen hebben voor de dienstverlening. Het gevaar bestaat dat onder druk van concurrentie minder aandacht wordt besteed aan de kwaliteit van de dienstverlening en de minder rendabele rechts-

gebieden worden afgestoten. Ook kan marktwerking de in het Latijnse notariaat vervatte balans tussen ondernemersaspecten en publieke taken verstoren, waarbij de traditionele ereplicht kan worden ondergesneeuwd door de ondernemersmentaliteit. Anderzijds kan van marktwerking een dynamiek uitgaan die juist bevorderend is voor de onderlinge controle van notariscollega's en de kwaliteit van de dienstverlening.

Doelstelling en vraagstelling

De invloed die van marktwerking naar de notariële beroepsethiek uitgaat, vormt het onderwerp van het onderhavige onderzoek 'Ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat'. Het onderzoek maakt deel uit van de Eerste Trendrapportage Notariaat en is uitgevoerd in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van Justitie (WODC). Het doel van de Eerste Trendrapportage Notariaat is het in kaart brengen van de ontwikkelingen op het gebied van toegankelijkheid, continuïteit en kwaliteit en integriteit van de notariële dienstverlening, ten einde de beleidsvorming en beleidsverantwoording van het ministerie van Justitie te faciliteren.

Dit onderzoek maakt deel uit van het thema kwaliteit en integriteit van de notariële dienstverlening en richt zich op de volgende vragen:

*Wat is eind 2004 de stand van de notariële beroepsethiek en het notariële toezicht?
Welke ontwikkelingen zijn in de notariële beroepsethiek en het notariële toezicht te onderkennen sinds de inwerkingtreding van de Wet op het notarisambt 1999?*

1. De omgang met de spanningen van het hybride ambt
 - Waarop legt de beroepsgroep volgens notarissen en kandidaat-notarissen de nadruk bij specifieke beroepsethische dilemma's? Welke ontwikkelingen doen zich hierin voor?
 - Waarop dient de beroepsgroep volgens notarissen en kandidaat-notarissen de nadruk te leggen bij specifieke beroepsethische dilemma's?

2. De omgang met beroeps- en gedragsregels
 - Welk belang hechten notarissen en kandidaat-notarissen aan de naleving van de beroeps- en gedragsregels?
 - Welke concrete invulling geven notarissen en kandidaat-notarissen aan de beroeps- en gedragsregels?
 - Hoe worden de beroeps- en gedragsregels op kantoor niveau nageleefd?
 - Hoe ervaren notarissen en kandidaat-notarissen de naleving van beroeps- en gedragsregels door de beroepsgroep? Welke ontwikkelingen doen zich hierin voor?

3. Bewaking van de beroepsethiek
 - Welke zelfreguleringsmechanismen worden op kantoorniveau toegepast om de beroepsethiek te bewaken en de kennis van de beroepsethiek te vergroten? Welke ontwikkelingen doen zich hierin voor?
 - Hoe ervaren notarissen en kandidaat-notarissen de bewaking van de beroepsethiek door collega's en andere relevante actoren in het notariële veld?

4. Het notariële tuchtrecht en toezicht
 - Op welke wijze besteden individuele notarissen, kandidaat-notarissen en notariskantoren aandacht aan tuchtuitspraken en welke ontwikkelingen zijn hierin te onderkennen?
 - Hoe ervaren notarissen, kandidaat-notarissen en toezichthouders het functioneren van het notariële tuchtrechtbestel en toezicht?
 - In hoeverre is de introductie van marktwerking terug te vinden in de tuchtrechtspraak?

Methoden van onderzoek

193 Kandidaat-notarissen en 310 notarissen zijn aan de hand van een enquête bevraagd op de omgang met beroepsethische dilemma's. Tevens is gevraagd naar de perceptie van notarissen en kandidaat-notarissen inzake de wijze waarop door de collega's en andere actoren in het notariaat (het kantoor, de toezichthouders, de KNB) de beroepsethiek wordt bewaakt. In de periode september tot en met december 2004 zijn ook tien semi-gestructureerde interviews gehouden met relevante actoren uit het notariële veld. Ook zijn de gepubliceerde tuchtrechtspraken van de jaren 2003 en 2004 geanalyseerd.

Resultaten

Het hybride ambt

Een meerderheid van 60% van de notarissen meent dat het hybride ambt van de notaris vooral een ambtelijke invulling dient te krijgen. De publieke taakuitoefening en de daaraan verbonden waarden en regels, zoals de bescherming van de zwakke partij en het streven naar een goede kwaliteit van de akte, dienen doorslaggevend te zijn. De aan het ondernemerschap verbonden waarden, waarin de nadruk ligt op winstgevendheid, concurrentie en het behoud van grote cliënten, behoren secundair te zijn en zijn ondergeschikt aan de publieke taakuitoefening.

De praktijk laat volgens de geënquêteerden een ander beeld zien, waarin juist de bedrijfsmatige aspecten van het notariële ambt prevaleren. Volgens een meerderheid van de geënquêteerden legt de beroepsgroep in de praktijk meer nadruk op marktgerelateerde waarden dan op ambtelijke waarden.

Voorbeelden uit de praktijk waarin – volgens geïnterviewden – notarissen de grenzen opzoeken en primair gericht zijn op het behalen van een zo groot mogelijke omzet en daarmee het minder nauw nemen met het bieden van een zo hoog mogelijke kwaliteit en optimale zorgplicht, zijn: het niet opnemen van erfdienstbaarheden in de akte zelf maar in bijvoegsels, het doorver-

wijzen voor *Belehrung*² naar de notaristelefoon, het 'wegdeclarereren' (waarbij zeer hoge tarieven voor bepaalde diensten worden geoffreerd opdat de cliënt afziet van de dienstverlening) en het niet voldoen aan de herrechercheplicht.

Omgang met de beroeps- en gedragsregels

Het belang van de naleving van beroeps- en gedragsregels wordt door vrijwel alle geënquêteerden onderkend. Ten aanzien van twee regels meent echter een deel van de geënquêteerden dat het belang ervan niet groot is. Zo vindt 10% van de notarissen dat het belang van de naleving van de full-service regel gering is. Ten aanzien van de collegialiteitsregel inzake het legaliseren van handtekeningen ligt dit percentage op 19%.

De geënquêteerden menen dat de beroepsgroep minder conform de beroeps- en gedragsregels handelt dan op het eigen kantoor gebeurt. Geënquêteerden vinden dat de naleving van de beroeps- en gedragsregels op het niveau van het eigen kantoor 'goed tot zeer goed' is, terwijl de naleving door de beroepsgroep als 'matig tot redelijk goed' wordt gekwalificeerd.

Gevraagd naar de veranderingen in de omgang met de beroeps- en gedragsregels menen geïnterviewden dat aan de regels minder strikt de hand wordt gehouden sinds de invoering van de WNA 1999. Notarissen verkennen sindsdien tevens de grenzen van bestaande regels. De overgrote meerderheid van de geënquêteerden vindt dat sinds de inwerkingtreding van de WNA 1999 minder volgens de beroeps- en gedragsregels wordt gewerkt. De meeste overeenstemming bestaat ten aanzien van de naleving van full-service regel en het provisieverbod, drie kwart van de geënquêteerden is van mening dat minder volgens deze regels wordt gewerkt.

De bewaking van de beroepsethiek

De helft van de geënquêteerden meent dat binnen de beroepsgroep geen klimaat bestaat waarin notaris-collega's elkaar kunnen aanspreken op de naleving van beroeps- en gedragsregels. Volgens de meeste geënquêteerden kunnen notarissen sinds de invoering van de WNA 1999 elkaar minder goed aanspreken op het notarieel handelen.

Ruim 85% van de geënquêteerden meent dat kantoorgenoten de beroepsethiek voldoende bewaken. Kandidaat-notarissen zijn daarnaast over het algemeen positief (76%) over de mate waarin bij de begeleiding op kantoor aandacht wordt besteed aan beroepsethische kwesties. Vrijwel alle geënquêteerden (96%) menen dat de bewaking van de beroepsethiek primair een taak is van de kantoorgenoten. Zij zouden zich bij het voordoen van een dilemma dan ook voornamelijk wenden tot collega-kantoorgenoten.

Het optreden van de KNB bij het bewaken van de beroepsethiek wordt als positief ervaren: 65% van de geënquêteerden vindt dat de KNB de beroepsethiek voldoende bewaakt. Ongeveer 21% is niet tevreden over de mate waarin de KNB de beroepsethiek bewaakt. Een ruime meerderheid van de notarissen (83%) ziet een belangrijke rol voor de KNB weggelegd bij het bewaken van de beroepsethiek. Indien een ethisch dilemma zich aandient zou 39% van

² Voorkomen van juridische onkunde en feitelijk overwicht.

de notarissen en kandidaat-notarissen het Notarieel-juridisch bureau van de KNB raadplegen en 35% zou zich wenden tot de vertrouwensnotaris. Het mechanisme dat op kantoonniveau het meest wordt toegepast om de kennis over beroepsethiek te vergroten is het informele overleg over gevoelige zaken. Meer formele vormen om de kennis van de beroepsethiek te vergroten worden op een klein deel van de kantoren toegepast. Een vijfde van de kantoren besteedt bovendien geen specifieke aandacht om het ethische bewustzijn van kandidaat-notarissen te vergroten. Een vijfde van de kantoren maakt geen gebruik van mechanismen om de beroepsethiek te bewaken. Het belangrijke mechanisme van collegiale toetsing is op iets minder dan de helft van de kantoren niet geïmplementeerd. De invoering van de WNA 1999 heeft volgens notarissen wel geleid tot een toename in kantooractiviteiten, zoals in het gebruik van procedurebeschrijvingen en kwaliteitszorgsystemen.

Toezicht en tuchtrecht:

Respondenten achten het belang van het tuchtrecht groot en zijn daarnaast positief over de mate waarin de tuchtcolleges de beroepsethiek bewaken. De meeste geïnterviewden achten tevens de invloed van het tuchtrecht op het gedrag van notarissen groot.

Toch plaatsen respondenten kanttekeningen bij het functioneren van het huidig tuchtrechtelijk bestel. Verschillende geïnterviewden wijzen op de ondoorzichtige structuur van tuchtrechtspraken die onvolledig worden gepubliceerd. Ook wordt gewezen op het grote aantal Kamers van Toezicht (negentien in totaal) en de beperkte mogelijkheden die de voorzitter van de Kamer van Toezicht heeft om daadwerkelijk tot het ambtshalve onderzoek over te gaan. Als grootste nadeel wordt ervaren dat de onafhankelijkheid van de notarisleden van de Kamers van Toezicht moeilijk te garanderen is.

De commerciële gerichtheid van notarissen komt tot uiting in enkele opmerkelijke marktinitiatieven. Sommige daarvan zijn door de tuchtrechter beoordeeld. In de jaren 2003 en 2004 heeft de tuchtrechter zich over vijf ondernemersgerelateerde zaken gebogen. Marktinitiatieven die een inperking vormen van de notariële kwaliteit en ambtelijke taken zijn in deze casussen door de tuchtrechter afgekeurd.

1 Inleiding

De notaris bekleedt een hybride functie waarbij hij als openbaar ambtenaar en ondernemer rechtszekerheid verschaft, rechtsbescherming bevordert en een goed functionerend rechtsverkeer waarborgt door het vastleggen van rechtsverhoudingen in notariële akten. De notariële publieke taak is verantwoord in verschillende delen van het personen- en familierecht, erfrecht, huwelijksvermogensrecht, onroerende zakenrecht en ondernemingsrecht, waarin de notaris exclusieve bevoegdheden zijn toegekend tot het opmaken van authentieke akten.

Het notariële domeinmonopolie is door de wetgever aan de notaris toegekend om de rechtsbescherming van partijen te waarborgen en de rechtszekerheid te bevorderen. De inhoud van de notariële authentieke akte levert niet alleen bewijs op tussen partijen onderling maar is ook geldig ten opzichte van anderen. Deze authentieke akten worden daarnaast door de notaris bewaard waardoor partijen altijd een kopie van de akte kunnen aanvragen om de gemaakte afspraken tegenover een ieder te bewijzen.

Het notariële beroep is sinds 1842 een hybride functie geweest die met de term 'Latijns notariaat' wordt omschreven³. De notaris is een publieke functionaris die zijn ambt als vrij beroep uitoefent. Met de introductie van marktwerking in 1999 is aan deze hybride een nieuwe invulling gegeven. De mogelijke gevolgen die van dit liberaliseringstraject uitgaan naar de ethiek van notarissen en het daarin vervatte balans tussen de notariële publieke taak en het ondernemerschap, vormen het uitgangspunt van dit onderzoek.

1.1 Ontwikkelingen in vrije beroepen

Notarissen, evenals advocaten en artsen kunnen worden gekwalificeerd als vrije beroepsbeoefenaren. Van een vrij beroep⁴ kan worden gesproken als sprake is van een beroep dat *individueel* en (*financieel*) *onafhankelijk* wordt uitgeoefend, waarbij de individuele professional *verantwoordelijk* (*professionele autonomie*) is voor de verleende *intellectuele diensten* (*kennisasymmetrie tussen professional en cliënten*). De dienstverlening is in overeenstemming met de aan het beroep toegekende *competenties*, de *belangen van cliënten* en het *publieke belang*. Het professioneel handelen wordt beheerst door *nationale regelgeving* dan wel *zelfregulering* van de beroepsorganisaties die de *kwaliteit*, *professionaliteit* en *vertrouwensrelatie* tussen de professional en cliënt waarborgen. Het gedrag van de beroepsbeoefenaren is aan vormen van *tucht-*

³ De Latijnse notaris is in het leven geroepen door de Napoleontische Ventôsewetgeving die in vele Europese landen als voorbeeld voor wetgeving van het notarisambt heeft gediend. In Angelsaksische landen zijn ook notarissen werkzaam. Omdat deze notarissen een andere takenpakket hebben (geen bevoegdheid tot het opstellen van authentieke akten) worden deze niet gerekend tot het 'Latijnse notariaat'.

⁴ Deze definitie van 'vrije beroepen' is een compilatie van de karakteristieken die Arts, Batenburg en Groenewegen hanteren, de door de Raad voor het Vrije Beroep (www.raadvoorhetvrijebroep.nl) gebezigde CEPLIS definitie alsmede de EU kwaliteitsnormen (Arts, e.a., 2001).

recht dan wel andere vormen van (overheids)toezicht onderworpen. De beroepsbeoefenaren hebben een *academische titel*, hebben de relevante *beroepsopleiding* met succes afgerond en dienen daarnaast aan bepaalde vormen van *permanente educatie* te voldoen.

De hulp van een vrije beroepsbeoefenaar wordt ingeroepen bij belangrijke gebeurtenissen die zich in het leven van een cliënt voordoen. Zo wordt een arts ingeschakeld als de patiënt gezondheidsklachten heeft, wordt de advocaat om advies of rechtsbijstand gevraagd en wordt de hulp van de notaris ingeroepen bij de overdracht van een woonhuis of bij het opstellen van een testament.

Deze inschakeling heeft vaak een verplicht karakter omdat de cliënt voor de transacties die onder het domeinmonopolie van een bepaalde beroepsgroep vallen niet bij een andere dienstverlener terecht kan.

De verplichte betrokkenheid, het verschil in deskundigheid (de zogenaamde kennisasymmetrie) en het belang dat met de inschakeling van een vrije beroepsbeoefenaar gemoeid is, maakt dat de dienstverlening van een vrije beroepsbeoefenaar vooral gebaseerd is op het vertrouwen tussen cliënt en professional (Arts, e.a., 2001). De cliënt moet er op kunnen vertrouwen dat de vrije beroepsbeoefenaar zijn werk naar behoren uitoefent, zonder dat de cliënt daadwerkelijk over de middelen beschikt om het werk van een professional te controleren.

Een belangrijk element bij het kweken van het vertrouwen in een beroepsgroep en het op peil houden van het publieke imago van die groep is de mate waarin deze groep over een zelfreinigend vermogen beschikt. De beroepsethische normen die door zelfregulering zijn opgesteld en de wijze waarop deze normen worden gehandhaafd binnen de beroepsgroep zijn belangrijke toetsstenen voor het peilen van het zelfreinigende vermogen van een bepaalde beroepsgroep.

Beroepsethiek

De beroepsethiek van een vrij beroep omvat die normen en gebruiken die door de beroepsgroep zijn ontwikkeld en die de richtlijnen voor gewenst gedrag vormen⁵. Aan vrije beroepsbeoefenaren worden bijvoorbeeld hoge eisen gesteld van integriteit, nauwgezetheid, belangeloosheid, onafhankelijkheid, onpartijdigheid, waarheidsgetrouwheid, rechtvaardigheid en betrouwbaarheid (De Groot-van Leeuwen en Schuyt, 1992)⁶. Tevens wordt verwacht dat deze professies publieke belangen in acht nemen en daarbij de belangen van derden en zwakke partijen beschermen.

Deze beroepsethische pijlers staan in een spanningsverhouding ten opzichte van elkaar. Zo lijkt waarheidsvinding niet te combineren te zijn met betrouwbaarheid (geheimhouding) en zijn de waarden van onpartijdigheid, onafhankelijkheid en belangeloosheid niet altijd te rijmen met het opkomen voor belangen van derden (De Groot-van Leeuwen en Schuyt, 1992). Ook bestaan inherente spanningen bij het stellen van hoge beroepsethische eisen enerzijds en het waarborgen van de eigen inkomsten door de professional anderzijds. De afweging om te voldoen aan beroepsethische normen kan hierbij

⁵ Het macroniveau van de ethiek (Webb, 2002).

⁶ Ten aanzien van advocaten.

afhankelijk worden gesteld van belangen die in geld uit te drukken zijn (tijd, winst, kosten).

Deze spanningen binnen het vrije beroep kunnen ethische dilemma's meebrengen, waarbij tegenstrijdige beroepspijlers in een spagaatverhouding ten opzichte van elkaar komen te staan en de professional tussen een van deze twee componenten ten koste van de andere dient te kiezen. Dit levert voor de beroepsbeoefenaar een moreel problematische keuze op.

In de loop van verschillende decennia hebben beroepsgroepen normen ontwikkeld (aan de hand van zelfregulering en jurisprudentie) die handvatten bieden bij het bereiken van een balans tussen de spanningen en dilemma's die het beoefenen van het vrije beroep als onderneming teweegbrengt. Deze zelfregulering heeft bij vrije beroepen vorm gekregen in beroepsnormen (vastgelegd in beroepscodes of vervat in principes) die traditioneel door vormen van tuchtrecht (wettelijk dan wel niet-wettelijk) worden gehandhaafd⁷. De beroepsethiek van vrije beroepen bestaat derhalve uit de normen die de beroepsgroep zichzelf oplegt. Enerzijds is van belang welke normen als ideaal worden beschouwd, hoe beroepsbeoefenaren vinden dat collega's zich zouden moeten gedragen (de ideale beroepsmoraal) (Van der Burg, 1995). Anderzijds is de mate waarin deze normen tot uitdrukking komen in de praktijk, de kritische beroepsmoraal, ook een belangrijke pijler van de ethiek van een beroepsgroep. Beroepsnormen hebben, met name indien vastgelegd in beroepscodes, een tweeledige functie. Intern bieden deze normen handvatten voor normconform handelen, extern⁸ wekken deze normen de indruk van professionaliteit en integriteit (Musschenga, 2004).

Beroepsethiek is daarnaast contextspecifiek, de professionele integriteit van vrije beroepsbeoefenaren is geabstraheerd van algemene morele en ethische regels en de persoonlijke integriteit van de beroepsbeoefenaar⁹. Vanuit de gedifferentieerde moraliteitsgedachte stoelt de integriteit van de beroepsbeoefenaar van een vertrouwensberoep niet primair op diens persoonlijke opvattingen, maar op de wijze waarop de beroepsbeoefenaar al dan niet op eerlijke, rechtschapen en verantwoordelijke wijze handelt naar de *rolverwachting* die het publiek ten aanzien van beoefenaren van een bepaald beroep heeft (Van Oostrum, 2002).

Onlosmakelijke verbonden met de beroepsethiek van een beroepsgroep is de handhaving van de beroepsnormen door de beroepsgroep. Het zelfregulerende en zelfreinigende vermogen van een beroepsgroep omvat immers niet alleen een gedeelde normopvatting maar ook de naleving van deze normen, de controle op naleving en het sanctioneren van niet normconform handelen (Raes en Claessens, 2002).

⁷ Nieuwe vormen van handhaving die ten tonele zijn verschenen zijn onder andere beslechting door klacht- en geschillencommissies en mediation. Tevens dient rekening te worden gehouden met de competentie van publiekrechtelijke handhavinginstrumenten (onder andere de bestuursrechter) door het publiekrechtelijke karakter van de beroepsorganisaties van vrije beroepen (zoals de NOvA en de KNB) (Kleiboer en Huls, 2001). Thans zijn ten aanzien van de handhaving van notarissen acht verschillende toezichtsorganen bevoegd (zie hoofdstuk 6) (BFT, 2003).

⁸ De symbolisch expressieve functie.

⁹ De zogenaamde *role differentiated morality*, onder anderen bepleit door Wasserstorm (1975) en Goldman (1980).

Bij de bestudering van ethische vraagstukken is daarom niet alleen van groot belang te weten welke de gedeelde normen zijn en hoe deze in de praktijk ingevuld worden. Minstens zo belangrijk zijn de randvoorwaarden voor ethisch handelen. Een goed functionerend toezichtmechanisme is van essentieel belang om ethisch handelen te waarborgen. Ook zijn de omgang met ethische vraagstukken en het belang dat door de directe omgeving van de beroepsbeoefenaren (kantoorgenoten, maten en andere collega's¹⁰) aan normconform handelen wordt gehecht, belangrijke voorwaarden voor het beroepsethisch handelen van individuele¹¹ beroepsbeoefenaren.

Arts, Batenburg en Groenewegen benoemen tal van ontwikkelingen waaraan de vrije beroepen de afgelopen decennia zijn blootgesteld, zoals de toename van de macht van de staat en de markt, het afnemende vertrouwen in het zelfregulerende vermogen van vrije beroepen, de opkomst van schaalvergroting, specialisatie en de bureaucratische organisatie in het werkveld van professionals, alsmede de toegenomen invloed van de informatie- en communicatietechnologie (Arts, e.a., 2001). De Groot-van Leeuwen en Schuyt signaleren tevens de geografische uitbreiding van vrije beroepen en de toegenomen concurrentie met aanpalende beroepsgroepen (De Groot-van Leeuwen en Schuyt, 1992).

De ontwikkelingen die zich in vrije beroepen hebben voorgedaan, kunnen gevolgen hebben voor de invulling die door de desbetreffende beroepsgroep aan de beroepsethiek wordt gegeven. Door de differentiatie die zich middels specialisatie en schaalvergroting in deze beroepsgroepen heeft geopenbaard, verkeren de beroepsgroepen in een spagaathouding waarbij het streven naar een ongedeelde beroepsethiek die door de gehele beroepsgroep wordt gedragen en van bovenaf door de beroepsorganisaties wordt opgelegd, wordt bemoeilijkt¹².

Het toegenomen belang van de markt en commercie borgt tevens gevaren in zich voor de traditionele beroepsethische pijlers. In een sterk competitieve omgeving waarbij het handelen in het publieke belang direct wordt afgewogen tegen geldelijk gewin, ontstaat het gevaar dat het moreel handelen door individuele beroepsbeoefenaren op de achtergrond geraakt bij het meedoen in de concurrentiestrijd (Raad van Volksgezondheid en Zorg, 2003). Indien de publieke beroepsethische pijlers en de ondernemerswaarden op gespannen voet met elkaar komen te staan kan de in de praktijk (door zelfregulering) bereikte balans tussen publieke taken en ondernemerswaarden worden ver-

¹⁰ Het meso-niveau van de ethiek, waarbij het zelfregulerend vermogen van de beroepsgroep centraal staat (Webb, 2002). Wij hanteren een bredere definitie van het meso-niveau dan Webb en bepleiten dat het meso-niveau van de ethiek tevens handhaving door andere relevante actoren in het veld van de beroepsgroepen en zelfreguleringsmechanismen op kantooniveau omvat (met betrekking tot kantooniveau vgl. Economides (2004). Zie ook Raes en Claessens (2002) die het streven naar een nieuw ethisch raamwerk afhankelijk stellen van de participatie van kantoren bij het tot stand komen van een dergelijk raamwerk en bepleiten dat kantoren de eigen verantwoordelijkheid op zich moeten nemen ter handhaving van beroepsethische normen. Hierbij opereren zij het idee dat het mogelijk maken van een goede handhaving van de beroepsethiek wellicht het institutionaliseren van een *'in-house ethics advisor'* nodig maakt).

¹¹ Het micro-niveau van de beroepsethiek (Webb, 2002).

¹² Zie ten aanzien van notarissen Huls en Laclé (2002b).

stoord¹³. De dreiging bestaat dat het handelen in eigen belang plaats maakt voor het handelen in het publieke belang. Niet alleen kan de niet commerciële getinte ereplicht als verouderd worden geïnterpreteerd, ook kunnen onrendabele gebieden van de traditionele dienstverlening worden afgestoten (De Groot-van Leeuwen en Schuyt, 1992).

1.2 Ontwikkelingen in de notariële beroepsethiek

Aan het notariaat is met de inwerkingtreding van de Wet op het Notarisambt 1999 (hierna: WNA 1999) een nieuwe impuls gegeven door de introductie van marktwerkingelementen in het notariële ambt. De invloed die van deze nieuwe impuls uitgaat naar de notariële beroepsethiek vormt het onderwerp van het onderhavige onderzoek 'Ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat'.

Trendrapportage notariaat: deelonderzoek 'Ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat': doelstelling en vraagstelling

Het onderzoek 'Ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat' maakt deel uit van de Eerste Trendrapportage Notariaat¹⁴ en is uitgevoerd in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van Justitie (WODC). Het doel van de Eerste Trendrapportage Notariaat is het in kaart brengen van de ontwikkelingen op het gebied van de toegankelijkheid, continuïteit en kwaliteit en integriteit van de notariële dienstverlening, teneinde de beleidsvorming en beleidsverantwoording van het ministerie van Justitie te faciliteren.

Doelstelling

Dit onderzoek is gericht op de ontwikkelingen die zich in de kwaliteit van de notariële dienstverlening en de integriteit van notarissen voordoen sinds de inwerkingtreding van de Wet op het notarisambt 1999.

Het hybride notariële ambt kent een inherente spanning tussen de publieke taakuitoefening aan de ene kant en het ondernemerschap aan de andere kant. Sinds de inwerkingtreding van de WNA 1999 zijn marktwerkingelementen ingevoerd, waardoor een andere balans tussen deze twee componenten van het hybride notariële ambt kan ontstaan. In dit kader hebben wij getracht inzicht te verkrijgen in hoeverre wijzigingen in deze balans zijn opgetreden

¹³ Over de verenigbaarheid van ondernemerswaarden en publieke waarden wordt verschillend gedacht. Jacobs (1992) acht deze onverenigbaar, terwijl Schreuder (1994) een middenpositie inneemt. Door Pearce (1999) en Raes & Claessens (2002) wordt (evenals ten aanzien van notarissen in het Monti-rapport [COM (2004) 83 definitief]) een volledige revisie van de deontologie van vrije beroepen het beste geacht. Pearce (1999) bepleit een paradigmaverschuiving waarbij het paradigma van 'het juridische metier als onderneming' volledig wordt verlaten, terwijl Raes & Claessens (2002) een nieuw ethisch raamwerk voor professies bepleiten, waarbij behalve de ethische normen ontwikkeld in professionele regels, ook de bedrijfsethiek en de 'ethische economie' (onder anderen nationale en internationale mededingingsregels, praktijk- en managementregels op kantooniveau, alsmede de financiële en sociale positie van beroepsbeoefenaren binnen het kantoor) aan het fundament van dit raamwerk dienen te staan.

¹⁴ De Eerste Trendrapportage Notariaat (Ter Voert en Van Ewijk, 2004) is in december 2004 gepubliceerd. In hoofdstuk vijf van deze rapportage zijn de eerste bevindingen van het onderhavige onderzoek 'Ontwikkelingen in de beroepsethiek van het Notariaat' opgenomen. Deze eerste bevindingen zijn vervat in de *position paper* (Laclé en Krop, 2004) welke als discussiestuk is gebruikt voor de werkconferentie 'Trendrapportage Notariaat' op 4 november 2004.

en zo ja, op welke wijze zich dit in de praktijk van de notariële beroepsethiek openbaart. Hierbij wordt ingegaan op twee niveaus van de beroepsethiek, te weten de omgang met de notariële beroepsethiek door individuele notarissen (microniveau; Webb, 2002) en de rol die de directe omgeving (het kantoor en andere relevante actoren binnen het notariaat, het mesoniveau; Webb, 2002¹⁵) inneemt bij de bevordering en handhaving van de notariële beroepsethiek.

Vraagstelling

Het doel van dit onderzoek is het verkrijgen van inzicht in de huidige stand van zaken van de notariële beroepsethiek alsmede ontwikkelingen die hierin te onderkennen zijn. De centrale vragen die dit onderzoek tracht te beantwoorden zijn:

Wat is eind 2004 de stand van de notariële beroepsethiek en het notariële toezicht?

Welke ontwikkelingen zijn in de notariële beroepsethiek en het notariële toezicht te onderkennen sinds de inwerkingtreding van de Wet op het notarisambt 1999?

1. De omgang met de spanningen van het hybride ambt
 - Waarop legt de beroepsgroep volgens notarissen en kandidaat-notarissen de nadruk bij specifieke beroepsethische dilemma's? Welke ontwikkelingen doen zich hierin voor?
 - Waarop dient de beroepsgroep volgens notarissen en kandidaat-notarissen de nadruk te leggen bij specifieke beroepsethische dilemma's?
2. De omgang met beroeps- en gedragsregels
 - Welk belang hechten notarissen en kandidaat-notarissen aan de naleving van de beroeps- en gedragsregels?
 - Welke concrete invulling geven notarissen en kandidaat-notarissen aan de beroeps- en gedragsregels?
 - Hoe worden de beroeps- en gedragsregels op kantoonniveau nageleefd?
 - Hoe ervaren notarissen en kandidaat-notarissen de naleving van beroeps- en gedragsregels door de beroepsgroep? Welke ontwikkelingen doen zich hierin voor?
3. Bewaking van de beroepsethiek
 - Welke zelfreguleringsmechanismen worden op kantoonniveau toegepast om de beroepsethiek te bewaken en de kennis van de beroepsethiek te vergroten? Welke ontwikkelingen doen zich hierin voor?
 - Hoe ervaren notarissen en kandidaat-notarissen de bewaking van de beroepsethiek door collega's en andere relevante actoren in het notariële veld?
4. Het notariële tuchtrecht en toezicht
 - Op welke wijze besteden individuele notarissen, kandidaat-notarissen en notariskantoren aandacht aan tuchtuitspraken en welke ontwikkelingen zijn hierin te onderkennen?

¹⁵ Wij hanteren een bredere definitie van het meso-niveau dan Webb, zie noot 10.

- Hoe ervaren notarissen, kandidaat-notarissen en toezichthouders het functioneren van het notariële tuchtrechtbestel en toezicht?
- In hoeverre is de introductie van marktwerking terug te vinden in de tuchtrechtspraak?

De vragen worden per hoofdstuk behandeld (zoals aangeven in schema 1) en worden aan het einde van het rapport beantwoord. In hoofdstuk twee volgt eerst een weergave van het marktwerkingbeleid dat ten aanzien van notarissen geldt en de ontwikkelingen die zich sinds de introductie van marktwerking in het notariaat hebben voorgedaan.

Schema 1.1 Indeling van de onderzoeksvragen over de hoofdstukken van het rapport

1. De omgang met de spanningen van het hybride ambt	Hoofdstuk 3
2. De omgang met beroeps- en gedragsregels	Hoofdstuk 4
3. Bewaking van de beroepsethiek	Hoofdstuk 5
4. Het notariële toezicht en tuchtrecht	Hoofdstuk 6

1.3 Methoden van onderzoek

Teneinde bovengenoemde onderzoeksvragen te beantwoorden zijn verschillende methoden van onderzoek toegepast. Ten eerste zijn twee versies van de enquête 'Ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat' (één ten behoeve van notarissen en één gericht aan kandidaat-notarissen) onder alle notariskantoren verspreid. Tevens hebben wij de gepubliceerde tuchtrechtsuitspraken van de jaren 2003 en 2004 geanalyseerd. Daarnaast zijn in de periode september tot en met december 2004 tien semi-gestructureerde interviews gehouden met relevante actoren uit het notariële veld. Op 4 november 2004 zijn de eerste bevindingen van het deelonderzoek 'Ontwikkeling in de beroepsethiek', gebundeld in een position paper, besproken op de werkconferentie 'Trendrapportage Notariaat'.

1.3.1 Semi-gestructureerde interviews

De semi-gestructureerde interviews zijn gehouden onder tien respondenten. De respondenten zijn geselecteerd op basis van hun taak als notariële toezichthouder. Zo hebben wij vijf ringvoorzitters, vier leden van Kamers van Toezicht en een lid van het Bureau Financieel Toezicht aangeschreven om aan de semi-gestructureerde gesprekken deel te nemen. Deze personen zijn min of meer 'at random' geselecteerd, al hebben we wel rekening gehouden met een regionale spreiding van de Kamers van Toezicht en de Ringen waarin de geselecteerde respondenten werkzaam zijn.

De interviews zijn te categoriseren als semi-gestructureerde gesprekken waarbij enkele van tevoren opgestelde vragen en thema's de rode draad van het gesprek vormen. De gehanteerde vragen- en themalijst is opgenomen in bijlage drie.

De thema's die bij de interviews naar voren zijn gekomen zijn het hybride ambt en notariële dilemma's (nieuwe en belangrijkere dilemma's, spanningen van het hybride ambt in de praktijk, grenzen van marktwerking), de beroeps- en gedragsregels (de effectiviteit en het belang van beroepsregels voor

de dagelijkse notariële praktijk, wijziging in de omgang met deze regels) en het notariële toezicht en tuchtrecht (het belang en de effectiviteit van het toezicht en tuchtrecht in een marktgerichte omgeving, ontwikkelingen in de tuchtrechtspraak). Tevens zijn al naar gelang de toezichtsrol van de respondenten, zijnde ringvoorzitter, lid van een tuchtcollege dan wel van het BFT, vragen gesteld over het functioneren van die toezichtsrol en het belang van die toezichtstructuur voor de bewaking van de notariële beroepsethiek.

1.3.2 *Analyse tuchtrechtsuitspraken*

Bij de analyse van tuchtrechtsuitspraken zijn de in het *Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie (WPNR)*, het *Notariaat Magazine* en de *Juridische Berichten voor het Notariaat (JBN)* gepubliceerde tuchtrechtsuitspraken betrokken. In totaal hebben wij eenendertig gepubliceerde uitspraken uit 2003 en drieënzestig gepubliceerde uitspraken uit 2004 kunnen traceren. Een kwantitatieve analyse van deze uitspraken leverde een fragmentarisch en niet representatief beeld op¹⁶. Om die reden is besloten de tuchtrechtspraak kwalitatief te analyseren, waarbij een selectie is gemaakt van de zaken die betrekking hebben op rechtsvragen ten aanzien van het ondernemerschap en marktwerking. Bij deze zaken is bekeken welke invulling door de tuchtrechter aan het hybride ambt wordt gegeven indien marktinitiatieven de oorsprong van het geding zijn, wat de aard van de klachten inzake ondernemerschap is, wie de klagers zijn en wat de aard van de sanctie is.

1.3.3 *Werkconferentie 'Tendrapportage Notariaat'*

Op 4 november 2004 is een werkconferentie georganiseerd waarbij de eerste bevindingen van het onderzoek 'Ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat' zijn gepresenteerd. Met deze werkconferentie is beoogd in een ongedwongen omgeving over de thema's van het onderzoek met notarissen en kandidaat-notarissen te kunnen debatteren.

De deelnemers zijn via het intranet van de KNB op de hoogte gebracht van de werkconferentie en hebben zich kunnen aanmelden. Enkele deelnemers zijn tevens door de ringvoorzitters voorgedragen¹⁷.

De werkconferentie is in het Academiegebouw te Leiden gehouden. De dagvoorzitter van de werkconferentie, professor Huls, plaatste de discussie omtrent de ontwikkelingen in het notariaat in een breed maatschappelijk kader. Twee externe sprekers, professor Gerver (UvA) en notaris Holtman (Utrecht), hebben de thema's 'beroepsethiek en het notariaat' en 'het notariële tuchtrecht' ingeleid (opgenomen in bijlage zeven), waarna de onderzoekers van de Tendrapportage notariaat, mw. dr. Ter Voert en mw. mr. Lacké de eerste bevindingen van het onderzoek presenteerden. De hoofdthema's van het deelonderzoek 'Ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat', zijnde het

¹⁶ Bij de in de vakbladen gepubliceerde uitspraken betreft het meestal de uitspraken van het Gerechtshof Amsterdam terwijl de beslissingen van de Kamers van Toezicht nagenoeg ontoegankelijk zijn. Over de jaren 2003 en 2004 waren slechts vier, respectievelijk tien gepubliceerde uitspraken van een beperkt aantal Kamers van Toezicht te traceren. Daarnaast betreffen de gepubliceerde uitspraken in het *Notariaat Magazine* samenvattingen, waardoor dossieronderzoek naar de aard van de klachten en de klagers van deze zaken moeilijk is.

¹⁷ In totaal hebben zo'n vijftig personen aan de werkconferentie deelgenomen.

hybride ambt, de beroeps- en gedragsregels en het notariële toezicht en tuchtrecht, zijn hierna in workshops met de deelnemers bediscussieerd, waarna de uitkomsten van de workshops tijdens het plenaire debat aan de orde zijn gekomen.

1.3.5 Enquête notarissen en kandidaat-notarissen

Om een beeld te krijgen van de manier waarop de beroepsgroep invulling geeft aan de beroepsethiek, is een schriftelijke enquête gehouden onder notarissen en kandidaat-notarissen.

Opbouw enquête

De enquête bestaat uit vijf onderdelen¹⁸. In bijlage twee zijn de enquête voor de notarissen en de enquête voor de kandidaat-notarissen opgenomen.

In het eerste deel van de enquête is notarissen en kandidaat-notarissen gevraagd hun mening te geven over een aantal stellingen. De stellingen betreffen de notarispraktijk en met name de dilemma's waarmee notarissen worden geconfronteerd sinds de invoering van de WNA 1999. De stellingen zijn gebaseerd op recente krantenberichten en tuchtrechtspraken.

Notarissen is gevraagd op een schaal van één tot zeven aan te geven in hoeverre ze al dan niet met de stellingen instemmen¹⁹. Ook is voor een aantal beroeps- en gedragsregels gevraagd in hoeverre op het kantoor volgens deze regels gewerkt wordt, in hoeverre de beroepsgroep volgens deze regels werkt, hoe belangrijk de respondent deze regels vindt en of de beroepsgroep meer, minder of evenveel volgens de betreffende regel werkt sinds de invoering van de Wet op het notarisambt 1999. Ook hier is een zevenpuntschaal gehanteerd. Gekozen is voor een beperkt aantal beroeps- en gedragsregels, te weten die regels die blijken de tuchtrechtspraken en berichten in de media²⁰ onder druk staan in het notariaat. De volgende beroepsregels zijn aan de orde gekomen: de *Belehrungspflicht*, de dienstweigeringregels, de full-service regel, alsmede de notariële onafhankelijkheid, collegialiteit en de regels inzake de notaris als partijadviseur. De beschrijving van deze regels is opgenomen in de enquête.

In het tweede en derde deel zijn vragen gesteld omtrent de bewaking van de beroepsethiek. Hierbij zijn de volgende onderwerpen aan bod geweest: kantooractiviteiten om de kennis van de beroepsethiek te vergroten, de omgang met tuchtrechtspraken, kantooractiviteiten om de beroepsethiek te bewaken, de notariële beroepscultuur en de bewaking van de beroepsethiek door verschillende actoren of instanties.

¹⁸ Na elk onderdeel is geëncquêteerden tevens de mogelijkheid geboden aanvullende op- of aanmerkingen te plaatsen. Voor zover deze gegevens in de analyse zijn betrokken wordt dit in deze rapportage in de voetnoten verwerkt.

¹⁹ Gekozen is een zevenpuntschaal te hanteren in plaats van de gebruikelijke vijfpuntschaal omdat de verwachting was dat met een zevenpuntschaal meer nuance zichtbaar zou worden. In de analyse is gebruik gemaakt van drie niveaus, te weten negatief, neutraal en positief. De scores één tot en met drie zijn hierbij vervangen door de term 'negatief', de score vier door 'neutraal' en de scores vijf tot en met zeven door 'positief'. Voor zover relevant is de gemiddelde van de zevenpuntschaal verwerkt.

²⁰ De verantwoording voor de gekozen beroepsregels is opgenomen in § 4.1.1.

Om een eerste indruk te krijgen van de manier waarop notarissen tot een beslissing komen in een ethisch dilemma, is tevens gevraagd tot welke personen notarissen zich zouden wenden indien ze geconfronteerd zouden worden met een ethisch dilemma en welke middelen gebruikt zouden worden om tot een oplossing te komen.

De notaris is zowel openbaar ambtenaar als ondernemer. Dit kan dilemma's met zich meebrengen, aangezien de notaris als openbaar ambtenaar andere accenten kan leggen dan de notaris als ondernemer. De specifieke ethische dilemma's van het hybride notariële beroep zijn in deel vier van de enquête opgenomen. Notarissen zijn gevraagd aan te geven waarop de beroepsgroep in de praktijk de nadruk legt als het gaat om de meest voorkomende ethische dilemma's²¹. Ook is gevraagd waarop de beroepsgroep de nadruk zou dienen te leggen en of de nadruk die de beroepsgroep op verschillende waarden legt, meer, minder of evenveel is sinds de invoering van de Wet op het notarisambt 1999.

In deel vijf van de enquête is gevraagd naar een aantal achtergrondvariabelen, te weten de leeftijd, het geslacht, het aantal jaren werkzaam als notaris dan wel kandidaat-notaris, de kantoor grootte en het inwonertal van de plaats van kantoorvestiging. Het aantal achtergrondvariabelen is beperkt gehouden om de geënquêteerden anonimiteit te garanderen.

De enquête voor de kandidaat-notarissen is vrijwel identiek aan de enquête voor de notarissen. Enkele vragen ten aanzien van de beroepsopleiding en omtrent kantooractiviteiten om het ethische bewustzijn van kandidaat-notarissen te vergroten zijn toegevoegd.

Deelname

In september 2004 zijn alle notariskantoren in Nederland aangeschreven met het verzoek medewerking te verlenen aan de enquête²². Per notariskantoor is de notaris-respondent 'at random' geselecteerd. Aan deze notaris is een brief verstuurd met daarbij gevoegd een enquête voor de notaris en een enquête voor één van de op het kantoor werkzame kandidaat-notarissen. Vanwege het ontbreken van naam- en adresgegevens van kandidaat-notarissen, is besloten aan de geselecteerde notarissen te vragen een enquête aan één van de op het kantoor werkzame kandidaat-notarissen te doen toekomen. Aan de notaris is gevraagd de respondent-kandidaat-notaris te selecteren op grond van een *willekeurig* criterium, bijvoorbeeld 'de kandidaat-notaris van wie de verjaardag als eerste op die van de notaris-respondent volgt'²³. Om de respons te verhogen en de anonimiteit van kandidaat-notarissen en notarissen ten opzichte van elkaar te garanderen, zijn per enquête aparte antwoordenvelopen gevoegd.

²¹ Openbaar ambtenaar versus ondernemer, *belehrend* versus lijdelijk, publiek belang versus belang cliënt, kwaliteit akte versus winstgevendheid akte, bescherming zwakke partij versus behoud grote cliënt, en collegialiteit versus concurrentie.

²² In totaal zijn naar 900 kantoren een 'notarisenquête' en een 'kandidaat-notaris enquête' verzonden.

²³ In de praktijk zijn niet op alle notariskantoren ook kandidaat-notarissen werkzaam. Op basis van de gegevens van de enquête is op 13% van de kantoren geen kandidaat-notaris werkzaam.

Na drie weken is aan alle respondenten een herinneringsbrief verzonden waarin is verzocht de enquête alsnog in te vullen indien dit nog niet had plaatsgevonden. Tevens is een formulier bijgevoegd waarop respondenten in de gelegenheid zijn gesteld aan te geven om welke redenen zij niet aan het onderzoek wensen mee te werken.

In totaal is de respons uitgekomen op 34% voor de notarissen (N=310) en 25% voor de kandidaat-notarissen (N=193). Negenendertig notarissen hebben het toegezonden formulier geretourneerd, voorzien van redenen waarom zij niet aan het onderzoek wensen deel te nemen. Als redenen worden genoemd: dat de desbetreffende notaris geen tijd heeft (18), het idee heeft dat niets met de resultaten zou gebeuren (10) dan wel dat de notaris het een irrelevant onderwerp vindt (2). Zes notarissen vullen de enquête niet in omdat zij niet meer in functie waren. Ook wilden vier notarissen de enquête niet invullen omdat zij de vragen over de beroepsgroep niet konden of wilden beantwoorden.

Van de notarissen die een enquête hebben geretourneerd werkt 46% op een eenmanskantoor, 44% op een kantoor met twee tot en met vier notarissen en 10% op een kantoor van vijf of meer notarissen. Dit is niet een volledig representatief beeld van de populatie aangezien de populatie bestaat uit 60% eenmanskantoren, 37% kantoren met twee tot en met vier notarissen en 3% kantoren met vijf of meer notarissen. Ook de respons van de kandidaat-notarissen is niet helemaal representatief. De uitkomsten van de enquête zijn daarom gewogen naar de populatie om zo een meer representatief beeld te krijgen. Hiertoe krijgt iedere respondent een weegfactor gebaseerd op de grootte van zijn kantoor.

Met betrekking tot de verdeling van sekse blijkt de respons representatief te zijn. Een percentage van 90% van de notarissen die de enquête geretourneerd heeft, is man en 10% is vrouw. Dit komt vrijwel overeen met de verdeling in de populatie (89% man en 11% vrouw). Van de kandidaat-notarissen die de enquête geretourneerd hebben is 40% man en 60% vrouw. Dit is vrijwel gelijk aan de populatie (41% man en 59% vrouw).

Het responspercentage is redelijk voor een schriftelijke enquête. Het is echter mogelijk dat bij deelname aan de enquête een selectie heeft plaatsgevonden van respondenten die belangstelling hebben voor beroepsethische kwesties. Dit wordt enigszins bevestigd door enquêteresultaten waaruit blijkt dat de geënquêteerden vinden dat ze op het eigen kantoor de beroeps- en gedragsregels beter naleven dan de beroepsgroep dat doet. Dit resultaat kan echter ook worden verklaard door een algemeen psychologisch verschijnsel dat de eigen prestaties positiever worden beoordeeld dan die van anderen. De tegenvallende respons van de kandidaat-notarissen kan deels worden verklaard door het niet persoonlijk en niet rechtstreeks benaderen van deze respondenten. Het kan zijn dat de kandidaat-notarissen zich hierdoor minder aangesproken voelen om aan de enquête mee te werken. Daarnaast was de medewerking van de kandidaat-notarissen afhankelijk gesteld van de notaris, die immers is verzocht de notarienenquête aan een van de kandidaat-notarissen te geven.

Data verwerking en analyse

Door middel van beschrijvende analyses wordt verslag gedaan van de manier waarop notarissen omgaan met ethische dilemma's en de eventuele veranderingen die hierin zijn opgetreden sinds de invoering van de Wet op het notarisambt 1999.

1.4 Indeling rapport

De bevindingen van beide versies van de enquête, de interviews, de tuchtanalyse en de bijzonderheden die tijdens de werkconferentie aan bod zijn gekomen, zijn geïntegreerd en worden per thema behandeld. Een illustratie van de ontwikkelingen die zich sinds de invoering van het marktwerkingbeleid in het notariaat hebben voorgedaan, wordt in hoofdstuk twee geboden. In hoofdstuk drie komen het hybride ambt en de dilemma's die zich hierin openbaren aan bod. Vervolgens wordt in hoofdstuk vier ingegaan op de beroeps- en gedragsregels van het notariaat. Tevens komt in hoofdstuk vijf de rol die de directe omgeving van het notariaat inneemt bij de bewaking van de beroepsethiek en de vergroting van de kennis van de beroepsethiek, aan de orde. Vervolgens komt in hoofdstuk zes het tuchtrecht aan bod. Ten slotte worden de onderzoeksvragen in hoofdstuk zeven beantwoord en volgen enige concluderende opmerkingen.

Schema 1.2 Leeswijzer

<i>Hoofdstuk 2</i>	<i>Het notariaat en marktwerking</i>
<i>Hoofdstuk 3</i>	<i>Het hybride ambt</i>
<i>Hoofdstuk 4</i>	<i>De beroeps- en gedragsregels</i>
<i>Hoofdstuk 5</i>	<i>De directe omgeving van de notaris</i>
<i>Hoofdstuk 6</i>	<i>Het notariële tuchtrecht</i>
<i>Hoofdstuk 7</i>	<i>Bevindingen, conclusies en aanbevelingen</i>

2 Het notariaat en marktwerking

2.1 Een 'nieuwe' Wet op het notarisambt

De Wet op het notarisambt 1842 is in 1999 vervangen door de 'nieuwe' Wet op het notarisambt. Tal van juridische en beleidsmatige argumenten rechtvaardigen de herziening van de wet met het doel een accentverschuiving in het notariaat teweeg te brengen "van openbaar ambt naar een vrij beroep met wettelijke taken" (Cohen, 1999).

Aangezien de notaris op grond van verschillende bepalingen van het personen- en familierecht, erfrecht, huwelijksvermogensrecht, onroerende zakenrecht en rechtspersonenrecht, de uitsluitende bevoegdheid is toegekend tot het verlijden van akten, was het wenselijk de Notariswet aan de herzieningen van het Burgerlijk Wetboek aan te passen. Tevens werd beoogd de notariële regelgeving betreffende de numerus clausus en het tarievenstelsel, te conformeren met het mededingingsrecht van de Europese Unie. Geheel in de lijn van het EU-verdrag en de EU-richtlijnen tegen kartelvorming is gestreefd naar meer marktwerking in het notariaat (Kok, 1994).

Het marktwerkingbeleid van de overheid (MDW-beleid) heeft in het notariaat vorm gekregen in de afschaffing van het standplaatsen- en het benoemingsbeleid, alsmede het (gefaseerd) introduceren van vrije tarieven en de mogelijkheid tot goodwillbetaling²⁴. Tevens is de notaris de bevoegdheid toegekend buiten het eigen arrondissement handelingen te verrichten en is de verplichting tot declaratie in de wet verankerd (Kok, 1994).

De introductie van deze vormen van marktwerking dient een katalysator te zijn voor innovatie, kwaliteit en verbeterde productiviteit binnen het notariaat (Rieter, 1999). De nieuwe wet is gericht op het ontstaan van een voor de consument transparante sector en een verlaging van de maatschappelijke kosten van notariële diensten met waarborging van de notariële deskundigheid, betrouwbaarheid, onafhankelijkheid en onpartijdigheid (Rieter, 1999). Tevens is met de wet op het notarisambt 1999 beoogd een nieuwe structuur voor het notariaat te doen ontstaan. De ontwikkelingen bij de advocatuur, het loodswezen en de accountancy dienden als voorbeeld voor het notariaat om een grotere bevoegdheid te verwerven bij het regelen van 'interne' aangelegenheden (Van der Vlies, 1995). De transformatie van de Koninklijke Notariële *Broederschap* van een privaatrechtelijke vereniging tot een publiekrechtelijk lichaam met verordenende bevoegdheden – de Koninklijke Notariële *Beroepsorganisatie* (hierna: KNB) – was het gevolg²⁵. Tevens is het 'Centraal

²⁴ *Kamerstukken II* 1993/94, 23 706, nr. 3, p. 4 (MvT).

²⁵ De nieuwe wet heeft deze ontwikkeling bevorderd, omdat het voor het functioneren van de nieuwe bepalingen noodzakelijk is dat alle notarissen lid zijn van de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (voorheen broederschap, hierna te noemen KNB) en op dezelfde wijze inspraak hebben in de regelgeving (Van der Vlies, 1995). Op grond van de nieuwe regeling opgenomen in artikel 60 WNA zijn alle notarissen en kandidaat-notarissen verplicht lid van de KNB. Tezamen vormen zij de algemene ledenvergadering

Bureau voor Bijstand' omgedoopt tot een publiekrechtelijk lichaam met een enigszins gewijzigd takenpakket – het Bureau Financieel Toezicht²⁶.

Andere vernieuwingen die de nieuwe wet brengt zijn het codificeren van voorwaarden voor interdisciplinaire samenwerking, de aanpassing van het tuchtrecht (de ontvankelijkheid van klachten tegen kandidaat-notarissen, de afschaffing van strafrechtelijke bepalingen en de introductie van een verjaringstermijn van drie jaren) en de inbedding van financiële onafhankelijkheidsregels in de wet (onder anderen ten aanzien van derdengelden).

Opvallend is dat bij de verscherping van de regels betreffende de nevenbetrekkingen van de notaris het zijn van advocaat onverenigbaar is verklaard met het notarisambt, terwijl dezelfde nieuwe wet de figuur van de 'partijnotaris' introduceert. De 'partijnotaris' is een partijadviseur van een van de partijen en is daarbij niet gehouden de notariële onpartijdigheid in acht te nemen. De notaris kan als partijnotaris optreden indien hij tijdig en duidelijk aan alle betrokken partijen kenbaar maakt in welke hoedanigheid hij optreedt²⁷.

2.2 De Commissie monitoring notariaat

Om de kwaliteit, toegankelijkheid en continuïteit van de notariële dienstverlening te waarborgen is besloten de door de KNB vastgestelde tarieven gedurende een periode van drie jaar stapsgewijs te verlaten. Deze gefaseerde vrijlating van de notariële tarieven is door de Commissie monitoring notariaat gevolgd. De Commissie heeft drie keer een rapportage uitgebracht (Commissie monitoring notariaat, 2000, 2001, 2003).

In haar laatste rapportage concludeert de Commissie dat vanuit het oogpunt van de kwaliteit, bedrijfsvoering, continuïteit en toegankelijkheid de overgang van vaste naar vrije tarieven positief is verlopen. De commissie signaleert een grote mate van tariefdifferentiatie met ruimere keuzemogelijkheden voor de consument. Derhalve meent de Commissie dat de tarieven volledig vrij dienen te worden gelaten.

De Commissie plaatst echter enige kanttekeningen bij deze positieve uitkomst. De ontwikkelingen aan de aanbodzijde zijn weinig spectaculair te

²⁶ De regels inzake het BFT hebben een basis in de wet gekregen in de artikelen 110 e.v. WNA. Het toezicht op naleving van de regels inzake het verbod op handelen met financieel risico berust bij dit bureau. Het BFT is tevens belast met het adviseren van de minister van Justitie inzake de op te stellen verordening en ministeriële regeling houdende voorschriften ten aanzien van de wijze waarop de kantoor- en privé-administratie van de notaris moet worden ingericht en bijgehouden. Het BFT is te allen tijde bevoegd de financiële administratie van een notariskantoor te controleren. Indien het Bureau op zaken stuit die tot een tuchtrechtelijke procedure zouden kunnen leiden dient zij de Kamer van Toezicht, eventueel in de vorm van een klacht, hiervan op de hoogte stellen. Het BFT heeft daarnaast een taak bij het verschaffen van inlichtingen aan de Commissie van deskundigen, omtrent het ondernemingsplan van een kandidaat-notaris die zich solitair wenst te vestigen.

²⁷ Artikel 17 lid 1 WNA jo artikel 25 Verordening beroeps- en gedragsregels. Bij het optreden als partijadviseur gelden tevens aanvullende beroeps- en gedragsregels. Zo passeert de notaris geen akten in zaken waarbij hij of zijn kantoorgenoot als partijadviseur is opgetreden, tenzij alle betrokkenen daarmee instemmen (artikel 22 Verordening beroeps- en gedragsregels). Ook zijn regels ten aanzien van kantoorgenoten van partijnotarissen in de verordening opgenomen. De kantoorgenoot van de notaris die als partijadviseur optreedt, dient zich te onthouden van het vertegenwoordigen van de tegenpartij, een en ander behoudens instemming van alle betrokkenen. De kantoorgenoot zal zich bovendien dienen terug te trekken indien in een later stadium onoverbrugbare belangenconflicten ontstaan. Hetzelfde lot is de notaris beschoren indien hij als partijadviseur is opgetreden (artikel 19 Verordening beroeps- en gedragsregels).

noemen omdat hoge toetredingsdrempels de vestiging van nieuwe solitaire kantoren belemmeren. De nieuwe vestigingen zijn veelal bijkantoren van bestaande kantoren, waardoor concurrentie uitblijft.

De gemiddelde tarieven van de personen- en familierechtpraktijk zijn daarnaast fors gestegen. Uit onderzoek blijkt dat alle kantoren in principe kosten-dekkend zouden kunnen werken. Tariefsverhogingen in de personen- en familierechtsector zijn volgens de Commissie dus niet nodig, ook niet als de zogenaamde 'kruissubsidiëring' wegvalt. De grote mate van differentiatie in de onroerende zakenpraktijk doet zich vooral voor in het topsegment, waardoor niet alle consumenten van deze differentiatie de voordelen trekken. Aanbevelingen ter bevordering van marktwerking in het notariaat betreffen het omdopen van de preventieve toetsing bij het vestigen van een nieuw kantoor tot een verscherpt (financieel) toezicht op startende notarissen, de verkorting van de stageperiode van zes tot drie jaar en het mogelijk maken van zij-instroom. De figuur van de notaris in loondienst, zowel bij een notaris als bij een niet-notaris, dient daarnaast volgens de Commissie een basis in de notariële praktijk te krijgen. Bovendien meent de Commissie dat de ministerieplicht zodanig dient te worden gewijzigd dat zelfstandige (gespecialiseerde) praktijkvormen al dan niet in loondienst kunnen worden uitgeoefend. De Commissie merkt tevens op dat onderzoek moet plaatsvinden naar de wenselijkheid van goodwillbetaling en de verenigbaarheid hiervan met het openbare ambt van de notaris. Ten slotte wordt gewezen op het belang van de introductie van vormen van intercollegiale toetsing en een inspectie op de naleving van de notariële gedragsregels.

De notariële tarieven zijn per 1 juli 2003 vrijgelaten, met dien verstande dat de voorzitter van de Kamer van Toezicht de notaris kan gelasten een lager tarief voor minder draagkrachtigen toe te passen²⁸. In de hierop volgende periode is het notariaat geconfronteerd met nieuwe dimensies van het mededingingsrecht. Ten eerste heeft de Nederlandse Mededingingsautoriteit aangekondigd in 2004 veel aandacht te zullen besteden aan de vrije beroepen, waaronder notarissen²⁹. In dat jaar stelden SEO en het ministerie van Economische Zaken het notariële domeinmonopolie ter discussie (Baarsma, e.a., 2004). Tevens lijkt het EU-beleid aan belang toe te nemen. Zo introduceerde de toenmalige Eurocommissaris Monti zijn mededingingsbeleid ten aanzien van vrije beroepen in 2004 (COM (2004) 83) definitief en wordt thans gede-libereerd omtrent de inwerkingtreding van een dienstenrichtlijn (COM (2004) 2(02) en IP/04/37). Het vrije verkeer van goederen en diensten en de vrijheid

²⁸ Indien geen vermogensobjecten in het geding zijn kan een notaris krachtens artikel 56, eerste lid WNA door de voorzitter van de Kamer van Toezicht worden opgedragen bepaalde ambtelijke werkzaamheden tegen een maximumtarief te verrichten. Het maximumtarief (gemeten aan de hand van het gemiddelde van de in artikel 35 lid 3 Wet op de rechtsbijstand vermelde eigen bijdragen) is vastgelegd in de 'Regeling notariële tarieven familiepraktijk minderdraagkrachtigen 2005' en bedraagt per 1 januari 2005 € 426,-. Voor personen die niet binnen het kader van artikel 35 lid 3 Wet op de rechtsbijstand vermelde eigen bijdragen vallen, maar die een eigen vermogen van minder dan € 226.980,- hebben, dient de notaris niet meer dan € 1.704,- (4x € 426,-) per akte in rekening te brengen.

De KNB roept haar leden op om niet een beslissing van de Kamer van Toezicht af te wachten, maar zelf het maximumtarief toe te passen indien ze met minder draagkrachtigen te maken hebben. Op grond van artikel 10 lid 2 Verordening beroeps- en gedragsregels rust op de notarissen tevens de verplichting om cliënten te wijzen op de tarievenregeling voor minder draagkrachtigen.

²⁹ Aangekondigd in de NMa-agenda voor 2004. (zie www.nmanet.nl)

van vestiging binnen de EU zouden op niet al te lange termijn realiteit kunnen worden in het van oudsher sterk nationaal georiënteerde en door de beroepsgroep gereguleerde notariële beroep.

In hetzelfde jaar heeft Minister Donner de Kamer een tweejaarlijkse trendrapportage van vrije beroepen toegezegd om beleidsbepaling en beleidsvorming inzake vrije beroepen – en met name juridische professies – te faciliteren. In 2004 zijn als eerste de ontwikkelingen op het gebied van de toegankelijkheid, continuïteit en kwaliteit van de dienstverlening van het notariaat in kaart gebracht.

2.3 Eerste Trendrapportage notariaat

De Eerste Trendrapportage notariaat (Ter Voert en Van Ewijk, 2004) constateert een verdere toename van de tariefdifferentiatie in 2003. Kleine kantoren zijn gemiddeld genomen goedkoper dan grote kantoren en notarissen in de Randstad zijn duurder dan in de overige regio's. Ook de stijging van de tarieven in de familiepraktijk alsmede de daling in de registergoederenpraktijk, vooral in het topsegment, hebben zich verder voortgezet.

De bedrijfseconomische perspectieven vertonen geen grote verschillen ten opzichte van 2002. De vraag en het aanbod van notariële diensten zijn echter vanaf 2002 toegenomen.

Zowel het aantal nevenvestigingen van bestaande kantoren als zelfstandige kantoren is gestegen. De groei van het aanbod is de laatste jaren wel afgevlakt. In zowel de familiepraktijk als in de onroerendgoedpraktijk neemt de vraag naar notariële diensten vanaf 2002 toe. In 2003 heeft nagenoeg 18% van de bevolking gebruik gemaakt van de diensten van een notaris.

Met betrekking tot de continuïteit schetst de trendrapportage enige problemen in de toekomst gelet op het dalende aantal studenten notarieel recht en kandidaat-notarissen. Daarnaast neemt het aantal vrouwelijke kandidaat-notarissen toe terwijl juist deze groep meer belemmeringen ervaart om zich te vestigen.

Kandidaat-notarissen vinden het opvolgen van een notaris in een solitaire vestiging en het opstarten van een nieuwe vestiging het minst aantrekkelijk. Als redenen worden genoemd de onzekerheden van de markt, beperkte mogelijkheden tot ruggespraak, investeringskosten, de moeilijke combinatie met ouderschap en de benodigde brede kennis om full-service te kunnen bieden. De voorkeur gaat uit naar toetreding in bestaande maatschappen. Het betalen van goodwill vormt een drempel om tot een bestaande maatschap toe te treden.

Vrouwelijke kandidaat-notarissen zien meer knelpunten in de combinatie ouderschap en ondernemerschap, terwijl de duur van de stage en het ondernemingsplan door zowel mannelijke als vrouwelijke kandidaat-notarissen niet als belemmerend worden ervaren.

2.4 Ontwikkelingen in het notariaat

De ontwikkelingen die zich in het notariaat voordoen zoals in de rapportages van de Commissie monitoring Notariaat en de Eerste Trendrapportage Notariaat zijn weergegeven worden zowel positief als negatief door notarissen ervaren.

In diverse publicaties van het *Notariaat Magazine*, het *WPNR* en in de rapportage van de werkgroep ambt en onderneming van de KNB (2004) komen deze gemengde gevoelens ten aanzien van de nieuwe wet duidelijk naar voren³⁰.

Enerzijds wordt gewezen op de door de wet beoogde innovatie, kwaliteit en verbeterde productiviteit die zich in de notariële praktijk hebben verwezenlijkt. Notarissen wijzen op de toegenomen productiviteit, professionaliteit en innovatie binnen de beroepsgroep als voordelen van de nieuwe notariswet (vgl. Kole, 2001; Lekkerkerker, 2004; Van Velten, 2001)³¹. Ook worden de verbeterde bedrijfsvoering, de samenwerkingsinitiatieven om vakinhoudelijke kennis te delen en te vergroten evenals netwerkvorming, als positieve effecten van de nieuwe wet ervaren.

In de perceptie van andere notarissen (Van Mourik, 2004; Luijten, 2004) heeft de nieuwe wet vooral veel nadelen met zich meegebracht. Notarissen wijzen op de verminderde collegialiteit tussen notariële broeders en de verloedering van het ambt (Van Mourik, 2004). De hevige concurrentiestrijd tussen notarissen heeft in sommige regio's tot aanvaringen tussen notarissen geleid (Scheltema, 2005)³². Door het notariële product alleen op prijs te beoordelen worden de kwaliteitsaspecten uit het oog verloren, menen sommigen (vgl. Rijn van Alkemade, 1997).

Er moet echter worden gewaakt voor het ophangen van alle ontwikkelingen in het notariaat aan de introductie van marktwerking. De commercialisering van de beroepsgroep heeft zich reeds voor de introductie van de nieuwe wet ingezet (Kocken, 1997)³³, tevens speelt de conjunctuur een rol in de financiële positie van notarissen. De precare financiële situatie van bepaalde notaris-kantoren is niet primair veroorzaakt door marktwerking, maar heeft ook te maken met een gebrek aan bedrijfsmatig inzicht en aanpassingsvermogen³⁴. Hoewel bekend is dat deze kantoren er financieel slecht voor staan wordt het personeelsbestand niet ingeperkt en wordt geen onderzoek gedaan naar de kostprijs.

De ontwikkelingen binnen het notariaat na vijf jaar marktwerking worden thans door de Commissie Hammerstein in het kader van de wetsevaluatie van de Wet op het Notarisambt in kaart gebracht. De bevindingen van de Commissie Hammerstein worden in de zomer van 2005 gepubliceerd.

³⁰ Vgl. de speciale *WPNR*-editie 'Vijf jaar Wet op het Notarisambt' (6591). Zie ook Werkgroep toezicht notariaat (1999).

³¹ Gevraagd naar de voordelen van de nieuwe notariswet wijzen enkele respondenten van de interviews van dit onderzoek ook op bovengenoemde voordelen.

³² In sommige regio's wordt zelfs gesproken van een 'notarieel falluja'.

³³ Kocken signaleerde in 1997 een wijziging in de collegiale verhoudingen tussen de notariële broeders. De collegialiteit staat volgens hem onder druk door de toegenomen concurrentie en de aan kracht winnende puur commerciële instelling binnen het notariaat.

³⁴ Zorgwekkende cijfers Bureau Financieel Toezicht over 2003. Aantal probleemgevallen verdubbeld, *Notariaat Magazine*, nr. 6/7, 2003

De ontwikkelingen in de notariële beroepsethiek, zoals in kaart gebracht door het onderhavige onderzoek, komen in de hierna volgende hoofdstukken aan de orde.

3 Het hybride ambt

De waarden van de ondernemer, zoals het streven naar een hoge omzet, het binnenhalen van cliënten en het in acht nemen van marketingstrategieën, zijn geen publieke waarden (Jacobs, 1992; Schreuder, 1994). Van publieke functionarissen wordt immers verwacht dat deze in woord en daad respect tonen voor de centrale morele principes waarop het rechtssysteem en het politieke systeem zijn gebaseerd. Tevens wordt van de publieke functionaris verwacht dat deze onafhankelijk en onpartijdig is en dat het eigen belang geen rol speelt bij het handelen of het nemen van beslissingen.

De waarden van de ondernemer en de publieke waarden staan met elkaar op gespannen voet en leiden tot een spagaat als deze waarden conflicteren terwijl beide tegelijkertijd van belang zijn. In een dergelijke situatie kunnen zich ethische dilemma's voordoen en nalevingvraagstukken een rol spelen. Zo doen ethische dilemma's zich voor als de publieke functionaris weet welke de juiste publieke handelswijze is, maar niet in staat is het hoofd te bieden aan andere voordelen (zoals financieel eigen belang) of bepaalde dreigingen (bijvoorbeeld een gebrek aan of weinig steun van de directe omgeving) (Muschenga, 2004; Van Stokkom, 1994).

Voor de notaris als publiek ambtenaar en ondernemer kan een dergelijke situatie ontstaan in het commerciële veld waarin de notaris zijn publieke diensten dient te leveren terwijl hij/zij afhankelijk is van het te genereren inkomen om in de eigen levensbehoefte te voorzien. De verleiding tot het opzoeken van de grenzen van regelgeving en het streven naar eigen geldelijk gewin kan in een dergelijke omgeving belangrijker worden (Van Oostrum, 2002).

Teneinde na te gaan welke ethische dilemma's zich in de praktijk van het commercieel getinte notariaat kunnen voordoen, is het van belang inzicht te hebben in de wijze waarop het hybride ambt vorm krijgt in een marktgerichte omgeving. Derhalve is aan respondenten gevraagd waarop de beroepsgroep de nadruk legt in de meest voorkomende dilemma's betreffende de marktwerking in het notariaat³⁵. Om een indruk te krijgen van hetgeen notarissen wenselijk vinden is tevens gevraagd waarop de nadruk dient te worden gelegd. Tevens is gevraagd of de nadruk op deze waarden is veranderd sinds de inwerkingtreding van de Wet op het notarisambt 1999.

³⁵ De volgende dilemma's kwamen aan de orde:

- openbaar ambtenaar versus ondernemer
- lijdelijk versus *belehrend*
- belang cliënt versus publiek belang
- winstgevendheid akte versus kwaliteit akte
- bescherming zwakke partij versus behoud grote cliënt
- illegaaliiteit versus concurrentie.

3.1 Het hybride ambt in de praktijk

In de enquête is notarissen en kandidaat-notarissen gevraagd aan te geven waarop de beroepsgroep de nadruk legt ten aanzien van verschillende dilemma's waarmee het notariaat wordt geconfronteerd.

In tabel 3.1 (p. 26) is te zien dat de meerderheid van de geënquêteerden vindt dat de beroepsgroep meer nadruk legt op ondernemersaspecten dan op publieke aspecten. Dit komt met name naar voren in de dilemma's openbaar ambtenaar versus ondernemer, collegialiteit versus concurrentie, publiek belang versus belang cliënt en kwaliteit van de akte versus winstgevendheid van de akte.

Drie kwart van de geënquêteerden vindt dat de beroepsgroep meer nadruk legt op het zijn van ondernemer dan op het zijn van openbaar ambtenaar. Ook meent een meerderheid (68%) van de geënquêteerden dat de beroepsgroep de winstgevendheid van de akte verkiest boven de kwaliteit van de akte. Volgens 64% van de geënquêteerden laat de beroepsgroep het belang van de cliënt prevaleren boven het publieke belang. Slechts een vierde van de geënquêteerden vindt echter dat de beroepsgroep op beide waarden evenveel nadruk legt. Ten aanzien van het dilemma collegialiteit versus concurrentie, is een ruime meerderheid (72%) van mening dat de beroepsgroep meer nadruk legt op concurrentie dan op collegialiteit. Een percentage van 11% van de geënquêteerden vindt dat de beroepsgroep meer nadruk op collegialiteit legt en 17% meent dat op beide waarden evenveel nadruk wordt gelegd.

In het dilemma *belehrend* (voorkomen van feitelijk overwicht en misbruik van juridische onkunde) versus lijdelijk komt een minder eenduidig beeld naar voren. Ruim een derde van de geënquêteerden vindt dat de beroepsgroep vooral *belehrend* is, terwijl een derde van de geënquêteerden meent dat de beroepsgroep zich juist lijdelijk opstelt. Een derde is ten slotte van mening dat de beroepsgroep aan beide waarden evenveel aandacht schenkt. Het is overigens opvallend dat ruim de helft van de kandidaat-notarissen vindt dat de beroepsgroep meer nadruk legt op *Belehrung* dan op lijdelijkheid. Indien echter de concrete invulling van de *Belehrung* in ogenschouw wordt genomen, komt de zwakke partij er slecht van af. 59% van de notarissen vindt dat de beroepsgroep het behoud van grote cliënten belangrijker acht dan de bescherming van de zwakke partij. Een kwart van de geënquêteerden vindt dat de beroepsgroep aan zowel de bescherming van de zwakke partij als het behoud van de grote cliënt evenveel aandacht besteedt.

In de praktijk overheerst 'de notaris als ondernemer'. Het primair benadrukken van de waarden van de markt door notarissen wordt tevens bevestigd door de face-to-face interviews. Gevraagd naar de mate waarin de spanningen tussen ambt en ondernemerschap zich werkelijk in de praktijk voordoen en op welke wijze zich dit openbaart, geven alle geïnterviewden aan dat deze spanningen zeer reëel zijn en zich uiten in het meer ondernemersgericht werken ten koste van het bewaken van het publiek belang.

Voor en sinds 1999 benoemde notarissen

Notarissen die werkzaam zijn vanaf 1999 en notarissen die voor 1999 werkzaam waren vertonen geen verschil van mening in de nadruk die op ethische dilemma's in de praktijk worden gelegd.

Kandidaat-notarissen en notarissen

Notarissen en kandidaat-notarissen verschillen niet van mening over de nadruk die de beroepsgroep in de praktijk legt bij ethische dilemma's. Wat het dilemma lijdelijk versus *Belehrung* betreft vinden de kandidaat-notarissen in vergelijking met notarissen echter dat de beroepsgroep minder nadruk op lijdelijkheid legt³⁶. Bij de open vragen merkten enkele kandidaat-notarissen op dat het voor kandidaat-notarissen makkelijker is zich als publiek ambtenaar te gedragen dan voor notarissen. Kandidaat-notarissen hebben immers nog niet de verantwoordelijkheden van een ondernemer.

Kantoor grootte

Uit de enquêteresultaten blijkt dat de kantoor grootte van de geënquêteerden nauwelijks van invloed is op de beantwoording van de vragen over ethische dilemma's.

3.2 Het hybride ambt als ideaalbeeld

Tevens is aan de geënquêteerden gevraagd waarop notarissen de nadruk in beroepsethische dilemma's *dienen* te leggen. In tabel 3.2 (p. 26) zijn de resultaten van deze enquêtevraag terug te zien. Gevraagd naar het ideaaltypische beeld meent een ruime meerderheid van de geënquêteerden dat de notaris vooral een publieke functionaris dient te zijn. Niet alleen dient de bescherming van de zwakke partij voorop te staan, ook de kwaliteit van de akte dient te prevaleren boven financiële motieven³⁷.

Ten aanzien van een aantal dilemma's zijn de meningen verdeeld. Zo vindt een vijfde van de notarissen dat de nadruk moet worden gelegd op het belang van de cliënt, ruim een derde van de notarissen vindt juist dat de nadruk moet worden gelegd op het publieke belang en ruim 43% vindt dat op beide evenveel nadruk moet worden gelegd. In de verhouding openbaar ambtenaar versus ondernemer meent de meerderheid van de notarissen dat de nadruk dient te worden gelegd op het zijn van openbaar ambtenaar, 16% is echter de mening toegedaan dat de nadruk moet worden gelegd op het zijn van ondernemer en 24% vindt dat evenveel nadruk op beide waarden dient te worden gelegd. Ruim 63% van de notarissen vindt collegialiteit belangrijker dan concurrentie, een kleine groep van 13% vindt echter dat notarissen meer nadruk zouden moeten leggen op concurrentie. Bijna een vierde van de notarissen is voorstander van evenveel nadruk op collegialiteit als op concurrentie.

³⁶ Gemiddelde notarissen 3,13, kandidaat-notarissen 3,48, $p=0,001$.

³⁷ Bijna drie kwart van de geënquêteerden vindt dat notarissen meer nadruk moeten leggen op de bescherming van de zwakke partij dan op het behoud van grote cliënten. Een vijfde vindt dat aan beide evenveel aandacht besteed moet worden. Een zeer klein percentage (3%) vindt het behoud van grote cliënten belangrijker dan de bescherming van de zwakke partij. 69% vindt dat de kwaliteit van de akte belangrijker moet zijn dan de winstgevendheid van de akte, een/derde vindt dat aan beide evenveel aandacht besteed moet worden en eveneens een zeer klein percentage vindt dat de winstgevendheid van de akte doorslaggevend is.

Ten aanzien van het dilemma *Belehrung* versus lijdelijkheid heerst het meeste overeenstemming. De overgrote meerderheid van de geënquêteerden vindt dat notarissen meer nadruk moeten leggen op *Belehrung* dan op lijdelijkheid.

Voor en sinds 1999 benoemde notarissen

Notarissen die werkzaam zijn vanaf 1999 neigen iets meer naar het ondernemerschap dan notarissen die voor 1999 werkzaam waren. Dit verschil is echter niet significant. Wel vinden notarissen die sinds 1999 benoemd zijn de nadruk op collegialiteit minder belangrijk dan notarissen die voor 1999 benoemd zijn³⁸.

Kandidaat-notarissen en notarissen

Notarissen vinden dat in het dilemma belang cliënt versus publiek belang meer nadruk gelegd moet worden op het publiek belang dan kandidaat-notarissen³⁹.

Kantoor grootte

Uit de enquêteresultaten blijkt tevens dat de kantoor grootte van de geënquêteerden nauwelijks van invloed is op de beantwoording van de vragen over ethische dilemma's. In het dilemma openbaar ambtenaar versus ondernemer vinden echter notarissen van grote kantoren dat de notaris meer nadruk op het ondernemerschap dient te leggen dan dat notarissen van middelgrote en kleine kantoren dit vinden⁴⁰. Daarnaast vinden notarissen van grote kantoren de nadruk op collegialiteit minder belangrijk dan notarissen van middelgrote en kleine kantoren⁴¹.

Over het algemeen zijn de geënquêteerden van mening dat notarissen meer nadruk moeten leggen op ambtelijke waarden dan op ondernemerswaarden. Opvallend is dat notarissen volgens de meerderheid van de geënquêteerden in de praktijk meer nadruk op ondernemerswaarden dan op de ambtelijke waarden leggen (§3.1).

Tijdens de face-to-face interviews is tevens gevraagd naar de perceptie van de grenzen van marktwerking. Marktwerking wordt begrensd door de ambtelijke taken. Volgens de meeste geïnterviewden dienen deze voorop te staan, hetgeen betekent dat marktinitiatieven slechts geoorloofd zijn, voor zover deze de uitvoerbaarheid van de ambtelijke taken garandeert. Eén respondent maakte hierbij een nuance door aan te geven dat de onafhankelijkheid en onpartijdigheid *in schijn* gegarandeerd dienen te worden en dat in ieder geval sprake moet zijn van een minimumzorgplicht. De grenzen van marktwerking liggen dan hierin dat het publiek de indruk moet hebben dat de notaris onafhankelijk en onpartijdig is. Dit imago wordt geschaad als bij het publiek de indruk ontstaat dat notarissen in vergaande mate samenwerken en afhankelijk zijn van bijvoorbeeld makelaars.

³⁸ Gemiddelde voor 1999 benoemde notarissen is 2,12, stddev.= 1,07, sinds 1999 benoemde notarissen gem.= 2,46, stddev.= 1,24, p= 0,020.

³⁹ Gemiddelde notarissen 3,2, kandidaat-notarissen 3,0, p= 0,048.

⁴⁰ Gemiddelde grote kantoren 3,0, middelgrote kantoren 2,1, kleine kantoren 1,1, p=0,000.

⁴¹ Gemiddelde grote kantoren 2,9, middelgrote kantoren 2,3, kleine kantoren 2,2, p=0,012.

3.3 Wijzigingen in het hybride notariële ambt sinds 1999

Teneinde inzicht te verkrijgen in mogelijke veranderingen sinds de invoering van de Wet op het notaris ambt 1999, zijn geënquêteerden gevraagd aan te geven of de beroepsgroep thans meer, minder of evenveel nadruk op de verschillende dilemma's legt sinds de invoering van de Wet op het notarisambt 1999. Een overzicht van de resultaten is in tabel 3.3 (p. 27) opgenomen.

Volgens een ruime meerderheid van de geënquêteerden wordt meer nadruk gelegd op concurrentie, het zijn van ondernemer, de winstgevendheid van aktes en het behoud van grote cliënten. Iets meer dan de helft van de geënquêteerden geeft aan dat tevens meer nadruk wordt gelegd op het belang van de cliënt, nagenoeg een derde van de geënquêteerden vindt dat dit onveranderd is gebleven. Een ruime meerderheid van de geënquêteerden is de mening toegedaan dat minder nadruk wordt gelegd op de collegialiteit, het zijn van openbaar ambtenaar en het publiek belang. Iets meer dan de helft van de geënquêteerden meent dat minder nadruk wordt gelegd op de kwaliteit van de akte, 30% is echter van mening dat dit gelijk is gebleven.

Met betrekking tot lijdelijkheid en *Belehrung* zijn de meningsverschillen groot. Ongeveer de helft van de geënquêteerden is van mening dat op zowel de *Belehrung* als lijdelijkheid minder nadruk wordt gelegd, een vierde vindt juist dat meer nadruk wordt gelegd op beide waarden en een vierde meent dat hier geen wijzigingen in zijn opgetreden. Uit de resultaten van de enquête blijkt geen rechtlijnig verband tussen lijdelijkheid en *Belehrung*. Het is niet zo dat geënquêteerden die de mening zijn toegedaan dat de lijdelijkheid is afgenomen tevens van mening zijn dat de *Belehrung* is toegenomen (en vice versa). Indien de waarden van *Belehrung* en lijdelijkheid naast elkaar worden gelegd, is dus geen tendens te zien in het overhellen van de balans richting een van de twee waarden. De bevindingen van de interviews schetsen echter een ander beeld. Geïnterviewden menen dat het bieden onder de kostprijs, dan wel tegen zeer lage tarieven, hand in hand gaat met verminderde *Belehrung*⁴². Zo worden verschillende notariële diensten soms bij volmacht verleend, verschaffen sommige notarissen een minimale dienstverlening en wordt de cliënt voor nadere toelichting en het specificeren van de dienstverlening op de eigen situatie doorverwezen naar de notaristelefoon. Een andere tendens is het door jonge notarissen betitelen van bepaalde delen van de notariële zorgplicht als 'aanvullende dienstverlening' die bij de cliënt in rekening wordt gebracht. Het doorvragen en het invullen van de akten in overeenstemming met de specifieke situatie van de cliënten wordt hierbij gezien als notariële dienstverlening 'op maat' waar geldelijke beloning tegenover moet staan⁴³.

⁴² Workshopdeelnemers aan de werkconferentie *Trendrapportage Notariaat* wijzen op de onmogelijkheid om mondeling te *belehren* tijdens 'twintigminuten-sessies'. Ook noemen sommige workshopdeelnemers de actieve cliëntenwerving van kantoren waardoor voor 'eindeloos doorvragen' geen tijd meer is. Het met succes manifesteren op een bepaald rechtsgebied gaat hierbij gepaard met het richten op specialisme en bulkwerk en niet op maatwerk voor cliënten.

⁴³ Deze omstandigheid heeft tot een tuchtprocedure geleid (niet gepubliceerd). Dit handelen werd in strijd geacht met de publieke taak van de notaris omdat de publieke taakuitoefening van de notaris een informatie- en zorgplicht omvat.

Iets meer dan de helft van de geïnterviewde notarissen vindt dat minder nadruk wordt gelegd op de kwaliteit van de akten. Dit komt overeen met de mening van de geïnterviewden. Gevraagd naar de wijze waarop notarissen invulling geven aan de dilemma's tussen de notariële publieke taakuitoefening en marktwerking, geven de meeste geïnterviewden aan dat notarissen steeds meer gericht zijn op het behalen van een zo hoog mogelijke omzet ten koste van de kwaliteit.

Het zou kunnen zijn dat in de perceptie van respondenten lage prijzen gelijk worden gesteld aan minder kwaliteit. Toch kunnen respondenten duidelijke voorbeelden geven van verminderde kwaliteit. Het inboeten op kwaliteit uit zich volgens de geïnterviewden op verschillende manieren. Ten eerste laten sommige notarissen notariële diensten door anderen verrichten om zelf meer tijd over te houden om zoveel mogelijk akten te passeren. Het toezicht op deze derden is miniem hetgeen de kwaliteit niet ten goede komt. Het komt steeds vaker voor dat deze derden geen juristen zijn (klerken en zelfs secretaresses). Daarnaast uit het beknibbelen op de kwaliteit zich bijvoorbeeld in het niet opnemen van erfdienstbaarheden in de akte zelf, doch in een bijvoegsel. Dit is goedkoper maar leidt tot ondoorzichtigheid en het niet inschrijven van de erfdienstbaarheden in de registers. Ook komt het voor dat de herrecherche achterwege wordt gelaten en wordt volstaan met een eerste en globale recherche⁴⁴. Tevens lopen sommige notariskantoren achter met de doorhaling van hypotheeken omdat primair wordt gestreefd naar het zo veel mogelijk ondertekenen van akten en de doorhaling achteraf wordt weggewerkt.

Gevraagd naar de wijze waarop notarissen sinds de inwerkingtreding van de WNA 1999 een nieuwe invulling geven aan bestaande spanningen, wijzen de geïnterviewden op het zoeken (door notarissen) naar de grenzen van marktwerking en de omstandigheid dat het voldoen aan de zorgplicht steeds vaker wordt afgewogen tegen het verhogen van de omzet⁴⁵. Ethische dilemma's van het notariële vak, die in de marktgerichte omgeving van het notariaat aan belang hebben gewonnen, zijn de onafhankelijkheid ten opzichte van grote zakelijke cliënten en het behoud van de kwaliteit van de akte ten opzichte van de winstgevendheid hiervan, alsmede het verschuiven van het denken in lange termijn naar korte termijn (getuige het bieden onder de kostprijs)⁴⁶. Niet alle geïnterviewden zien nieuwe ethische dilemma's ontstaan. Een enkeling wijst op de betamelijkheid van de notaris versus het verhogen van de omzet, waarbij deze spanning zich volgens de geïnterviewde met name voor doet bij jonge notarissen. Een andere geïnterviewde wijst op de toegenomen

⁴⁴ Zo wees een respondent van de Kamer van Toezicht op een recente zaak waar bij de notaris een op een onroerend goed rustend hypotheekrecht over het hoofd heeft gezien omdat de notaris alleen de registers van de regionale bank (x bank te x) had nageplozen en geen navraag heeft gedaan bij de nationale BV van dezelfde bank (x bank Nederland BV). Zaak niet gepubliceerd.

⁴⁵ Het zoeken naar de grenzen van marktwerking vindt ook zijn weerslag in de bij de tuchtrechter aangebrachte klachten. Gevraagd naar de ervaringen met de nieuwe notariswet noemen de geïnterviewde leden van de Kamers van Toezicht het gedrag van notarissen in het verkennen van de grenzen van marktwerking dat zich uit in de klachten die hieromtrent binnen het tuchtrecht worden aangebracht.

⁴⁶ Ook Gerver (2004; zie bijlage 6) wijst op het op zoek gaan van notarissen naar mogelijkheden om voor minder geld en het minimum aan inspanning een redelijk product te leveren. Gerver meent dat dit een slechte ontwikkeling is aangezien de notariële dienstverlening niet redelijk, maar excellent moet zijn bovenal gezien de kennisasymmetrie die tussen cliënten en notarissen bestaat.

keuzemogelijkheden en ontwikkelingen waar een notaris rekening mee dient te houden; als voorbeeld noemt deze respondent het zich aandienen van webpagina's als 'casus.com' en de introductie van 'kwantum kortingen' en 'reclame-uitingen'. Tevens wordt gewezen op de eenzijdige discussie binnen het notariaat waarbij de hoogte van de tarieven de boventoon voert en de kwaliteitsaspecten geen rol spelen.

De spanning tussen de winstgevendheid van de notariële onderneming en het bieden van kwaliteit heeft volgens twee geïnterviewden te maken met het gebrek aan aanpassingsvermogen van notarissen⁴⁷. Het feit dat notarissen over een lange periode een bovengemiddeld inkomen hebben gehad valt voor vele notarissen niet te rijmen met een maatschappelijk gezien nog steeds bovengemiddeld inkomen dat echter lager ligt dan voor notarissen in een situatie van hoogconjunctuur gebruikelijk was. Het aanpassen aan de omstandigheden van de nieuwe wet brengt een verschuiving in de levensstandaard van notarissen teweeg die enkele notarissen moeilijk kunnen accepteren. Het behoud van omzet en winst lijkt van grotere importantie dan het leggen van nadruk op de publieke taakuitoefening.

Tabel 3.1 Dilemma's in de beroepsethiek. De nadruk die de beroepsgroep volgens geënquêteerden in de praktijk legt op beroepsethische dilemma's. (De cijfers tussen haakjes zijn de scores van de kandidaat-notarissen)

	Vooraf de nadruk op:	Midden	Vooraf de nadruk op:	
	%	%	%	
Openbaar ambtenaar	10 (20)	15 (15)	75 (75)	Ondernemer
Collegialiteit	11 (9)	17 (12)	72 (79)	Concurrentie
Kwaliteit akte	14 (17)	17 (21)	68 (61)	Winstgevendheid akte
Publiek belang	12 (10)	24 (30)	64 (60)	Belang cliënt
Bescherming zwakke partij	17 (12)	24 (35)	59 (53)	Behoud grote cliënt
<i>belehrend</i>	38 (55)	30 (27)	32 (18)	Lijdelijk

⁴⁷ Ook noemt een respondent het gebrek aan bedrijfsmatig inzicht van notarissen. Dat het heel slecht gaat op sommige kantoren heeft niet te maken met marktwerking. Als voorbeeld noemt deze respondent het niet afsnellen van personeel terwijl de inkomsten proportioneel lager zijn dan de uitgaven.

Tabel 3.2 Dilemma's in de beroepsethiek. De nadruk die de beroepsgroep volgens geënkquêteerden dient te leggen in beroepsethische dilemma's. (De cijfers tussen haakjes zijn de scores van de kandidaat-notarissen)

	Vooraf de nadruk op:	Midden	Vooraf de nadruk op:	
	%	%	%	
Publiek belang	35 (29)	43 (42)	22 (29)	Belang cliënt
Openbaar ambtenaar	60 (64)	24 (20)	16 (16)	Ondernemer
Collegialiteit	63 (50)	24 (32)	13 (18)	Concurrentie
Kwaliteit akte	69 (79)	28 (17)	3 (4)	Winstgevendheid akte
Bescherming zwakke partij	74 (73)	23 (23)	3 (4)	Behoud grote cliënt
<i>Belehrend</i>	92 (92)	5 (5)	3 (3)	Lijdelijk

Tabel 3.3 Veranderingen in de beroepsethiek: veranderingen in de nadruk die notariſſen leggen

	Legt de beroepsgroep meer, minder of evenveel nadruk op onderstaande aspecten ſinds de invoering van de WNA 1999		
	Meer	Evenveel	Minder
	%	%	%
Concurrentie	96	3	1
Ondernemer	93	6	1
Winstgevendheid akte	91	5	4
Behoud grote cliënten	76	21	3
Belang cliënt	57	30	13
Kwaliteit akte	12	30	58
Bescherming zwakke partij	7	41	52
Lijdelijk	21	29	50
Behlerend	25	26	49
Publiek belang	4	28	68
Openbaar ambtenaar	3	14	84
Collegialiteit	3	7	90

4 De beroeps- en gedragsregels

De ethiek van vertrouwensberoepen is enerzijds gebaseerd op de rolverwachtingen die bestaan ten aanzien van het zijn van een beroepsbeoefenaar van een bepaalde beroepsgroep. Anderzijds wordt de beroepsethiek bepaald door de discretionaire bevoegdheid die de individuele professional heeft (Musschenga, 2004). Het vertrouwen is daarmee niet louter gebaseerd op het handelen van de individuele leden van de beroepsgroep, maar tevens op het imago dat de beroepsgroep uitdraagt. Beroepsregels zijn hierbij enerzijds een waarborg voor professioneel handelen, maar hebben tevens een symbolisch expressieve functie. Naleving van deze regels moet ervoor zorgen dat ze niet uitgehold worden en dat de symbolische expressieve functie ook realiteitswaarde heeft (Musschenga, 2004).

De naleving van beroepsregels hangt tevens af van de wijze waarop de directe omgeving van de individuele beroepsbeoefenaar met ethische dilemma's omgaat. Om na te gaan op welke wijze notarissen en de directe omgeving van notarissen met de introductie van marktwerking omgaan, achten wij het daarom van groot belang te onderzoeken op welke wijze op kantoonniveau invulling wordt gegeven aan de beroeps- en gedragsregels, op welke wijze de beroepsgroep in de ogen van de notarissen en kandidaat-notarissen met de regels omgaat en in welke mate belang wordt gehecht aan naleving van de verschillende regels.

4.1 Regulering van vrije beroepen

Regels die vrije beroepen reguleren kunnen op verschillende wijze worden ingedeeld en kennen vaak verschillende bronnen. Deze regels betreffen enerzijds technieken, gebruiken en normen die door de beroepsgroep zelf zijn ontwikkeld (Olgiati, 1997), anderzijds is de totstandkoming van de regels beïnvloed door externe factoren die regulering nodig maakten. Het bestaan van regels kan daarom worden verklaard op basis van drie argumenten (Paterson, 1997). Ten eerste hebben regels een externe functie, opdat bij het publiek de indruk van professionaliteit en integriteit wordt gewekt en zodoende het publieke imago op peil wordt gehouden. Tevens hangen de regels nauw samen met de structuur waarbinnen een professie geïnstitutionaliseerd is (Van der Burg, 1995)⁴⁸. Voor juridische professies betekent dit dat de deontologische regels van juridische beroepsbeoefenaren hun weerslag vinden in het systeem van de wet en de rechtscultuur. Ten slotte bevatten regels een interne zelfreguleringsdimensie, waarbij de gedeelde etiquette van beroepsbeoefenaren die in de praktijk is ontwikkeld, is vastgesteld in beroepsnormen. De interne functie van deze professionele regels is een tweeledige. Enerzijds vormen de

⁴⁸ Van der Burg refereert aan de drie wijzen waarop het recht van belang is voor de beroepsethiek van juristen. Ten eerste is het recht van invloed op de algemene moraal als een dominante factor in de maatschappij, daarnaast geeft recht mede vorm aan de rollen van juristen (codificatie en jurisprudentie), ten slotte is het recht specifiek voor juristen een normatief stelsel parallel aan de moraal.

regels die door zelfregulering zijn opgesteld een uiting van de beroepscultuur, anderzijds vormen de regels richtlijnen voor het professioneel handelen (De Groot-van Leeuwen, 1997).

De regels voor professies kunnen grofweg worden ingedeeld in vijf categorieën, zijnde regels omtrent het *professioneel handelen* (gedragsregels), regels omtrent de *competentie* van beroepsbeoefenaren (monopolies en bevoegdheidsregels) alsmede *beroepsaansprakelijkheidsregels*, regels betreffende de *beroepsorganisatie* en *toetredingsregels* (Bevernage, 2002; Gillers, 1996; Hellingman, 1993; Paterson, 1997)⁴⁹.

4.1.1 Beroeps- en gedragsregels

De regels omtrent het professioneel handelen worden ook beroeps- en gedragsregels genoemd. Deze beroeps- en gedragsregels kunnen op verschillende wijze worden ingedeeld. De volgende categorieën zijn te onderscheiden, te weten regels die de *cliënt-professional relatie* reguleren, regels omtrent de *financiën*, de *dienstverlening* en de *kantoororganisatie* alsmede de regels die de *cohesie van de beroepsgroep* dienen (Hellingman, 1993; Schultz, 1997; Sheinman, 1997)⁵⁰.

Notariële beroeps- en gedragsregels

Het notarieel handelen wordt beheerst door de regels die zijn opgenomen in de notariswet en de verordeningen van de KNB⁵¹.

De beroeps- en gedragsregels die door de wetgever in de WNA 1999 zijn opgenomen zijn de notariële onafhankelijkheid, de tuchtnorm en tuchtprocedureregels, de geheimhoudingsplicht, de dienstweigering, de nevenbetrekkingen die onverenigbaar met het notarisambt zijn, het optreden als partijadviseur en de samenwerking met andere beroepsbeoefenaren. Eveneens zijn de regels omtrent de notariële eed, de financiële verplichtingen ('het verbod tot borgstelling en het verstrekken van leningen') en de administratie van zowel het privé- en kantoorvermogen, in de notariswet gecodificeerd. Bovendien

⁴⁹ Paterson (1997) noemt als categorieën, het professioneel handelen, regels omtrent de competentie (bevoegdheden) en beroepsaansprakelijkheidsregels. Hellingman (1993) noemt het professioneel handelen (gedragsregels), regels omtrent de competentie van beroepsbeoefenaren (monopolies en bevoegdheidsregels), beroepsorganisatie- en toetredingsregels. Gillers (1996) verdeelt professionele regels in twee categorieën: regulering met betrekking tot de cliënt-professional relatie en regulering van de markt voor professionele dienstverlening. Bevernage (2002) hanteert een onderscheiding tussen gedragsregels ("ethical and conduct rules") enerzijds en beroepsregels ("practice rules") anderzijds. Ook de KNB past het onderscheid tussen beroeps- en gedragsregels toe bij de indeling van notariële regels. De invulling van de termen is een andere dan die van Bevernage, aangezien de indeling die de KNB hanteert terugverwijst naar het handelen bij de uitoefening van het notarisambt (beroepsregels) en daarbuiten (gedragsregels), terwijl Bevernage doelt op het verschil tussen regels die handvatten bieden bij ethische dilemma's en regels die de relatie van de jurist ten aanzien van cliënten, de hoven en collega's bepalen.

⁵⁰ Schultz (1997) bezigt een indeling van de beroepsregels (van advocaten) in publieke regels, gedragsregels ten opzichte van cliënten, de gerechtshoven en collega's alsmede in beroepsaansprakelijkheidsregels en regels betreffende derdengelden, de tarieven, expertise en titels. Sheinman's (1997) typologie bestaat uit drie delen zijnde competentieregels, regels omtrent derdengelden en collegialiteitsregels. Onder beroepsregels onderscheidt Hellingman (1993) regels ten aanzien van tarieven, samenwerking, publiciteit en collegialiteit. Alsook regels die de cliënt-professional relatie betreffen en de regulering van de professionele dienstverlening.

⁵¹ Voor een overzicht van de beroepsethische regels van het notariaat zie Huls en Laclé (2002a).

bevat de wet beroepsregels omtrent het specificeren van de notariële declaraties en het opnemen van de (koop)prijs in akten (artikel 55 WNA).

De KNB heeft verordende bevoegdheden ten aanzien van die terreinen die haar bij wet zijn toegekend (artikel 60 en 61 WNA). Vele normen die als beroeps- en gedragsregels kunnen worden gekwalificeerd kunnen daarom worden teruggevonden in de verordeningen van de KNB. Een belangrijke bron van regels die het professioneel handelen van notarissen reguleert is de Verordening beroeps- en gedragsregels van de KNB. Deze verordening bevat tweeëndertig⁵² regels die wij aan de hand van de hierboven geïntroduceerde typologie op de volgende wijze hebben ingedeeld.

Schema 4.1 Typologie van beroeps- en gedragsregels van het notariaat

Regels betreffende de cliënt-professionaal verhouding: Geheimhoudingsplicht, (Financiële) Onafhankelijkheid (onder andere Vermelding opdrachtgever), Keuze van de notaris, Partijadviseur, Afwikkeling onverdeelde, Onderzoeksplicht.
Regels omtrent de dienstverlening: Ministerieplicht, Eigen taak notaris, Full-service, Voorlichting (onder andere Dienstweigering en <i>Belehrungspflicht</i>).
Regels betreffende de financiën van notarissen: Verbod handelen en actieve beleggingen, Verzekeringplicht, Administratie, Ontvangst contanten.
Regels die de cohesie van de beroepsgroep dienen: Collegiale verhoudingen, Eer en aanzien.
Regels omtrent de kantoororganisatie: Samenwerking, Naar buiten optreden, Publiciteit, Omgang met kantoorgenoten.

In het kader van dit onderzoek is gekozen die beroeps- en gedragsregels aan bod te laten komen die in ontwikkeling zijn⁵³, in twijfel worden getrokken⁵⁴ dan wel in opspraak zijn geraakt⁵⁵. De regels omtrent de financiën van de notaris zijn hierbij buiten beschouwing gelaten. Van de andere categorieën zijn een of meerdere regels in de enquête en de interviews aan bod gekomen. Ten aanzien van de *Belehrungspflicht*, de *dienstweigeringregels*, de *full-serviceregels*, alsmede de regels omtrent de *financiële onafhankelijkheid*, de *collegiale verhoudingen* en *het optreden als partijadviseur*, is aan geënquêteerden gevraagd naar het ervaren belang van deze regels. Tevens is de naleving van deze regels op kantoorniveau en door de beroepsgroep in het algemeen, aan bod gekomen. Bovendien hebben we gevraagd naar de ontwikkelingen in de naleving van deze regels door de beroepsgroep sinds de inwerkingtreding van de WNA 1999⁵⁶.

⁵² De tweeëndertig regels zijn gegroepeerd in twintig hoofdcategorieën, zoals ingedeeld in de verordening.

⁵³ De regels omtrent de partijnotaris zijn in 1999 geïntroduceerd met de inwerkingtreding van de nieuwe wet. Daarnaast zijn de oude collegiale regels aangepast, waarbij de verplichte collegiale afrekening en samenwerking zijn komen te vervallen, daar deze regels niet met de marktwerkingsgedachte te verenigen zijn. Toelichting bij de Verordening beroeps- en gedragsregels, *Vademecum regelgeving Notariaat*, KNB, 2004

⁵⁴ Het moeilijk verenigbaar zijn van full-service met de toegenomen complexiteit van de regelgeving en het streven naar specialisme (waarbij onrendabele delen worden afgestoten) is al in 2000 door Van Velten gesignaleerd (Van Velten, 2000). De verminderde collegialiteit klinkt door in verschillende artikelen in het *Notariaat Magazine*, met name in de rubriek "Uit de (k)ring van...".

⁵⁵ De Volkskrant maakt melding van verboden financiële afspraken met makelaars, banken en projectontwikkelaars (Notarissen sluiten verboden deals met vastgoedwereld, *De Volkskrant*, 5 juli 2004), hetgeen moeilijk te verenigen is met de notariële financiële onafhankelijkheid.

⁵⁶ Aangezien de regels omtrent het optreden als partijadviseur met de inwerkingtreding van de WNA 1999 zijn geïmplementeerd is niet gevraagd naar de wijzigingen die zich in de naleving van deze regel sinds 1999 hebben voorgedaan.

Ook hebben wij de geënquêteerden gevraagd naar hun mening over zestien stellingen waarin de normen van bovengenoemde regels (alsmede van de regels omtrent de algemene notariële onpartijdigheid en het samenwerken met andere beroepsbeoefenaren) zijn gespecificeerd.

4.2 Het belang van de beroeps- en gedragsregels

Het belang van de naleving van de beroeps- en gedragsregels wordt door zowel de respondenten van de enquêtes als die van de interviews groot geacht. De geïnterviewden beschouwen de beroeps- en gedragsregels als een belangrijke bron en kader voor het notarieel handelen. Zij menen dat het niet in praktijk brengen van bestaande regels de uitholling van deze regels tot gevolg zal hebben.

Ten aanzien van de specifiek in de enquête opgenomen beroeps- en gedragsregels, zijnde de notariële *Belehrungspflicht*, de dienstweigeringsregel, de financiële onafhankelijkheidsregel, de collegialiteitsregels, de regels inzake de notariële full-service en inzake de partijadviseur, wordt het belang door vrijwel alle geënquêteerden onderkend. Ten aanzien van twee regels meent echter een deel van de geënquêteerden dat het belang ervan niet groot is. Zo is 10% van de notarissen en 8% van de kandidaat-notarissen de mening toegedaan dat het belang van de naleving van de full-service regel gering is. Ten aanzien van de collegialiteitsregel betreffende het legaliseren van handtekeningen ligt dit percentage op 19% voor de notarissen en 8% voor de kandidaat-notarissen.

Voor en sinds 1999 benoemde notarissen

Tussen de notarissen die werkzaam zijn na 1999 en notarissen die werkzaam waren voor 1999 is niet veel verschil in de enquêteresultaten te bespeuren. Notarissen benoemd voor 1999 vinden het verlenen van full-service evenwel belangrijker dan sinds 1999 benoemde notarissen⁵⁷. Eveneens is een verschil te zien met betrekking tot het geven van financiële tegemoetkomingen voor het verkrijgen van opdrachten. Notarissen die voor 1999 benoemd zijn vinden het belangrijker dan notarissen die vanaf 1999 benoemd zijn dat geen financiële tegemoetkomingen worden gegeven voor het verkrijgen van opdrachten⁵⁸.

Kandidaat-notarissen en notarissen

Notarissen en kandidaat-notarissen verschillen op een aantal punten significant van mening. Zo vinden notarissen het weigeren van diensten wanneer daartoe gegronde redenen zijn belangrijker dan kandidaat-notarissen⁵⁹. Ook vinden notarissen het belangrijker dat geen financiële tegemoetkomingen worden gegeven voor het verkrijgen van opdrachten. Kandidaat-notarissen vinden dit minder belangrijk⁶⁰. Notarissen vinden het daarnaast belangrijker

⁵⁷ Gemiddelde voor 1999 benoemde notarissen is 6,06, stdev=1,34, sinds 1999 benoemde notarissen gem.=5,54, stdev=1,81, p=0,012.

⁵⁸ Gemiddelde voor 1999 benoemde notarissen is 6,87, stdev=0,37, sinds 1999 benoemde notarissen gem.=6,71, stdev=0,69, p=0,029.

⁵⁹ Gemiddelde notarissen 6,8, kandidaat-notarissen 6,7, p=0,010.

⁶⁰ Gemiddelde notarissen 6,8, kandidaat-notarissen 4,8, p=0,000.

dan kandidaat-notarissen dat medewerking bij de overdracht van dossiers⁶¹ en full-service⁶² wordt verleend. Kandidaat-notarissen vinden het echter belangrijker dan notarissen dat geen kosten worden berekend voor het legaliseren van handtekeningen van onderhandse akten in zaken die bij een andere notaris in behandeling zijn⁶³.

Kantoor grootte

Notarissen van grote, middelgrote en kleine kantoren blijken weinig van mening te verschillen als het gaat om het belang van de naleving van de beroeps- en gedragsregels.

Tabel 4.2 Gepercipieerd belang van de beroepsregels

Beroepsregel (belang van de regel)	Belangrijk	Neutraal	Onbelangrijk
	%	%	%
<i>Belehrung</i>	100 (100)	0 (0)	0 (0)
Dienstweigering	100 (100)	0 (0)	0 (0)
Full service	85 (81)	5 (11)	10 (8)
Onafhankelijkheid I*	94 (95)	3 (1)	3 (4)
Onafhankelijkheid II**	99 (95)	1 (3)	0 (2)
Collegiale verhoudingen I***	93 (94)	6 (5)	1 (1)
Collegiale verhoudingen II****	75 (84)	6 (8)	19 (8)
Optreden als partijadviseur	97 (95)	2 (3)	1 (2)

* De notaris aanvaardt geen vergoedingen die afkomstig zijn uit arbeid

** De notaris geeft geen financiële tegemoetkomingen voor het verkrijgen van opdrachten

*** Notarissen verlenen hun medewerking bij de overdracht van dossiers

**** Legaliseren van handtekeningen van onderhandse akten zonder deze dienst bij de collega in rekening te brengen

4.3 De naleving van de beroeps- en gedragsregels

Aan de geënquêteerden is gevraagd aan te geven in welke mate op het eigen kantoor gewerkt wordt volgens de beroeps- en gedragsregels. Tevens is gevraagd in welke mate de beroepsgroep volgens de geënquêteerden de beroeps- en gedragsregels naleeft.

De geënquêteerden zijn de mening toegedaan dat de beroepsgroep minder conform de beroeps- en gedragsregels handelt dan op het eigen kantoor geschiedt. Geënquêteerden vinden dat de naleving van de beroeps- en gedragsregels op het niveau van het eigen kantoor 'goed tot zeer goed'⁶⁴ is, terwijl de naleving door de beroepsgroep als 'matig tot redelijk goed' wordt gekwalificeerd. Opvallend is het oordeel van 6% van de notarissen dat op het eigen

⁶¹ Gemiddelde notarissen 6,3, kandidaat-notarissen 6,1, $p=0,020$.

⁶² Gemiddelde notarissen 5,9, kandidaat-notarissen 5,6, $p=0,034$.

⁶³ Gemiddelde notarissen 5,4, kandidaat-notarissen 5,9, $p=0,001$.

⁶⁴ 89 Tot bijna 100% van notarissen en kandidaat-notarissen geven aan dat de verschillende regels op het eigen kantoor worden nageleefd.

kantoor de regel omtrent het 'niet ontvangen van vergoedingen die afhankelijk zijn van de uitkomst van de notariële arbeid' niet wordt nageleefd. Ook met betrekking tot de tweede component van de financiële onafhankelijkheid van de notaris, namelijk het provisieverbod, is 5% van de notarissen van mening dat deze regel niet op het eigen kantoor wordt nageleefd. De full-service regel wordt volgens 2% van de geënquêteerden niet op het eigen kantoor nageleefd.

Geënquêteerden zijn ten aanzien van de naleving van de beroeps- en gedragsregels door de *beroepsgroep* het minst positief over de naleving van de full-service regel en het provisieverbod. Een percentage van 29% van de geënquêteerden geeft aan dat de beroepsgroep de full-service regel niet in acht neemt. De face-to-face interviews bevestigen tevens het beeld dat verkapte vormen van inbreuken op de full-service gedachte steeds vaker voorkomen. Zo lijkt het fenomeen van 'wegdeclarereren' (waarbij zeer hoge tarieven voor bepaalde diensten worden geoffreerd opdat de cliënt afziet van de dienstverlening) bij een steeds groter wordend aantal notariskantoren gemeengoed te worden.

Ten aanzien van het provisieverbod vindt 26% van de geënquêteerde notarissen dat dit slecht wordt nageleefd door de beroepsgroep. Ook het andere aspect van de financiële notariële onafhankelijkheid, namelijk 'het niet afhankelijk stellen van het notariële honorarium van de uitkomst van de notariële dienstverlening' wordt volgens 17% van de notarissen, slecht nageleefd door de beroepsgroep. Ook enkele geïnterviewden wijzen op de niet-naleving van de regels van financiële onafhankelijkheid, zoals de directe en indirecte overtreding van het provisieverbod⁶⁵. Een vijfde van de geënquêteerde notarissen is tevens van oordeel dat de collegialiteitsregel betreffende het verlenen van medewerking bij de overdracht van dossiers slecht wordt nageleefd.

De beroepsregel die volgens de geënquêteerden het beste door de beroepsgroep in praktijk wordt gebracht is de collegialiteitsregel betreffende het niet in rekening brengen van werkzaamheden betreffende de legalisering van handtekeningen van onderhandse akten (80% van de notarissen meent dat de beroepsgroep volgens deze regel werkt). Optimistisch zijn geënquêteerden tevens over de naleving van de dienstweigeringregels en het optreden als partijadviseur (68% respectievelijk 75% van de notarissen en kandidaat-notarissen meent dat de beroepsgroep volgens deze regels werkt).

Van de geënquêteerde notarissen is 67% van mening dat de beroepsgroep volgens de *Belehrungspflicht* werkt, terwijl 11% meent dat de naleving van deze regel door de beroepsgroep niet goed is.

Voor en sinds 1999 benoemde notarissen

Ten aanzien van de naleving van de beroeps- en gedragsregels blijkt dat op de kantoren van de voor 1999 benoemde notarissen meer wordt gewerkt volgens de regel van dienstweigering dan op de kantoren van de sinds 1999 benoemde notarissen⁶⁶.

⁶⁵ Als voorbeeld van indirecte vormen van ontduiking van het provisieverbod noemen geïnterviewden retourprovisies en het betalen van de drukkosten van makelaarskranten.

⁶⁶ Gemiddelde voor 1999 benoemde notarissen is 6,82, stdev=0,41, sinds 1999 benoemde notarissen gem=6,65, stdev=0,56, p=0,008.

Kandidaat-notarissen en notarissen

De kandidaat-notarissen zijn positiever over de naleving van de beroeps- en gedragsregels door de beroepsgroep dan de notarissen⁶⁷. Zij zijn daarentegen minder positief dan de notarissen omtrent de naleving van de regels op het eigen kantoor⁶⁸.

Kantoorgrootte

Notarissen van grote, middelgrote en kleine kantoren verschillen niet significant van mening met betrekking tot de naleving van de beroeps- en gedragsregels.

Tabel 4.3 Gepercipieerde naleving van de beroepsregels op het kantoor van de respondent. (De cijfers tussen haakjes zijn de scores van de kandidaat-notarissen)

Beroepsregel (naleving door eigen kantoor)	Positief	Neutraal	Negatief
	%	%	%
<i>Belehrung</i>	100 (97)	0 (1)	0 (2)
Dienstweigering	100 (99)	0 (1)	0 (0)
Full-service	97 (92)	1 (3)	2 (5)
Onafhankelijkheid I*	93 (91)	1 (2)	6 (7)
Onafhankelijkheid II**	95 (89)	0 (4)	5 (7)
Collegiale verhoudingen I	95 (95)	3 (4)	2 (1)
Collegiale verhoudingen II	99 (97)	0 (0)	1 (3)
Optreden als partijadviseur	94 (93)	4 (6)	1 (1)

* De notaris aanvaardt geen vergoedingen die afkomstig zijn uit arbeid
 ** De notaris geeft geen financiële tegemoetkomingen voor het verkrijgen van opdrachten
 *** Notarissen verlenen hun medewerking bij de overdracht van dossiers
 **** Legaliseren van handtekeningen van onderhandse akten zonder deze dienst bij de collega in rekening te brengen

⁶⁷ Voor de regels *Belehrung*, dienstweigering en het verlenen van medewerking bij de overdracht van dossiers zijn de verschillen significant.

Naleving beroepsgroep *Belehrung*: gemiddelde notarissen 4,9, kandidaat-notarissen 5,2, $p=0,006$.

Naleving beroepsgroep dienstweigering: gemiddelde notarissen 5,2, kandidaat-notarissen 5,5, $p=0,008$.

Naleving beroepsgroep het geven van financiële tegemoetkomingen: gemiddelde notarissen 4,3, kandidaat-notarissen 4,6, $p=0,009$.

Naleving beroepsgroep verlenen medewerking overdracht dossiers: gemiddelde notarissen 4,6, kandidaat-notarissen 5,0, $p=0,003$.

Naleving beroepsgroep optreden als partijadviseur: gemiddelde notarissen 5,1, kandidaat-notarissen 5,4, $p=0,021$.

⁶⁸ Voor de regels dienstweigering, full-service en het verlenen van de medewerking bij de overdracht van dossiers zijn de verschillen significant.

Naleving eigen kantoor *Belehrung*: gemiddelde notarissen 6,5, kandidaat-notarissen 6,2, $p=0,004$.

Naleving eigen kantoor dienstweigering: gemiddelde notarissen 6,8, kandidaat-notarissen 6,6, $p=0,002$.

Naleving eigen kantoor verlenen medewerking overdracht dossiers: gemiddelde notarissen 6,3, kandidaat-notarissen 6,1, $p=0,019$.

Tabel 4.4 Gepercipieerde naleving van de beroepsregels door de beroepsgroep. (De cijfers tussen haakjes zijn de scores van de kandidaat-notarissen)

Beroepsregel (naleving door beroepsgroep)	Positief %	Neutraal %	Negatief %
<i>Belehrung</i>	67 (76)	22 (18)	11 (6)
Dienstweigering	75 (84)	17 (13)	8 (3)
Full-service	43 (43)	28 (29)	29 (28)
Onafhankelijkheid I*	57 (61)	26 (24)	17 (15)
Onafhankelijkheid II**	47 (54)	27 (28)	26 (18)
Collegiale verhoudingen I***	57 (67)	21 (23)	22 (10)
Collegiale verhoudingen II****	80 (84)	13 (11)	7 (5)
Optreden als partijadviseur	68 (75)	24 (20)	8 (5)

* De notaris aanvaardt geen vergoedingen die afkomstig zijn uit arbeid

** De notaris geeft geen financiële tegemoetkomingen voor het verkrijgen van opdrachten

*** Notarissen verlenen hun medewerking bij de overdracht van dossiers

**** Legaliseren van handtekeningen van onderhandse akten zonder deze dienst bij de collega in rekening te brengen

4.4 Invloed van marktwerking op de omgang met beroeps- en gedragsregels

Gevraagd naar de veranderingen in de omgang met de beroeps- en gedragsregels menen sommige geïnterviewden dat de regels minder nauwlettend worden gevolgd sinds de invoering van de WNA 1999. Notarissen verkennen tevens de grenzen van bestaande regels. De bevindingen van de enquête wijzen in dezelfde richting. Slechts een beperkt aantal geënquêteerden geeft aan dat meer volgens de verschillende beroeps- en gedragsregels wordt gewerkt sinds de inwerkingtreding van de WNA 1999. De overgrote meerderheid vindt dat minder of evenveel volgens de beroeps- en gedragsregels wordt gewerkt.

Opvallend is dat de geënquêteerden verdeeld zijn over de mate waarin wijzigingen zijn opgetreden in de naleving van de *Belehrungspflicht*, de regels betreffende de dienstweigering en het legaliseren van handtekeningen van onderhandse akten zonder dit in rekening te brengen. Ongeveer de helft van de geënquêteerden geeft aan dat minder volgens deze regels wordt gewerkt terwijl de andere helft aangeeft dat geen wijzigingen zijn opgetreden.

Ten aanzien van het verlenen van medewerking bij de overdracht van dossiers en het niet aanvaarden van vergoedingen die afkomstig zijn van arbeid, is ruim de helft van de geënquêteerden (respectievelijk 66% en 65% van de notarissen) van mening dat de beroepsgroep minder volgens deze regels werkt. De meeste overeenstemming bestaat omtrent de naleving van full-service regel en het provisieverbod, ruim 77% respectievelijk 81% van de geënquêteerden is van mening dat minder volgens deze regels gewerkt wordt.

Tabel 4.5 Gepercipieerde veranderingen in de beroepsethiek: naleving van beroeps- en gedragsregels

Veranderingen in de beroepsethiek	Werkt de beroepsgroep meer, minder of evenveel volgens deze regels sinds de invoering van de WNA 1999?		
	Meer %	Evenveel %	Minder %
<i>Behlerung</i>	10	42	48
Dienstweigering	6	50	44
Full-service	6	17	77
Onafhankelijkheid I*	4	31	65
Onafhankelijkheid II**	3	16	81
Collegiale verhoudingen I***	0	34	66
Collegiale verhoudingen II****	7	52	41

* De notaris aanvaardt geen vergoedingen die afkomstig zijn uit arbeid
 ** De notaris geeft geen financiële tegemoetkomingen voor het verkrijgen van opdrachten
 *** Notarissen verlenen hun medewerking bij de overdracht van dossiers
 **** Legaliseren van handtekeningen van onderhandse akten zonder deze dienst bij de collega in rekening te brengen

4.5 De beroeps- en gedragsregels in de praktijk

In de enquête zijn tevens een aantal stellingen geponeerd om meer duidelijkheid te krijgen in de concrete invulling van de beroeps- en gedragsregels door notarissen. In bijlage vijf is een overzicht van de scores op de verschillende stellingen opgenomen.

Het belang van de naleving van de verschillende beroeps- en gedragsregels wordt door vrijwel alle geënquêteerden onderkend, zo blijkt uit de in § 4.2 opgenomen resultaten. Uit de antwoorden op de stellingen blijkt echter dat een verschillende invulling aan de beroeps- en gedragsregels wordt gegeven als het om praktijksituaties gaat. Zo is een ruime meerderheid de mening toegedaan dat de *Belehrungspflicht* zeer belangrijk is. Op de stelling dat schriftelijk *belehren* afdoende is antwoordt evenwel 18% van de notarissen positief, terwijl 71% van de geënquêteerden vindt dat schriftelijk *belehren* niet voldoende is⁶⁹.

Ook dienstweigering wordt als een belangrijke regel ervaren. Dit ervaren belang vindt tevens zijn weerslag in de praktijk. Een percentage van 85% van de geënquêteerde notarissen geeft aan dat ze het doorvragen naar motieven van partijen niet laten afhangen van tijdsdruk of het binnenhalen van cliënten. Het marktgericht werken en minder doorvragen naar motieven van cliënten indien andere factoren (zoals tijdsdruk en binnenhalen van cliëntèle) in het

⁶⁹ Ook tijdens de workshops van de werkconferentie 'Trendrapportage Notariaat' wordt het beeld bevestigd dat geen eensgezindheid bestaat over de invulling van de *Belehrungspflicht*. Sommige deelnemers aan de workshops geven aan dat schriftelijk *belehren* tot de mogelijkheden behoort, anderen menen dat dit niet kan. Sommige workshopdeelnemers wijzen erop dat mondeling *belehren* niet persé beter is dan schriftelijk *belehren*. Een workshopdeelnemer wijst hierbij op de zijns inziens duidelijke bewoordingen van de WNA 1999, waarin staat opgenomen dat voorlichting dient te worden gegeven aan 'personen' en niet 'ondertekenaars', het meegeven van een conceptakte met uitleg is naar zijn mening voldoende *belehren*. Tevens komt tijdens de workshops naar boven dat er geen 'standaard-*Belehrungsnorm*' is, omdat elke notaris gegeven de situatie en de expertise van partijen de mate van *Behlerung* invult.

geding zijn, is van toepassing op 8% van de geënquêteerde notarissen⁷⁰. Met betrekking tot het verlenen van diensten aan malafide cliënten zijn de meningen verdeeld. Van de geënquêteerde notarissen geeft 45% aan dat notariële diensten aan cliënten geleverd kunnen worden zolang niet vaststaat dat deze cliënt misbruik wil maken van de notariële dienstverlening, terwijl 34% van de notarissen het hier niet mee eens is.

Het verlenen van full-service wordt door 10% van de notarissen niet belangrijk geacht. In de praktijk vindt een vijfde van de notarissen dat bij specialisatie onrendabele rechtsgebieden mogen worden afgestoten. Hier staat een percentage van 72% tegenover dat het hier niet mee eens is.

De notarissen van grote kantoren zijn minder streng in de invulling van deze regel dan notarissen van middelgrote en kleine kantoren. Notarissen van grote kantoren staan neutraal ten opzichte van de stelling dat onrendabele rechtsgebieden afgestoten mogen worden bij specialisatie terwijl notarissen van middelgrote en kleine kantoren hier negatief tegenover staan⁷¹.

Ten aanzien van de stellingen betreffende de collegialiteitsregels zijn de meningen meer verdeeld. Marktwerking is niet bevorderlijk voor de collegiale verhoudingen. Zo meent 84% van de geënquêteerden dat prijsconcurrentie tot versterking van de collegiale verhoudingen leidt. De meerderheid van de geënquêteerden (71%) is het dan ook eens met de stelling dat bieden onder de kostprijs moet worden verboden om de collegialiteit op peil te houden. Een vijfde van de geënquêteerden is het hier echter niet mee eens. Notarissen die voor 1999 benoemd zijn staan positiever ten opzichte van deze stelling dan sinds 1999 benoemde notarissen⁷². Notarissen zijn ten aanzien van deze stelling daarnaast iets positiever dan kandidaat-notarissen⁷³. Ook notarissen van kleine kantoren zijn het eens met deze stelling terwijl notarissen van grote kantoren het hier minder mee eens zijn⁷⁴. Als het om concurrentie op basis van kwaliteit gaat meent 79% van de notarissen dat dit de collegiale verhoudingen *niet* stoort. Voor 1999 benoemde notarissen staan positiever ten opzichte van deze stelling dan sinds 1999 benoemde notarissen⁷⁵.

Ten aanzien van beide aspecten van de financiële onafhankelijkheid geven geënquêteerden aan het belang van naleving zeer groot te achten. De invulling van de notariële onpartijdigheid in een marktgerichte omgeving wordt echter niet door alle notarissen op dezelfde wijze vormgegeven. Zo meent 37% van de geënquêteerde notarissen dat de notariële onpartijdigheid niet in het geding is als de notaris duidelijke afspraken maakt met belangrijke afnemers en cliëntbrengers. De helft van de geënquêteerde notarissen meent echter dat duidelijke afspraken geen grond kunnen bieden voor het standhouden

⁷⁰ Kandidaat-notarissen zijn iets positiever over deze stelling, gemiddelde notarissen 2,1, kandidaat-notarissen 2,3 p=0,024.

⁷¹ Gemiddelde grote kantoren 4,0, middelgrote kantoren 2,8, kleine kantoren 2,4, p=0,000.

⁷² Gemiddelde voor 1999 benoemde notarissen is 5,64, stdev=1,75, na 1999 benoemde notarissen gem.=4,87, stdev=2,21, p=0,003.

⁷³ Gemiddelde notarissen 5,8, kandidaat-notarissen 5,5, p=0,0023.

⁷⁴ Gemiddelde grote kantoren 5,0, middelgrote kantoren 5,6, kleine kantoren 6,0, p=0,006.

⁷⁵ Gemiddelde voor 1999 benoemde notarissen is 5,71, stdev=1,60, na 1999 benoemde notarissen gem.=5,18, stdev=2,09, p=0,026.

van de notariële onpartijdigheid. Ook de meningen ten aanzien van de reikwijdte van de regels van de notaris als partijadviseur zijn verdeeld. De meerderheid van de geënquêteerden (69%) meent dat de notariële onpartijdigheid niet gewaarborgd is wanneer bij standaardvoorwaarden is bepaald dat de partijnotaris alle akten verlijdt. Ruim een vijfde van de notarissen en kandidaat-notarissen vindt echter dat de onpartijdigheid in dit geval wel gewaarborgd is. Ook is een meerderheid van de geënquêteerden van mening dat de notaris de wensen en belangen van cliënten niet boven zijn publieke taakuitoefening moet stellen⁷⁶. De notarissen die voor 1999 benoemd zijn menen dat de notaris de wensen en belangen van cliënten niet boven zijn publieke taakuitoefening moet stellen, notarissen die vanaf 1999 benoemd zijn tillen hier minder zwaar aan⁷⁷. Dit verschil komt ook naar voren in de verhouding kandidaat-notarissen versus notarissen. Kandidaat-notarissen vinden de wensen en belangen van cliënten juist *belangrijker* dan notarissen. Zij zijn het meer eens met de stelling dat de notaris de wensen en belangen van cliënten boven zijn publieke uitoefening stelt⁷⁸.

De mate waarin de samenwerking met aanpalende beroepsgroepen bevorderend is voor het notariaat wordt door de respondenten niet op gelijke wijze ervaren. Een vijfde van de geënquêteerde notarissen staat positief ten opzichte van samenwerking met advocaten en accountants. Over de samenwerking met belastingadviseurs zijn de geënquêteerden iets positiever, 35% van hen vindt dat het samenwerken met belastingadviseurs een nieuwe toekomst voor het notariaat biedt. De kandidaat-notarissen en sinds 1999 benoemde notarissen⁷⁹ staan significant positiever ten opzichte van de samenwerking met andere deskundigen dan notarissen. Zo meent bijna de helft van de kandidaat-notarissen dat samenwerking met accountants nieuwe kansen voor het notariaat biedt. Ruim de helft van de kandidaat-notarissen is positief over de samenwerking met belastingconsulenten en 46% over de samenwerking met advocaten. Kandidaat-notarissen zijn het meest positief over de samenwerking met belastingadviseurs, daarna volgt de samenwerking met accountants en advocaten⁸⁰. Notarissen van grote kantoren zijn positiever over de samenwerking met advocaten dan notarissen van middelgrote en kleine kantoren⁸¹. Opvallend is dat geen significante verschillen te onderkennen zijn tussen grote en kleine kantoren als het gaat om de samenwerking met accountants en belastingadviseurs.

⁷⁶ De geponeerde stelling is gebaseerd op de algemene onpartijdigheidsregels van artikel 17 WNA en niet op de financiële onafhankelijkheidsregels.

⁷⁷ Gemiddelde voor 1999 benoemde notarissen is 2,17, stddev=1,41, na 1999 benoemde notarissen gem.=2,60, stddev=1,49, p=0,015.

⁷⁸ Gemiddelde notarissen 2,3, kandidaat-notarissen 2,8, p=0,001.

⁷⁹ Gemiddelde voor 1999 benoemde notarissen is 2,81, stddev=1,77, sinds 1999 benoemde notarissen gem.=3,28, stddev=1,92, p=0,036.

Gemiddelde notarissen 3,0, kandidaat-notarissen 4,2, p=0,000.

⁸⁰ Belastingadviseurs: gemiddelde notarissen 3,5, kandidaat-notarissen 4,5, p=0,000.

Accountants: gemiddelde notarissen 3,0, kandidaat-notarissen 4,2, p=0,000.

Advocaten: gemiddelde notarissen 3,1, kandidaat-notarissen 4,1, p=0,000.

⁸¹ Gemiddelde grote kantoren 4,5, middelgrote kantoren 3,3, kleine kantoren 3,0, p=0,001.

Tabel 4.6 Samenwerking met andere beroepsbeoefenaren. (de scores tussen haakjes zijn van de kandidaat-notarissen)

Stelling	Eens	Neutraal	Oneens
	%	%	%
Het samenwerken met advocaten biedt een nieuwe toekomst voor het notariaat	22 (46)	19 (16)	59 (39,1)
Het samenwerken met accountants biedt een nieuwe toekomst voor het notariaat	23 (48)	15 (20)	62 (32)
Het samenwerken met belastingconsulenten biedt een nieuwe toekomst voor het notariaat	35 (58)	15 (17)	50 (25)

5 De directe omgeving van de notaris

Ethiek wordt door juridische beroepsbeoefenaren nu te vaak gezien als hygiënemiddel, in de zin dat de vraag “how do I keep my nose clean?” te veel prevaleert. Hierbij richten juristen zich té veel op de grenzen van regelgeving als direct resultaat van het beschouwen van ethiek als marktprincipe, waarbij ethisch handelen wordt afgewogen tegen winst. Dit uitgangspunt is een verkeerde aangezien juridische beroepsbeoefenaren primair gericht moeten zijn op het ethisch handelen sec. Het volhouden van dit gedrag leidt tot uitholling van de beroepsethiek. Het kantoor is hierbij een braakliggend terrein om de ethiek op kantooniveau op te bouwen en de algemene beroepsethiek te versterken. (Economides, 2004)⁸²

De mate waarin beroepsbeoefenaren van vertrouwensberoepen integer handelen is sterk afhankelijk van hun directe omgeving. Hierbij zijn rolmodellen en goede voorbeelden van essentieel belang bij het ontwikkelen van een ethisch kader. Daarnaast wordt het ethisch handelen voor een groot deel bepaald door de goed- en afkeuring van de directe omgeving, zijnde op mesoniveau het kantoor en op macroniveau de beroepsorganisatie en de beroepsgroep als geheel. Onderlinge communicatie is hierbij van groot belang. Niet alleen is het voor de bewaking van de beroepsethiek van belang dat beroepsbeoefenaren elkaar kunnen aanspreken op gedrag, ook dient het bespreken van aan ethiek gerelateerde onderwerpen mogelijk te zijn.

De beroepsgroep als geheel (zowel op kantooniveau als op het niveau van de beroepsorganisatie) dient zich te realiseren dat zij een bepaalde verantwoordelijkheid draagt bij de inrichting van een ethisch kader en de handhaving hiervan. De beroepsorganisatie en kantoren dienen hierbij rekening te houden met het effect van een beroepsschandaal op het imago van de beroepsgroep⁸³.

5.1 De communicatie binnen de notariële beroepsgroep

5.1.1 *Communicatieve klimaat*

Gevraagd naar de communicatieve sfeer tussen notarissen, meent ruim de helft van de notarissen dat binnen de beroepsgroep geen klimaat bestaat

⁸² Samenvatting van de voordracht gehouden te Exeter (vertaling, Z.L.). Zo ook Holtman (2004; zie bijlage 6), het Angelsaksische model van beroepsethiek, waarbij het bekleden van een bepaalde functie normatief gedrag impliceerde, is vervangen door een stelsel van Amerikaanse normen. “Thans is regel dat alles wat niet expliciet is verboden dus is toegestaan”.

⁸³ Informatie verkregen uit interview.

waarin notarissen elkaar kunnen aanspreken op de naleving van beroeps- en gedragsregels; 16% is neutraal en 30% vindt dat een dergelijk klimaat wel binnen de beroepsgroep bestaat. Opvallend is dat de kandidaat-notarissen positiever tegenover de communicatieve sfeer binnen het notariaat staan. Bijna de helft van de kandidaat-notarissen is van oordeel dat notarissen elkaar kunnen aanspreken op de naleving van de beroeps- en gedragsregels, 23% is neutraal en 29% meent dat geen sprake is van een dergelijk klimaat. Volgens de geïnterviewden spreken notarissen elkaar nauwelijks aan op het naleven van de beroepsethiek⁸⁴. Ook menen geïnterviewden dat notarissen elkaar niet aanspreken op tuchtrechtelijk laakbaar handelen door het indienen van een klacht bij de Kamers van Toezicht. Geïnterviewden vinden dit een belangrijk motief om een inspectie voor het notariaat in te stellen⁸⁵. De meerderheid van de notarissen (66%) is de mening toegedaan dat collega's elkaar sinds de invoering van de WNA 1999 minder goed kunnen aanspreken op het notarieel handelen, 1% meent dat collega's elkaar juist beter op gedrag kunnen aanspreken, 30% ten slotte meent dat geen wijzigingen in dit klimaat zijn opgetreden.

Gevraagd naar het eigen handelen bij het ontdekken dat een collega zich niet aan de regels houdt, antwoorden nagenoeg alle geënquêteerden (97%) dat zij een collega op het gedrag zouden aanspreken. Indien het een collega-niet-kantoorgenoot betreft, zijn de meningen meer verdeeld. Ongeveer de helft van de notarissen en kandidaat-notarissen (48% Van de notarissen en 62% van de kandidaat-notarissen) zou een collega-niet-kantoorgenoot aanspreken⁸⁶. Van de notarissen zou echter 31% een collega-niet-kantoorgenoot *niet* aanspreken op de naleving van de beroeps- en gedragsregels, van de kandidaat-notarissen zou 18% dit niet doen. 21% Van de notarissen en 20% van de kandidaat-notarissen twijfelt of ze een collega-niet-kantoorgenoot zouden aanspreken.

Voor en sinds 1999 benoemde notarissen

In de beoordeling van het sociale klimaat tussen notarissen die benoemd waren voor 1999 en notarissen die vanaf 1999 werkzaam zijn, zijn geen significante verschillen te zien.

Kandidaat-notarissen en notarissen

Het is opvallend dat de kandidaat-notarissen het klimaat significant positiever beoordelen dan de notarissen⁸⁷. Ook zijn kandidaat-notarissen positiever over de bewaking van de beroepsethiek door niet-kantoorgenoten⁸⁸. Kandidaat-notarissen zouden overigens minder snel een collega-kantoorgenoot aanspreken op de naleving van de beroeps- en gedragsregels dan dat de no-

⁸⁴ Zie ook Holtman (2004), "Notarissen spreken, zo blijkt uit het rapport, collega's blijkaar wel aan op onjuist handelen. Dit gegeven laat zich echter moeilijk rijmen met het nagenoeg totaal ontbreken van de notaris als klager bij de tuchtrechter. Daarom sluit ik niet uit dat het percentage notarissen, dat niet-kantoorgenoten zou aanspreken, gering is".

⁸⁵ Zie verder hoofdstuk 6.

⁸⁶ 15% Van de notarissen en 14% van de kandidaat-notarissen zou dit zelfs 'zeker wel' doen.

⁸⁷ Gemiddelde notarissen 3,4, kandidaat-notarissen 4,3, $p=0,000$.

⁸⁸ Gemiddelde notarissen 4,2, kandidaat-notarissen 4,5, $p=0,033$.

tarissen dat zouden doen⁸⁹. Kandidaat-notarissen zouden echter sneller een niet-collega-kantoorgenoot aanspreken dan notarissen⁹⁰.

Kantoor grootte

Met betrekking tot de beoordeling van het communicatieve klimaat zijn geen verschillen te zien in de antwoorden van notarissen van grote, middelgrote en kleine kantoren.

5.1.2 Referentiekader bij ethische dilemma's

Om een eerste indruk te krijgen van de manier waarop notarissen tot een beslissing komen in een ethisch dilemma, is in de enquête gevraagd tot welke personen de notarissen zich zouden wenden indien geconfronteerd met een ethisch dilemma en welke middelen worden gebruikt om tot een oplossing te komen. Kandidaat-notarissen is gevraagd aan te geven tot wie zij zich zouden wenden indien zij als notaris werkzaam zouden zijn. Tabel 5.1 geeft een overzicht van de personen en instanties waarmee de geënquêteerden zouden overleggen. In tabel 5.2 staat een overzicht van de middelen die de geënquêteerden zouden gebruiken.

Notarissen en kandidaat-notarissen zouden zich voornamelijk wenden tot collega-kantoorgenoten. Het Notarieel-juridisch bureau van de KNB zou daarnaast door bijna de helft van de notarissen en kandidaat-notarissen worden geraadpleegd. Ongeveer 35% van de notarissen zou de vertrouwensnotaris consulteren en 36% zou zich wenden tot Ring-collegae. Het is opvallend dat kandidaat-notarissen zich in vergelijking met notarissen beduidend minder zouden wenden tot de vertrouwensnotaris en de Ring-collegae. Een aantal notarissen en kandidaat-notarissen geeft aan zich tot andere personen en instanties dan die in de enquête zijn opgenomen, te wenden. Tot deze categorie rekenen geënquêteerden onder meer bevriende collegae van buiten de Ring, collegae van een samenwerkingsverband, de verzekeraar (in verband met eventuele schade), oud-notarissen en bevriende hoogleraren. Een klein percentage zou zich tot niemand wenden en het dilemma zelf oplossen.

Tabel 5.1 Personen en instanties die door notarissen en kandidaat-notarissen worden geconsulteerd indien geconfronteerd met een ethisch dilemma

Persoon/instanties die notarissen zouden consulteren*	Notaris %	Kandidaat-notaris %
Collega-kantoorgenoten	81	93
Notarieel-juridisch bureau van de KNB	39	40
Vertrouwensnotaris	35	30
Ring-collegae	36	19
Voorzitter van de Kamer van Toezicht	23	9
Anders	10	15
Niemand, ik zou het zelf oplossen	6	6

* De totalen tellen niet op tot 100% omdat bij deze vraag meerdere antwoorden mogelijk waren.

⁸⁹ Gemiddelde notarissen 6,7, kandidaat-notarissen 6,5, $p=0,007$.

⁹⁰ Gemiddelde notarissen 4,3, kandidaat-notarissen 4,8, $p=0,001$.

Notarissen staan tevens middelen ter beschikking bij het nemen van beslissingen aangaande ethische dilemma's. Ruim de helft van de notarissen zou bij het nemen van een dergelijk besluit een handboek⁹¹ raadplegen. Het intranet van de KNB zou door bijna de helft van de notarissen gebruikt worden. Van de kandidaat-notarissen zou 73% een handboek en 54% het intranet van de KNB raadplegen. 22% Van de notarissen en 15% van de kandidaat-notarissen zou geen middelen gebruiken om tot een beslissing te komen bij een ethisch dilemma.

Een aantal notarissen en kandidaat-notarissen geeft aan andere middelen te gebruiken bij het nemen van een beslissing. Hierbij werd naast het overleg met collegae⁹², het raadplegen van digitale literatuur, het *Nederlands Juristen Blad (NJB)*, de Wet op het notarisambt, de jurisprudentie en het tuchtrecht alsmede het vertrouwen op het eigen gevoel genoemd.

Tabel 5.2 Percentage notarissen en kandidaat-notarissen dat gebruik zou maken van specifieke middelen om tot een beslissing in een ethisch dilemma te komen

Middelen om te komen tot een beslissing*	Notaris	Kandidaat-notaris
	%	%
Handboek	53	73
Intranet van de KNB	47	54
Notaristelefoon	1	7
Anders	36	25
Geen gebruik van middelen	22	15

* De totalen tellen niet op tot 100% omdat bij deze vraag meerdere antwoorden mogelijk waren.

5.2 Bewaking van de beroepsethiek door de directe omgeving

Over het algemeen zijn notarissen en kandidaat-notarissen redelijk tevreden over de mate waarin de beroepsethiek wordt bewaakt door verschillende actoren. De notarissen zijn met name tevreden over de eigen kantoorgenoten, de tuchtcolleges en de KNB. Over de rol van collega-niet-kantoorgenoten en de Ring zijn de notarissen iets minder tevreden. In tabel 5.3 is te zien hoe de notarissen en kandidaat-notarissen oordelen over de mate waarin verschillende instanties de beroepsethiek bewaken. In de enquête is ook gevraagd naar de rol die deze verschillende actoren volgens notarissen zou moeten toekomen bij de bewaking van de beroepsethiek. Hieruit komt een vergelijkbaar beeld naar voren. Notarissen en kandidaat-notarissen menen dat primair aan kantoorgenoten en naaste collegae een rol toekomt bij de bewaking van de beroepsethiek. Daarna volgen in afnemend belang de KNB, de Ring en de niet-kantoorgenoten.

In de perceptie van notarissen, wordt de beroepsethiek het beste bewaakt door de eigen kantoorgenoten. Ruim 85% meent dat kantoorgenoten de beroepsethiek voldoende bewaken. Tevens menen vrijwel alle geënquêteerden (96%) dat de bewaking van de beroepsethiek primair een taak is van de kantoorgenoten. Hier staat tegenover dat notarissen het minder van belang achten dat collega's-niet-kantoorgenoten elkaar op de naleving van de beroeps-

⁹¹ Een op het kantoor toegesneden versie van de *Kwaliteitshandboek* van de KNB dan wel een eigen kantoorhandboek waarin procedureregels en andere kwaliteitscriteria zijn opgenomen.

⁹² Tijdens de workshops van de werkconferentie *Trendrapportage Notariaat* is gewezen op het overleg met collega's en overnemen van voorbeelden als belangrijke handvatten bij het oplossen van dilemma's.

ethische regels aanspreken. Met name kandidaat-notarissen zien een minder grote rol weggelegd voor collega-niet-kantoorgenoten bij het bewaken van de beroepsethiek. Toch ziet 71% van de notarissen een rol voor collega's die niet bij het eigen kantoor werkzaam zijn bij het bewaken van de notariële beroepsethiek.

Een kwart van de notarissen vindt echter dat de collega-niet-kantoorgenoten de beroepsethiek onvoldoende bewaken. Bijna de helft van de notarissen meent daarnaast dat de collegae-niet-kantoorgenoten de bewakingsrol wel naar behoren uitoefenen.

Geënquêteerden zijn positief over de mate waarin de tuchtcolleges de beroepsethiek bewaken (72% van de geënquêteerden)⁹³. Het optreden van de KNB bij het bewaken van de beroepsethiek wordt tevens als positief ervaren, 65% van de geënquêteerden vindt dat de KNB de beroepsethiek voldoende bewaakt. 21% is niet tevreden over de mate waarin de KNB de beroepsethiek bewaakt. Een ruime meerderheid van de notarissen (83%) ziet een belangrijke rol voor de KNB weggelegd bij het bewaken van de beroepsethiek. Slechts 8% van de notarissen meent dat de KNB in dezen geen rol toekomt.

De meningen over de mate waarin de Ring de beroepsethiek bewaakt zijn verdeeld. 44% van de notarissen is weliswaar positief over de mate waarin de Ring de beroepsethiek bewaakt, hier staat echter een percentage van 34% van de geënquêteerden tegenover dat meent dat de bewaking door de Ring onvoldoende is en 22% die de bewaking matig acht. Verdeeldheid bestaat tevens ten aanzien van de mate waarin de Ring een taak toekomt bij de bewaking van de notariële beroepsethiek. Een ruime meerderheid van de geënquêteerden is de mening toegedaan dat de Ring een belangrijke rol toekomt bij het bewaken van de beroepsethiek, 12% van de notarissen geeft echter aan dat de Ring een dergelijke rol niet toe behoort.

Ten aanzien van de invulling van de rol van de Ring bij het bewaken van de beroepsethiek lopen de meningen tevens uiteen. Enkele geïnterviewden zien een rol voor de Ring weggelegd fungerend als 'zeef' of 'doorgeefluik' voor de Kamers van Toezicht (maar ook naar het notariële veld⁹⁴), anderen menen echter dat de Ring geen rol vervult bij de bewaking van de beroepsethiek daar deze competentie tot de Kamers van Toezicht behoort. Andere geïnterviewden zijn de mening toegedaan dat de Ringvoorzitter een bewakingsrol toekomt, doch geven aan dat dit in de praktijk lastig te waarborgen is aangezien de betrokkenheid van de notarissen bij de Ring zeer gering is⁹⁵ en de Ringvoorzitter daarnaast een directe concurrent van de te bewaken Ringcollega's is⁹⁶. Ook menen geïnterviewden dat bij de bewaking van de beroepsethiek de Ringvoorzitter niet actief op zoek gaat naar misstanden, maar geluiden die uit het veld komen doorsluist naar de Kamers van Toezicht.

⁹³ De perceptie van de mate waarin bij het bewaken van de beroepsethiek een taak is weggelegd voor de tuchtcolleges is niet gevraagd, daar de toezichttaak van de tuchtcolleges wettelijk is vastgelegd.

⁹⁴ Op sommige Ringvergaderingen worden tuchtuitspraken besproken en bediscussieerd.

⁹⁵ In de Ringen van de geïnterviewde Ringvoorzitters ligt het percentage van de opkomst op Ringvergaderingen tussen de 20 en 30%.

⁹⁶ Een respondent gaf aan dat het oordeel van de Ringvoorzitter in declaratiegeschillen soms niet wordt geaccepteerd.

Tabel 5.3 De mate waarin de beroepsethiek wordt bewaakt door verschillende actoren

Mate van bewaking van de beroepsethiek door:	Voldoende %	Matig %	Onvoldoende %
Kantoorgenoten/naaste collegae	85 (85)	9 (9)	6 (3)
Tuchtcolleges	72 (77)	12 (13)	16 (10)
De KNB	65 (65)	14 (16)	21 (19)
Collegae/niet-kantoorgenoten	47 (55)	26 (28)	27 (17)
De Ring	44 (52)	22 (29)	34 (19)

5.3 Zelfreguleringsmechanismen op kantoorniveau

5.3.1 Mechanismen om de kennis van de beroepsethiek te vergroten: algemeen

Een notariskantoor kan verschillende middelen bezigen om de kennis van de beroepsethiek te vergroten. Geënuquêteerden zijn gevraagd welke kantooractiviteiten worden ontplooid om de kennis van de beroepsethiek te vergroten. Per activiteit is gevraagd of deze activiteit voor de inwerkingtreding van de nieuwe notariswet plaatshad of op dit moment wordt ontplooid. Indien geen activiteit wordt ontplooid is gevraagd of het kantoor voornemens is het toepassen van dit mechanisme te introduceren. In tabel 5.4 is een overzicht van de resultaten opgenomen.

Vrijwel alle kantoren ontplooiën activiteiten om de kennis van de beroepsethiek te vergroten. Slechts 5% van de kantoren maakt geen gebruik van specifieke activiteiten om de kennis van de beroepsethiek te vergroten. Het percentage kantoren dat specifieke aandacht besteedt aan de vergroting van de kennis is sinds de invoering van de WNA 1999 gestegen. Gemiddeld is per activiteit een stijging te zien van 10%.

Tabel 5.4 Mechanismen op kantorniveau om de kennis van de beroepsethiek te vergroten

Activiteit	Kantoren waar de betreffende activiteit plaats had voor 1999, waar de activiteit nu plaatsvindt, waar de activiteit zal worden geïntroduceerd dan wel niet aan de orde is			
	Voor 1999 en nu*	Nu (totaal)*	In de toekomst	Niet aan de orde
	%	%	%	%
Informeel overleg over ethisch gekleurde zaken	77	89	1	9
Regelmatig overleg over ethisch gekleurde zaken	42	49	3	47
Volgen van lezingen/ symposia over beroepsethiek	34	41	12	45
Volgen van cursussen over beroepsethiek	28	35	11	51
Bespreken van tuchtrecht-uitspraken op kantoor	53	66	6	28
Individueel bijhouden van tuchtrechtspraken	63	77	3	18

* In deze twee kolommen zit een overlap omdat in beide categorieën de huidige situatie ('nu') is verwerkt.

Uit tabel 5.4 blijkt dat het informele overleg over ethische zaken de meest voorkomende activiteit is om de kennis over beroepsethiek te vergroten. Regelmatig overleg over ethisch gekleurde zaken komt tevens op bijna de helft van de kantoren voor. Het individueel bijhouden van tuchtrechtspraken en het bespreken van tuchtrechtspraken wordt daarnaast op bijna drie vierde van de kantoren toegepast. De meer formele vormen om de kennis van de beroepsethiek te vergroten zoals regelmatig overleg over ethisch gekleurde zaken, het volgen van lezingen en symposia over beroepsethiek en het volgen van cursussen over beroepsethiek zijn evenwel voor 47%, respectievelijk 45% en 51% van de kantoren van de respondenten niet aan de orde⁹⁷. Opvallend is dat het aantal activiteiten om de kennis van de beroepsethiek te vergroten significant groter is op grote kantoren dan op kleine kantoren⁹⁸.

5.3.1.1 Mechanismen om de beroepsethiek te vergroten: het ethische bewustzijn van kandidaat-notarissen

In tabel 5.5 staat een overzicht opgenomen van het percentage kantoren waar specifieke activiteiten plaatsvinden ter vergroting van het ethische bewustzijn van kandidaat-notarissen.

⁹⁷ Tijdens de workshops van de werkconferentie 'Tendrapportage Notariaat' is melding gemaakt van verschillende cursussen ethiek die bestaan doch die zeer slecht worden bezocht. Het zijn de kantoren en notarissen die geïnteresseerd zijn in de beroepsethiek die dit soort cursussen bezoeken, het ethisch peil van 'free riders' wordt derhalve niet vergroot door cursussen.

⁹⁸ Gemiddelde grote kantoren 4,5 middelgrote kantoren 3,7 kleine kantoren 3,5, $p=0,014$, het aantal activiteiten om de beroepsethiek te bewaken is op grote kantoren gemiddeld 3,4 op middelgrote kantoren 2,4 en op kleine kantoren 1,9. De varianties verschillen echter significant van elkaar waardoor de ANOVA niet meer betrouwbaar is.

Tabel 5.5 Kantooractiviteiten ter vergroting van het ethische bewustzijn van kandidaat-notarissen

Activiteit om het ethische bewustzijn van kandidaat-notarissen te vergroten*	kantoren waar de activiteit plaatsvindt %
Gesprekken met patroon over ethisch gekleurde zaken	70
Bijhouden van tuchtzaken	51
Schriftelijke informatie over beroepsethiek	16
Leren van beroepsregels	14
Oplossen van casussen	13
Volgen van lezingen over beroepsethiek	9
Volgen van cursussen over beroepsethiek	6
Geen specifieke aandacht voor het ethische bewustzijn van kandidaat-notarissen	20

* De totalen tellen niet op tot 100% omdat bij deze vraag meerdere antwoorden mogelijk waren.

De voornaamste activiteiten bestaan uit gesprekken met de patroon over ethisch gekleurde zaken en het bijhouden van tuchtzaken. Op 70% van de kantoren worden gesprekken met de patroon gevoerd. Het bijhouden van tuchtzaken door kandidaat-notarissen vindt plaats op 51% van de kantoren. Schriftelijke informatie over beroepsethiek, het leren van beroepsregels en het oplossen van casussen wordt op een relatief klein aantal kantoren toegepast. De instrumenten die het minste worden toegepast zijn het volgen van lezingen en/of cursussen over beroepsethiek. Volgens een van de geënquêteerden komt het volgen van cursussen over beroepsethiek pas aan de orde als de beroepsopleiding is afgerond. Het is mogelijk dat dit voor meerdere kantoren geldt.

5.3.2 Mechanismen om de beroepsethiek te bewaken

Notarissen zijn tevens gevraagd naar de op het kantoor bestaande mechanismen die toegepast worden om de beroepsethiek te bewaken. De resultaten van deze enquêtevraag zijn in tabel 5.6 opgenomen.

Tabel 5.6 Kantooractiviteiten om de beroepsethiek te bewaken

Activiteit	Kantoren waar de betreffende activiteit plaats had voor 1999, waar de activiteit nu plaatsvindt, waar de activiteit zal worden geïntroduceerd dan wel niet aan de orde is			
	Voor 1999 en nu*	Nu (totaal)*	In de toekomst	Niet aan de orde
	%	%	%	%
Collegiale toetsing	41	51	5	42
Gebruik van software om belangenverstrengeling te voorkomen	8	12	1	87
Gebruik van procedurebeschrijvingen	28	58	18	24
Gebruik van kwaliteitszorgsysteem	19	43	31	26
Ethisch handelen meewegen in functioneringsbeoordeling	28	45	13	42

* In deze twee kolommen zit een overlap omdat in beide categorieën de huidige situatie ('nu') is verwerkt.

Op een vijfde van de kantoren vinden geen specifieke kantooractiviteiten plaats om de beroepsethiek te bewaken. In vergelijking met voor de invoering

van de WNA 1999 is een toename in kantooractiviteiten te zien. Het gebruik van procedurebeschrijvingen is het meest op kantoorniveau geïmplementeerd, deze activiteit wordt op iets meer dan de helft van de kantoren toegepast⁹⁹. Het gebruik van een kwaliteitszorgsysteem en het meewegen van het ethisch handelen in functioneringbeoordelingen worden op iets minder dan de helft van de kantoren gebruikt. Een relatief groot aantal kantoren waar deze activiteiten nu niet plaatsvinden is tevens van plan deze in de toekomst toe te passen. Dit geldt voornamelijk voor het gebruik van een kwaliteitszorgsysteem. Het gebruik van software om belangenverstremming te voorkomen, komt het minst voor. Voor 87% van de kantoren van de geënquêteerde notarissen is deze maatregel ook niet aan de orde. Ook het belangrijke toetsingsmechanisme van collegiale toetsing is voor 42% van de kantoren van de respondenten niet aan de orde, terwijl slechts 5% van de kantoren van plan is dit mechanisme in de toekomst op kantoorniveau te introduceren. Thans maakt 51% van de kantoren gebruik van dit mechanisme.

⁹⁹ Eén workshopdeelnemer aan de werkconferentie 'Trendrapportage Notariaat' wijst tevens op de op zijn kantoor gebruikte mechanisme van intervisie.

6 Het notariële tuchtrecht

6.1 Het notariële toezicht en tuchtrecht

Het notariaat is aan het toezicht van acht verschillende instanties onderhevig, zijnde de minister van Justitie, de Kroon, de KNB, het Bureau Financieel Toezicht, de fiscus, de Nationale ombudsman, de Ringvoorzitters en de Kamers van Toezicht (BFT, 2003; Werkgroep toezicht notariaat, 1999). Het notarieel handelen kan behalve door deze acht toezichtinstanties tevens getoetst worden door een competente rechter in civiele, strafrechtelijke en fiscale aansprakelijkheidszaken. Met name de civiele beroepsaansprakelijkheidprocedure is naast het tuchtrecht een rechtsgang die vaak wordt benut om het notarieel handelen te toetsen.

De minister van Justitie en de Kroon

Het toezicht gericht op de totstandkoming van verordeningen van de KNB en ten aanzien van besluiten van organen van de KNB is opgedragen aan respectievelijk de minister van Justitie en de Kroon. De verordeningen van de KNB zijn aan de goedkeuring van de minister van Justitie onderhevig (extern preventief toezicht). Daarnaast oefent de Kroon extern repressief toezicht uit bij de uitoefening van haar bevoegdheid om bij koninklijk besluit de besluiten van de ledenraad, het bestuur en andere organen van de KNB te vernietigen.

Het Bureau Financieel Toezicht (BFT)

Het financiële en administratieve toezicht wordt uitgeoefend door het BFT. Periodiek wordt onderzoek uitgevoerd naar de naleving van de notariële solvabiliteit- en liquiditeitseisen. Het BFT dient de Kamer van Toezicht op de hoogte te houden van getraceerde misstanden. Het BFT kan op basis van haar bevindingen tevens een tuchtrechtprocedure tegen een notaris entameren. Het toezicht op de nakoming van de Wet Melding Ongebruikelijke Transacties (Wet MOT) en de Wet Identificatie Diensverlening (WID) is tevens opgedragen aan het BFT¹⁰⁰.

De belastingdienst

De belastingdienst ziet toe op de naleving van de uit de Registerwet voortvloeiende verplichtingen voor notarissen. Hiertoe beschikt de belastingdienst over verschillende onderzoeksbevoegdheden. Ambtenaren van de rijksbelastingdienst hebben de plicht de voorzitter van de Kamer van Toezicht op de hoogte te brengen van informatie die tot een tuchtrechtelijke klacht tegen een notaris kan leiden.

¹⁰⁰ De sector MOT/ WID van het BFT is sinds 2004 actief. Het toezicht op de Wet MOT/ WID is behalve op het notariaat tevens gericht op advocaten, accountants, belastingadviseurs en financiële en juridische dienstverleners. Onwennigheid, stekeligheden, verontwaardiging: Notariaat moet wennen aan nieuwe rol BFT, *Notariaat Magazine*, nr. 1, 2005

De Nationale ombudsman

Met de kwalificatie van de notaris als bestuursorgaan is de Nationale ombudsman als externe bestuursrechtelijke toezichthouder van het notariaat bevoegd.

De kwalificatie van de notaris als bestuursorgaan betekende ook dat de algemene en bijzondere bepalingen inzake bestuursrechtelijke besluiten, beroep en bezwaar van toepassing zijn op de individuele notaris. De wetgever achtte dit echter onwenselijk en heeft besloten een nieuw artikel, artikel 16a in de Notariswet te introduceren. Met de inwerkingtreding van artikel 16a WNA, zijn de artikelen 2:2 en 2:3, alsmede de hoofdstukken 3 en 4 van de Awb, voor de individuele notaris buiten toepassing verklaard.

De Ringvoorzitter

Het bestuurlijke toezicht wordt tevens uitgeoefend door de Ringvoorzitter. De Ringvoorzitter beslecht declaratiegeschillen gerezen tussen notarissen en cliënten. Daar de Ringvoorzitter een bestuursorgaan in de zin van de Awb is, zijn de beslissingen van de Ringvoorzitter vatbaar voor bestuursrechtelijk bezwaar, vervolgens beroep bij de rechtbank sector bestuursrecht en hoger beroep bij de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State.

De Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (KNB)

De KNB heeft als publiekrechtelijk orgaan de bevoegdheid om verordeningen ten behoeve van een goede uitoefening van het notariële ambt uit te vaardigen (extern preventief toezicht). Eveneens beschikt de KNB over repressieve toezichtinstrumenten. Enerzijds bevordert de KNB klachtenbemiddeling en verwijst de KNB klachten door naar de bevoegde toezichthouders. Anderzijds kan de KNB door de tussenkomst van de voorzitter van de Kamer van Toezicht een onderzoek laten instellen.

De Kamer van Toezicht en zijn voorzitter

Ten aanzien van 'het handelen of nalaten in strijd met, hetzij bepalingen uit de Wet op het notarisambt of bepalingen van verordeningen van de KNB, hetzij met de zorg die de notaris behoort te betrachten, dan wel op grond van enig handelen of nalaten dat een behoorlijke notaris betaamt' (artikel 98 WNA), is de notariële tuchtrechter bevoegd. Tuchtrechtspraak betreffende notarissen en kandidaat-notarissen wordt in twee instanties uitgeoefend. In eerste aanleg zijn negentien Kamers van Toezicht, gevestigd in ieder arrondissement, bevoegd zich over het gedrag van notarissen en kandidaat-notarissen uit te spreken. De Kamers van Toezicht zijn samengesteld uit een voorzitter en vier leden. De voorzitter van de Kamer van Toezicht is de president van de arrondissementsrechtbank waar de Kamer van Toezicht is gevestigd (artikel 94 WNA). Twee leden zijn niet-notarissen, die bij voorkeur een kantonrechter uit het arrondissement en een hoofdambtenaar van de Belastingdienst zijn. De twee andere leden zijn notarisleden die op voordracht van het bestuur van de Ring door de Ringvergadering voor een periode van vier jaar worden benoemd (Kleiboer en Huls 2001).

Tegen beslissingen van de Kamers van Toezicht kan beroep worden ingesteld bij de Notariskamer van het Gerechtshof Amsterdam. De samenstelling van het tuchtcollege in hoger beroep bestaat uit drie raadsheren van de civiele sector van het Gerechtshof Amsterdam. Daar de wet geen bepalingen bevat

die de samenstelling van de Notariskamer stipuleren, is de notariële deskundigheid in hoger beroep niet gegarandeerd. In de praktijk wordt in deze lacune voorzien doordat een van de raadsheer-plaatsvervangers notaris is (Kleiboer en Huls, 2001; Harmsen en Minkjan 2001)¹⁰¹.

Met de inwerkingtreding van de Wet op het notarisambt 1999 zijn de tuchtrechtelijke bepalingen nagenoeg ongewijzigd gebleven. Opvallend is dat de noodzaak tot het toespitsen van het tuchtrecht op de nieuwe elementen die de Wet op het notarisambt 1999 introduceert wordt onderkend, maar dat een dergelijke toespitsing is uitgebleven¹⁰². Vanuit de Tweede Kamer is gewezen op de mogelijkheid van het in gedrang komen van de notariële onpartijdigheid en onafhankelijkheid door de vrijlating van de tarieven, terwijl het tuchtrecht onvoldoende waarborgen biedt om deze ontwikkeling tegen te gaan. Het tuchtrecht corrigeert immers achteraf op het moment dat het kwaad al is geschied (Commissie monitoring Notariaat 2000; Kleiboer en Huls 2001)¹⁰³. De wijzigingen die in het tuchtrecht zijn ingetreden betreffen wijzigingen in het tuchtrechtelijke procesrecht. Zo zijn de tuchtrechtbepalingen op de kandidaat-notaris van toepassing verklaard (Stille 2000), is een verjaringstermijn van drie jaren in het notariële tuchtrecht geïntroduceerd¹⁰⁴ en een gratiëringregeling ingevoerd (artikel 109 WNA). Daarnaast is de voorzitter van de Kamer van Toezicht de bevoegdheid toegekend om uit eigener beweging een onderzoek naar een notaris of kandidaat-notaris in te stellen (artikel 96 WNA). De tuchtrechtelijke maatregelen zijn tevens aangevuld met de mogelijkheden tot ontzetting uit het ambt en de schorsing in de uitoefening van het ambt voor bepaalde of onbepaalde tijd (artikel 103 lid 1 sub c en d WNA).

Civielrechtelijke aansprakelijkheid

Het tuchtrecht is geen klachtrecht. Het tuchtrecht heeft immers primair als doel een goede beroepsbeoefening te bevorderen. Tot de maatregelen die door de tuchtrechter kunnen worden opgelegd behoort niet de mogelijkheid de klager in geval van gegrond bevinding van zijn klacht genoegdoening te verschaffen. Omdat de tuchtprocedure veelal geïnitieerd wordt door een klacht, kan bij de klager de indruk ontstaan dat het tuchtrecht primair zijn/haar belangen dient.

Deze vervaging tussen het tuchtrecht en het klachtrecht uit zich in het notariële tuchtrecht ondermeer in het gebruik van tuchtprocedures als aanloop voor civiele aansprakelijkheidszaken. Hoewel tuchtprocedures niet tot doel hebben de aansprakelijkheid van de beroepsbeoefenaar vast te stellen, kan het oordeel van de tuchtrechter in een civiele procedure een rol spelen bij de

¹⁰¹ Onder de plaatsvervangende raadsheren bevindt zich thans tevens een oud-notaris.

¹⁰² *Kamerstukken II 1993/94*, 23 706, nr. 3, p. 58 (MvT).

¹⁰³ Ook de Commissie Monitoring Notariaat wijst op de mogelijke wijziging die zich als gevolg van marktwerking in de notariële dienstverlening kunnen voordoen. De Commissie meent dat een gewijzigde ambtsuitoefening zowel ten aanzien van de cliënt als het algemeen belang consequenties heeft voor de toepassing van het notariële tuchtrecht.

¹⁰⁴ Artikel 99 lid 12 WNA. Kleiboer en Huls menen dat deze verjaringstermijn erg opvallend is, daar een dergelijke verjaringstermijn ontbreekt in het tuchtrecht van andere juridische beroepsgroepen, zoals die van advocaten en gerechtsdeurwaarders. Deze termijn is daarnaast opmerkelijk daar de rechtsgevolgen van de notariële dienstverlening, zoals de overdracht van onroerende zaken, zich kunnen uitstrekken over een zeer lange periode. Vanuit het perspectief van de klager is deze termijn, naar het oordeel van Kleiboer en Huls, té kort. (Kleiboer en Huls, 2001).

beantwoording van de vraag of de beroepsbeoefenaar bekwaam en in overeenstemming met hetgeen onder beroepsgenoten gangbaar is heeft gehandeld. Het tuchtrechtelijk gegrond laakbaar handelen kan voor de civiele rechter als basis dienen bij de toekenning van aansprakelijkheid.

Een gegrond bevonden tuchtklacht leidt echter niet direct tot de aansprakelijkheid van de beroepsbeoefenaar, omdat bij de vraag of de tuchtklacht gegrond is andere maatstaven worden gehanteerd dan bij de beoordeling van de civiele aansprakelijkheid¹⁰⁵. Tevens zijn de – mede ter bescherming van een gedaagde – in een civiele procedure geldende bewijsregels niet in een tuchtprocedure van toepassing.

Toch bestaan er voordelen die uitgaan van het gebruik van de tuchtprocedure als aanloop voor een civiele beroepsaansprakelijkheidsprocedure. Annotator Kleijn wijst op drie voordelen. Ten eerste dient de civiele rechter die afwijkt van het standpunt van de tuchtrechter deugdelijk te motiveren waarom hij deze afwijking opportuun acht¹⁰⁶. Daarnaast gelden in de tuchtprocedure andere (veelal minder zware) bewijsregels. Ten slotte zijn de kosten van een tuchtprocedure meestal gering¹⁰⁷.

De civielrechtelijke beroepsaansprakelijkheid van notarissen vloeit voort uit 'het niet handelen met de zorgvuldigheid die van een redelijk bekwaam en redelijk handelend vakgenoot in gelijke omstandigheden mocht worden verwacht'¹⁰⁸. Tevens mag van de notaris verwacht worden dat een zonodige inspanning is betracht dat geen onnodig risico in het leven is geroepen. Categorieën beroepsfouten die door de civiele rechter in de jurisprudentie verder zijn ontwikkeld zijn de 'onvoldoende belangenbehartiging', 'zorgplicht', 'onderzoeksplicht', 'zorgvuldigheidsnorm', 'informatieplicht' en 'geheimhoudingsplicht', evenals het 'onjuiste advies' en 'verschoningsrecht. Enkele belangrijke notariële gedragsregels die thans gecodificeerd zijn, zijn door de Hoge Raad ontwikkeld. Zo is de notariële *Belehrungspflicht* door de Hoge Raad in het Groningse Huwelijksvoorwaarden-arrest aanvaard¹⁰⁹. Ook zijn de belangenbehartiging van derden en de zorgplicht van de notaris in de jurisprudentie van de Hoge Raad verder ontwikkeld.

6.2 Klachtenbehandeling

Klachten tegen notarissen kunnen via meerdere routes worden ingediend. De klachten kunnen aan de KNB worden voorgelegd of bij het notaris kantoor zelf worden ingediend.

In zaken waarin de eer en het aanzien of de eer en waardigheid van het ambt in het geding zijn, zijn de Kamers van Toezicht competent (artikel 98 jo 96 WNA). Hiertoe kunnen cliënten en collega-notarissen bij de griffier van de

¹⁰⁵ HR 15 november 1996, *NJ* 1997/151.

¹⁰⁶ HR 12 juli 2002, *NJ* 2003/151.

¹⁰⁷ De Hoge Raad heeft evenwel bepaald dat de kosten van de tuchtprocedure niet in een civiele zaak voor vergoeding in aanmerking komen HR 10 januari 2003, *NJ* 2003/537.

¹⁰⁸ Artikel 6:162 BW. De maatstaf van de 'reasonable professional' is in verschillende zaken van de Hoge Raad ontwikkeld. Zie HR 26 april 1991, *NJ* 1991/455; HR 9 juni 2000, *NJ* 2000/460; HR 7 maart 2003, *NJ* 2003/302.

¹⁰⁹ HR 20 januari 1989, *NJ* 1989, 766.

Kamer van Toezicht een klacht tegen een notaris indienen¹¹⁰. Het Bureau Financieel Toezicht (BFT) en de KNB kunnen tevens de voorzitter van de Kamer van Toezicht verzoeken een onderzoek te entameren. De voorzitter kan dit onderzoek ook uit eigener beweging initiëren (artikel 96 lid 1 WNA)¹¹¹. Een tuchtzaak kan daarnaast geïnitieerd worden door informatie van een ambtenaar van de rijksbelasting die aan de voorzitter van de Kamer van Toezicht wordt medegedeeld.

6.2.1 Klachtenbehandeling op kantooniveau

Gerezen geschillen kunnen door de cliënten aan de notaris zelf worden voorgelegd, waarbij in overleg met de cliënt kan worden getracht het geschil op te lossen.

Met de inwerkingtreding van hoofdstuk negen van de Algemene Wet Bestuursrecht (Awb) – die niet door artikel 16a WNA buiten toepassing is verklaard – bestaat een mogelijkheid om de klachtenbehandeling op kantooniveau te structureren. De klachtenbehandeling op grond van hoofdstuk negen van de Awb voorziet in een schriftelijke uitwisseling tussen notaris en cliënt (indien de klacht zich tot de notaris wendt), waarna de betrokkenen worden gehoord en de notaris de klager schriftelijk en gemotiveerd op de hoogte brengt van de bevindingen van het onderzoek naar de klacht (artikel 9:12 Awb). De notaris is hierbij gebonden aan de in het bestuursrecht geldende rechtsbeginselen, waaronder de eis tot motivering en zorgvuldigheid. Uit de klachtenbehandelingsprocedure van de Awb vloeit tevens een publicatieverplichting voort. Indien de klacht zich *niet* tegen de notaris richt dient een andere persoon dan wel commissie met de klacht te worden belast (artikel 9:7 Awb).

Deze klachtenprocedure is alleen van toepassing als de klacht schriftelijk is ingediend, is ondertekend, gedateerd, voorzien van de naam en adres van de klager en een omschrijving bevat van de gedraging waartegen de klacht zich richt. De gedraging dient zich niet langer dan een jaar voor het indienen van de klacht te hebben voorgedaan. Indien het belang van de klager of het gewicht van de gedraging kennelijk onvoldoende is, hoeft de klacht niet in behandeling te worden genomen. De notaris dient de klager van de niet-behandeling van de klacht op de hoogte te stellen.

6.2.2 Klachtenbehandeling door de KNB

Na indiening van de klacht bij de KNB wordt beoordeeld of de zaak een declaratiegeschil dan wel een tuchtrechtelijk laakbaar handelen van de notaris betreft. Declaratiegeschillen worden doorverwezen naar de ringvoorzitters. In

¹¹⁰ Deze norm is niet nader in de wet gedefinieerd. Op grond van de jurisprudentie is aangenomen dat cliënten belanghebbenden moeten zijn. Zie College van Beroep 27 februari 1996, *WPNR* 6230, 1996, p. 508 e.v. en Hof Amsterdam 25 juni 1998, *WPNR* 6348, 1999, p. 182 e.v. (Kleiboer en Huls, 2001).

¹¹¹ Dit onderzoek wordt uitgevoerd door een plaatsvervangende voorzitter. Indien het onderzoek aanleiding geeft tot een klacht, legt de voorzitter de zaak voor aan de voltallige Kamer van Toezicht. De plaatsvervangende voorzitter die het onderzoek heeft uitgevoerd maakt dan geen deel uit van het college die de klacht behandelt (Kleiboer en Huls, 2001).

tuchtgeschillen tracht de KNB minnelijk te schikken. Ook kan de KNB de klacht direct doorzenden naar de bevoegde Kamer van Toezicht.

In de tabellen 6.1, 6.2 en 6.3 wordt een overzicht geboden van de klachtenbehandeling door de KNB. Deze gegevens zijn ontleend aan het jaarverslag 2002/2003 van de KNB zoals verwerkt in de Eerste Trendrapportage Notariaat (Ter Voert en Van Ewijk, 2004). Klachten die op een andere wijze dan via de KNB zijn ingediend zijn niet in de tabellen opgenomen, daar dit niet door de KNB bijgehouden wordt. De gegevens in tabel 6.1 betreffen dus een deel van de klachten over notarissen.

Tabel 6.1 Aantal klachten naar type klacht ingediend bij de KNB, 1999-2003

	1999	2000	2001	2001/2002*	2002/2003*
Dienstverlening	115	179	153	136	178
Onpartijdig handelen**	36	32	26	19	12
Inhoud***	79	61	91	113	61
Overig/onduidelijk niet te plaatsen	31	4	7	4	3
Totaal	261****	276	277	272	254

* Gegevens hebben betrekking op het verslagjaar dat loopt van oktober tot en met september. Over de voorgaande jaren heeft de KNB ten behoeve van de monitorcommissie de gegevens berekend over kalenderjaren: januari tot en met december.

** Komt veel voor wanneer partijen onenigheid hebben bij boedelkwesities. De notaris doet voorstellen die door de ene partij worden opgevat als een voordeel voor de wederpartij.

*** Fout in de akte die de notaris volgens klager behoort te herstellen.

**** Bron EIM, er ontbreken 15 klachten (t.o.v. tabel 6.2 en 6.3), deze klachten zijn niet terug te vinden in de gegevens van het EIM.

De bij de KNB ingediende klachten variëren tussen 276 in 1999 en 254 in 2003. De meerderheid van de klachten heeft betrekking op de dienstverlening van notarissen¹¹².

Tabel 6.2 Aantal bij de KNB binnengekomen klachten naar terrein van dienstverlening, 1999-2003

	1999	2000	2001	2001/2002*	2002/2003*
Nalatenschappen	101	126	128	126	112
Echtscheiding	11	15	15	11	7
Registergoed	75	80	78	81	69
Diversen	89	55	56	51	62
Onduidelijk	-	-	-	3	4
Totaal	276	276	277	272	254

* Gegevens hebben betrekking op het verslagjaar dat loopt van oktober tot en met september. Over de voorgaande jaren heeft de KNB ten behoeve van de monitorcommissie de gegevens berekend over kalenderjaren: januari tot en met december.

De klachten die door de KNB worden afgehandeld hebben veelal betrekking op nalatenschappen en de registergoedpraktijk. De verdeling over de aard van de klachten is over de jaren stabiel te noemen. Welke concrete gedraging

¹¹² Dat consumenten – behalve met het component dienstverlening – minder bekend zijn met de andere kwaliteitscomponenten van het notariaat (integriteit en deskundigheid) kan een verklaring zijn voor de relatief hoge aantal klachten over de dienstverlening (Plug, e.a., 2003).

van de notaris bij de cliënten voor ogen stond bij het indienen van de klacht wordt op basis van de gegevens van de KNB niet duidelijk.

Tabel 6.3 Afhandeling van klachten door de KNB, 1999-2003

	1999	2000	2001	2001/2002*	2002/2003*
Schriftelijke uitwisseling van punten via KNB	204	103	135	122	135
Na schriftelijke uitwisseling standpunten alsnog:					
- Naar Kamer van Toezicht;	NB	NB	NB	9	13
- Naar Ringvoorzitter;				-	-
- Ingetrokken,	NB	NB	NB	113	122
- opgelost	NB	NB	NB		
- of geen reactie meer					
Rechtstreeks naar Ringvoorzitter	15	-	-	-	-
Rechtstreeks naar Kamer van Toezicht	40	49	34	35	41
Meteen ingetrokken, opgelost of geen reactie meer	-	124	108	115	78
Naar scheidsgerecht**	17	-	-	-	-
Totaal***	276	276	277	272	254

* Gegevens hebben betrekking op het verslagjaar dat loopt van oktober tot en met september. Over de voorgaande jaren heeft de KNB ten behoeve van de monitorcommissie de gegevens berekend over kalenderjaren: januari tot en met december.

** Bij de invoering van de WNA zijn de scheidsgerichten opgeheven, klachten over declaraties gaan naar de Ringvoorzitter.

*** De kolommen tellen niet op tot de totalen, NB= niet bekend

Op verzoek van de klager kunnen klachten rechtsreeks worden doorgezonden aan een Kamer van Toezicht of Ringvoorzitter. Indien de klacht niet rechtsreeks wordt doorverwezen, wordt de schriftelijke uitwisseling van standpunten tussen klager en notaris door de KNB verzorgd. Na de schriftelijke uitwisseling kan de klacht naar een Kamer van Toezicht dan wel een Ringvoorzitter worden gestuurd. In nagenoeg dertig procent van de gevallen vindt geen schriftelijke uitwisseling tussen partijen plaats omdat de klacht wordt ingetrokken dan wel opgelost of omdat de klager niets meer van zich laat horen. Na de schriftelijke uitwisseling met de notaris worden de meeste zaken opgelost of wordt niets meer van de klagers vernomen.

6.2.3 Klachtenbehandeling door de Kamers van Toezicht en het Gerechtshof Amsterdam

In de tabellen 6.4 en 6.5 wordt een overzicht geboden van de klachtenafwikkeling door de negentien kamers van toezicht zoals dit door het Hof Amsterdam geregistreerd wordt. In tabel 6.6 en 6.7 is de klachtenbehandeling door het Hof Amsterdam opgenomen.

Niet wordt bijgehouden welke personen (particulieren, bedrijven, collega-notarissen of het BFT) de klachten bij de Kamers van Toezicht indienen (Harmsen & Minkjan 2001). Evenmin worden het geslacht, de relevante ervaring en de kantoorgrootte van de notarissen waartegen klachten worden ingediend stelselmatig geregistreerd. Ook de aard van de klachten bij de Kamers van Toezicht wordt niet systematisch bijgehouden (Harmsen & Minkjan

2001). Enkele Kamers van Toezicht houden echter een lijst bij van notarissen waartegen meerdere klachten op jaarbasis worden ingediend¹¹³.

Tabel 6.4 Afwikkeling klachten door de negentien kamers van toezicht

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Ingekomen zaken*	252	273	264	428	375	404
Nog te behandelen zaken	135	153	101	219	197	179
Ingetrokken zaken	35	61	50	84	83	74
Anderszins afgedaan	16	19	6	12	20	48
Afgehandelde zaken**	142	150	183	255	316	290

* De categorie 'ingekomen zaken' betreft het totale aantal binnengekomen klachten zoals geregistreerd door het Hof Amsterdam. Enige dubbeltelling is mogelijk omdat tot deze categorie ook de klachten in verzetzaken kunnen worden gerekend. Van de verzetzaken wordt echter alleen de kamerbeslissing geregistreerd en niet het precieze aantal binnengekomen verzetklachten.

** De categorie 'afgehandelde zaken' betreft het totaal van de voorzittersbeslissingen en de kamerbeslissingen over klachten.

Van 1999 tot 2001 is het aantal binnengekomen klachten redelijk stabiel gebleven (tussen de 252 en de 273 klachten). Van 2002 tot 2004 is een stijging te zien in het aantal binnengekomen klachten (428 in 2002 en 404 in 2004). De binnengekomen klachten hoeven echter geen betrekking te hebben op de dienstverlening van de notaris in het desbetreffende jaar, maar kunnen gebaseerd zijn op akten (of andere notariële diensten) die enkele jaren eerder zijn gepasseerd. Daarnaast kunnen binnengekomen klachten tussentijds worden ingetrokken (Ter Voert en Van Ewijk, 2004).

Klachten kunnen door een voorzittersbeslissing worden afgedaan of kunnen direct doorverwezen worden naar de kamer. Het aantal door de voorzitter afgedane klachten varieert van 32 in 1999 tot 31 in 2004.

De kamer beslist over verzetzaken en over de klachten die niet door een voorzittersbeslissing worden afgedaan. Verzetzaken zijn de zaken die de kamer behandelt wanneer klager zich verzet tegen de uitspraak van de voorzitter om (na summier onderzoek) een zaak ongegrond of van onvoldoende gewicht te verklaren (art 99 WNA). De verzetzaken waarover de kamer beslist variëren van 12 zaken in 1999 tot 6 zaken in 2004.

Ten aanzien van de klachten die niet eerst door de voorzitter worden beslecht beslist de kamer. Van deze klachten worden de meeste niet-ontvankelijk, ongegrond of van onvoldoende gewicht verklaard, in 1999 betreft dit 64 van de 110 behandelde klachten en in 2004 141 van de 259 behandelde klachten. Indien de klacht gegrond is bevonden kan de kamer overgaan tot het opleggen van een maatregel. De sanctiemogelijkheden variëren van waarschuwing, schorsing, berisping tot ontzetting uit het ambt. De kamer kan tevens beslissen geen maatregel op te leggen. De meeste gegronde klachten leveren geen maatregel op. Van de 44 in 1999 gegrond bevonden klachten zijn in 21 gevallen een maatregel opgelegd. In 2004 betrof dit 55 van de 118 gegrond bevonden klachten. Indien de verhouding tussen het aandeel klachten waar maatregelen op volgen en het aantal niet-gegrond bevonden klachten in ogenschouw wordt genomen is deze verhouding gelijk gebleven, ondanks de toename in het aantal klachten.

¹¹³ Informatie verkregen uit interviews.

Tabel 6.5 Afwikkeling klachten door het Hof Amsterdam

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Ingekomen zaken	58	89	76	84	148	121
Nog te behandelen zaken	24	40	51	40	12	8
Ingetrokken zaken	8	7	3	8	3	2
Afgehandelde zaken	34	71	84	89	101	70

Het aantal klachten dat bij het Hof binnenkomt, varieert tussen de 58 klachten in 1999 tot 121 klachten in 2004. Zoals ook bij de Kamers van Toezicht het geval is, is in 2003 en 2004 een stijging te zien in het aantal binnengekomen klachten. Ook bij het Hof geldt dat de binnengekomen en behandelde klachten geen betrekking hoeven te hebben op de dienstverlening van dat jaar.

Het Hof beslist over de ontvankelijkheid en gegrondheid van het beroep en de klacht. Van de gegrond bevonden klachten kan het Hof beslissen een maatregel op te leggen of van een maatregel af te zien. In 1999 heeft het Hof 3 keer een maatregel opgelegd en in 2004 6 keer.

6.3 Publicatie tuchtrechtspraak

Zoals Kleiboer en Huls (2001) evenals Boks en Hidma (1999) hebben gesteld, worden te weinig uitspraken van notariële tuchtcolleges gepubliceerd. Tot op heden worden de uitspraken over het algemeen in samengevatte vorm in verschillende vakbladen gepubliceerd, hetgeen het verkrijgen van een algemeen beeld ten aanzien van de ontwikkelingen in het notariële tuchtrecht bemoeilijkt. Daar komt bij dat voor wat betreft de uitspraken die in de vakbladen worden gepubliceerd het meestal gaat om de uitspraken van het Gerechtshof Amsterdam, terwijl de beslissingen van de Kamers van Toezicht nagenoeg ontbreken. Zo zijn over de jaren 2003 en 2004 slechts vier, respectievelijk tien uitspraken van een beperkt aantal Kamers van Toezicht in de vakliteratuur gepubliceerd terwijl de kamers van toezicht 318 respectievelijk 302 zaken hebben behandeld (zie tabel 6.4). Deze ondoorzichtigheid van de uitspraken van de Kamers van Toezicht werkt divergerende jurisprudentie langs verschillende lijnen in de hand en wekt onduidelijkheid, zowel bij notarissen als cliënten¹¹⁴.

Een grote verworvenheid is de publicatie van de (volledige) uitspraken van de Notariskamer van het Gerechtshof Amsterdam sinds 1 januari 2004 op de webpagina www.rechtspraak.nl. Ten aanzien van de uitspraken van de Kamers van Toezicht blijft fragmentarisering echter bestaan. De in 1993 ingestelde 'annotatiecommissie' is na de publicatie van haar bevindingen in 1998 om onduidelijke redenen in 1999 ontbonden (Waaiker, 1996; Gambon, 1997; Holtman, 1998). Deze commissie is ingesteld teneinde te streven naar een gestructureerd commentaar op uitspraken van het Hof Amsterdam en de Kamers van Toezicht. Daarbij werd beoogd het onderkennen van bepaalde lijnen in de beslissingen, het bevorderen van de uniformiteit en in algemene zin de signaalfunctie van bepaalde beslissingen te versterken (Waaiker, 1996).

¹¹⁴ Een lid van een Kamer van Toezicht signaleert dat de publicatie van tuchtrechtspraak (met naam en toenaam) nu al mogelijk is, doch dat dit te weinig gebeurt. Nu deze data voorhanden zijn, zou het wel eens tijd worden, meende de respondent, om de in de tuchtrechtspraak ontwikkelde normen te stroomlijnen.

Door de ontbinding van de commissie zijn de notarissen die op de hoogte willen blijven van de stand van het tuchtrecht, aangewezen op de gepubliceerde uitspraken die in verschillende periodieken en op het KNB-intranet worden gepubliceerd (Holtman, 2001). Deze uitspraken betreffen veelal tuchtzaken die door het Hof zijn afgedaan¹¹⁵.

6.4 Het notariële tuchtrecht in de praktijk

6.4.1 *Het belang en de effectiviteit van het tuchtrecht*

Het belang van het tuchtrecht is groot daar het tuchtrecht, net als de beroeps- en gedragsregels een kader biedt voor het notarieel handelen. Het tuchtrecht waarborgt daarnaast het ambtelijke karakter van het notariële beroep. De mate waarin het tuchtrecht van invloed is op het gedrag van notarissen achten de meeste geïnterviewden groot. De invulling van de notariële normen door de tuchtrechter is streng¹¹⁶ en het gedrag wordt hieraan aangepast. Dit blijkt tevens uit de bevindingen van de enquête. Ruim de helft van de notarissen (58%) geeft aan dat op het eigen kantoor ooit veranderingen zijn aangebracht in de werkwijze naar aanleiding van een beslissing in een notariële tuchtrechtspraak. Op het merendeel van de kantoren (84% van de 58%) werden hierbij de procedures veranderd. Op iets minder dan de helft van de kantoren (44% van de 58%) werd een kantoorbijeenkomst georganiseerd om het belang van de zaak te behandelen. Daarnaast werden op verschillende kantoren andere maatregelen doorgevoerd, zoals de aanpassing van modellen, het verscherpen van de controle op onderhandse akten en het verbeteren van dossierdiscipline (12% van de 58%).

Meer dan de helft van de individuele notarissen (65%) en kandidaat-notarissen (59%) besteedt tevens één tot twee maal per maand aandacht aan tuchtspraken. Ruim een kwart van de notarissen (28%) is méér aandacht gaan besteden aan tuchtspraken sinds de inwerkingtreding van de Wet op het notarisambt 1999. De mate waarin op kantoorniveau aandacht wordt besteed aan het tuchtrecht vertoont hetzelfde patroon als de individuele aandacht. Op 68% van de kantoren worden tuchtrechtszaken besproken. 71% van de kantoren besteedt evenveel aandacht aan tuchtspraken als voor de inwerkingtreding van de Wet op het notarisambt 1999. Bijna een derde van de kantoren is meer aandacht aan tuchtspraken gaan besteden.

De geïnterviewden wijzen op de ondoorzichtige publicatie van tuchtrechtspraken hetgeen aanpassing van gedrag bemoeilijkt. De uitspraken van de Kamers van Toezicht zijn weinig geruchtmakend en worden zelden gepubliceerd, derhalve is het ontwikkelen van een kader voor het notarieel handelen enigszins illusoir¹¹⁷. Een ander aspect van het tuchtrecht dat door enkele geïnterviewden als een obstakel wordt ervaren is het feit dat de invulling van de

¹¹⁵ Deze uitspraken worden bewerkt door oud-notarissen (Harmsen en Minkjan, 2001).

¹¹⁶ Sommige geïnterviewden menen dat het tuchtrecht effectief is omdat notarissen het verschijnen voor een tuchtcollege als zeer onprettig beschouwen.

¹¹⁷ Het opbouwen van continue ervaring is daarnaast zeer moeilijk als slechts dertig zaken per jaar worden behandeld. Een clustering van de negentien Kamers van Toezicht naar een kleiner aantal zal tevens als voordeel hebben dat meer ervaring in het tuchtrecht kan worden verkregen.

notariële normen weliswaar streng is¹¹⁸, maar de sanctionering daarentegen té mild¹¹⁹. Resumerend kan worden gesteld dat de meeste geïnterviewden menen dat het tuchtrecht van groot belang en daadwerkelijk van invloed is op het notariële gedrag, verbeteringen zijn echter wenselijk.

Niet alleen zijn er téveel Kamers van Toezicht en bestaan weinig mogelijkheden om een preventief toezicht te houden op notarissen, ook is het zo dat de bestaande mogelijkheden van controle niet toereikend zijn. Enerzijds is de voorzitter van de Kamer van Toezicht afhankelijk van 'geluiden' uit het veld om een onderzoek in te stellen. In het notariaat bestaat daarnaast geen cultuur waarbij notarissen tegen collega's een klacht indienen¹²⁰, hetgeen met zich meebrengt dat de zaken die aanhangig worden gemaakt bij de Kamers van Toezicht slechts 'het topje van de ijsberg' zijn. De geïnterviewde leden van de Kamers van Toezicht wijzen op een toename in de bereidheid van notarissen om klachten in te dienen tegen concurrentcollega's die zich naar de mening van de klagende notarissen niet aan de regels houden. Dit aantal is echter nog steeds te gering om te spreken van een duidelijke ontwikkeling¹²¹.

Geïnterviewden wijzen bovendien op het ontbreken van de menskracht van Kamers van Toezicht om de mogelijkheid om uit eigener beweging onderzoeken in te stellen optimaal te benutten. Het scheiden van de onderzoeks- en toezichtstaken van de Kamers van Toezicht wordt daarom door vele geïnterviewden als wenselijk gezien. Daarnaast ervaren sommige geïnterviewden de introductie van de in de doctrine bepleitte¹²² mogelijkheid om een notaris-

¹¹⁸ De geïnterviewde notarissen zijn tevens ringvoorzitters. Zij hebben inzage in zowel de tuchtuitspraken die door de Kamers van Toezicht aan de ringvoorzitters worden gestuurd als de tuchtuitspraken waartoe alle andere notarissen toegang hebben (vakliteratuur, intranet en www.rechtspraak.nl). Niet duidelijk is of de respondenten bij het kwalificeren van 'de strenge invulling van de notariële normen door de tuchtrechter' de uitspraken van het Hof of van de Kamers van Toezicht op het oog hebben.

¹¹⁹ Deze geënquêteerden zijn dezelfde mening toegedaan. Bij de beantwoording van de open vraag betreffende aanvullende opmerkingen ten aanzien van het notariële tuchtrecht wordt de té milde sanctionering als een van de grootste tekortkomingen van het tuchtrecht aangewezen. Ook de workshopdeelnemers van de werkconferentie 'Trendrapportage Notariaat' wijzen op het gemakkelijk afdoen door de Kamers van Toezicht van zaken als 'een incident' zonder aan de desbetreffende notaris een sanctie op te leggen.

¹²⁰ Sommige workshopdeelnemers aan de werkconferentie 'Trendrapportage Notariaat' geven aan dat de cultuur waarbij het 'not done' is collega's tuchtrechtelijk aan te spreken nog steeds bestaat (vgl. Holtman, 2004). Anderen wijzen op het nalaten van Kamers van Toezicht om de door notarissen gesignaleerde misstanden of doorgegeven informatie te onderzoeken, hetgeen demotiverend is.

¹²¹ Ook Holtman (2004) verwijst in zijn toespraak op de werkconferentie 'Trendrapportage Notariaat' op deze tendens: "U [notarissen, red.] hebt dus voldoende vertrouwen in het functioneren van de tuchtcolleges. Dit brengt mij bijna automatisch tot de vraag: Wie levert bij de notariële tuchtcolleges het werk aan? Ondanks uw [van notarissen, red.] vertrouwen in de tuchtcolleges levert U [notarissen, red.] niet het werk aan. Dit blijkt niet uit het rapport maar vanwege mijn ervaring van ongeveer twaalf jaar in de kamer kan ik u zeggen dat in het merendeel van de gevallen geklaagd wordt door een ontevreden cliënt of een ontevreden derde. Een enkele keer klaagt de inspecteur van de R & S". Holtman meent tevens dat een *kentering* zichtbaar wordt, daarbij verwijst hij naar de klachten die in de zaak tegen Notarisservice Nederland en in de Actus-zaak (beide tuchtrechtzaken komen aan de orde in § 6.3) door respectievelijk een in de omgeving gelegen notariskantoor en de desbetreffende ring, zijn ingediend. Tevens verwijst Holtman naar een zaak waarbij ruim 20 notarissen uit Nijmegen klagen tegen een plaatselijke collega.

¹²² In de Verenigde Staten is deze mogelijkheid om kantoren op grond van het tuchtrecht aan te spreken door het Hof van New York aanvaard. *NY Law Journal* June 4 1996 (Edward Adams, in: Gillers 1996). Economides (2004), Raes en Claessens (2002) bepleiten het vergroten van de kantoorverantwoordelijkheid bij de handhaving van beroepsethische normen. Het introduceren van de *aansprakelijkheid* van kantoren – indien sprake is van een *nalaten* in de bewaking van het gedrag van collega's danwel een *nalaten* in het inrichten van

maatschap aan te spreken dan wel een notaris aan te spreken op het moment dat een kandidaat-notaris tuchtrechtelijk laakbaar heeft gehandeld, als wenselijk. Deze geïnterviewden menen dat in vele gevallen het laakbaar handelen van de kandidaat-notaris voor een groot deel te wijten is aan het gebrek aan toezicht van de notaris-patroon of het ontbreken van een kantoorbreed beleid op een bepaalde thema.

Als grootste nadeel wordt echter ervaren dat de onafhankelijkheid van de notarisleden van de Kamers van Toezicht moeilijk te garanderen is. De notarisleden hebben inzage in alle stukken van de tuchtzaken van directe collega's die zij dikwijls goed kennen¹²³. Deze omstandigheid is moeilijk te verenigen met het feit dat de notarisleden directe concurrenten of vrienden zijn van de bij de tuchtprocedure betrokken notaris. Er is geen sprake van een integraal systeem van verschoning van notarisleden, waardoor de indruk ontstaat dat notarissen elkaar de hand boven het hoofd houden. Ook de geënquêteerde notarissen ervaren de inbreng van notarisleden in de Kamers van Toezicht als problematisch¹²⁴. Een enkele geïnterviewde vindt dat de notarisleden zich fel opstellen en dat geen sprake is van het 'afdekken' van collega's.

De meeste geïnterviewden menen echter dat wijzigingen nodig zijn ten aanzien van de inbreng van de notarisleden in tuchtcolleges in eerste aanleg. Een verschuiving van het bestaande 'inhoudelijke' zwaartepunt¹²⁵ bij de notarissen is gewenst, maar de benodigde inbreng van expertise dient niet verloren te gaan. Opties die naar voren worden gebracht zijn het creëren van vijf Kamers van Toezicht in eerste aanleg (naar voorbeeld van de advocatuur), het laten deelnemen van notarissen uit andere Ringen in de bestaande Kamers van Toezicht en het toekennen van een adviesfunctie in plaats van de bestaande beslissingsbevoegdheden aan de notarisleden.

Enkele geïnterviewden menen dat het stroomlijnen van het notariële tuchtrecht, een beter sanctioneringstelsel en de introductie van een orgaan met onderzoeksbevoegdheden mogelijkheden zijn om het huidige tuchtrechtbestel te verbeteren.

Mede in dit licht wordt het belang van een inspectie voor het notariaat breed gedragen¹²⁶. De vrees bestaat echter dat met de introductie van een inspectie voor het notariaat een extra toezichtorgaan wordt geïntroduceerd in het nu reeds ondoorzichtige arsenaal aan toezichthouders. Tevens dienen mechanismen geïntroduceerd te worden die een kwaliteitstoezicht daadwerkelijk mogelijk maken, waarbij inhoudelijke en niet louter procedurele toetsing plaatsvindt. Een kwaliteitskader (bijvoorbeeld interne audits) en toezichthou-

een mechanisme ter vergroting van de kennis van de beroepsethiek en ter bewaking hiervan – is onder andere bepleit door Gillers (1996) en Schneyer (1998).

¹²³ In sommige arrondissementen wordt de benoeming van een notaris aan goedkeuring door de Kamer van Toezicht onderworpen, waarbij het ondernemingsplan van de desbetreffende notaris tevens wordt voorgelegd aan de notarisleden van het tuchtcollege die hierna directe concurrenten van de te benoemen notaris zullen zijn. Informatie verkregen uit interviews.

¹²⁴ Analyse van de open vragen van de enquête.

¹²⁵ Numeriek behoren de notarisleden tot de minderheid bij de tuchtcolleges in eerste aanleg. In de wet is niet opgenomen dat een notarislid deel uitmaakt van het tuchtcollege in hoger beroep. In de praktijk wordt in deze lacune voorzien doordat een van de raadsheer-plaatsvervangers notaris is.

¹²⁶ Het BFT en de KNB wensen op korte termijn een kwaliteitstoezicht te ontwikkelen in de vorm van een inspectie voor het notariaat. Hiertoe zijn beide organen in gesprek.

ders die het gezag en vertrouwen van notarissen genieten (zoals oud-notarissen) zijn aspecten die een dergelijke inhoudelijke toetsing mogelijk kunnen maken. De introductie van een inspectie voor het notariaat moet derhalve samengaan met een totale herziening van het notariële toezicht en het duidelijk positioneren van de taken van de inspectie ten opzichte van die van de Kamers van Toezicht.

6.5 Het notariële tuchtrecht en ondernemerschap

In 2003 en 2004 zijn vijf zaken gepubliceerd die betrekking hebben op de verenigbaarheid van aspecten van het ondernemerschap met de notariële beroepsnormen. Deze zaken betreffen het oneigenlijke gebruik van een plaatsnaam als internetdomeinnaam, het uitbesteden van notarieel werk aan derden zonder behoud van de regie en het houden van een hoofdkantoor evenals een bijkantoor waar slechts één notaris werkzaam is. Daarnaast heeft de tuchtrechter zijn oordeel uitgesproken over het geven van kortingen die afhankelijk worden gesteld van volmachtverlening en het uitbesteden van werk en uitbetalen van derden terwijl het volledige bedrag voor de werkzaamheden (inclusief de werkzaamheden van de derde) in één keer bij de cliënt in rekening worden gebracht¹²⁷.

Twee van deze zaken dienden voor de Kamers van Toezicht en drie zijn door het Hof Amsterdam behandeld. Deze zaken vormen geen representatieve steekproef van de tuchtuitspraken over deze twee jaren, maar kunnen als uitgangspunt dienen bij het bepalen van het standpunt van de tuchtrechter betreffende de spagaat tussen de publieke en ondernemerstaken van de moderne notaris.

Opvallend aan deze zaken is dat de meerderheid van deze zaken door klachten van notariscollega's dan wel de KNB zijn ingediend. In de provisieverbodzaak waren de klagers verschillende notarissen van een maatschap die een klacht hebben ingediend tegen een in dezelfde plaats gevestigde notaris (KvT Den Haag, 07/10/04, 04/11). In de domeinnaam-zaak zijn het tevens notarissen (verschillende notarissen gevestigd in dezelfde plaats) die een klacht tegen een notaris-collega hebben ingediend (Hof Amsterdam, 09/10/03, 327/2003). In de volmacht-op-afstand zaak is de klacht aangebracht door de KNB (Hof Amsterdam 22/07/04, 170/04). In de zaak betreffende het uitbesteden van werkzaamheden aan derden is de klager een cliënt (Hof Amsterdam, zaak 03/6548).

De inhoudelijke beslissing van de tuchtrechter inzake de grens tussen ambt en ondernemerschap is als volgt:

– *nevenvestigingen (KvT Almelo)*

Ten aanzien van het creëren van nevenvestigingen heeft de Kamer van Toezicht Almelo bepaald dat één notaris geen bijkantoor kan hebben ook

¹²⁷ Het betreffen vijf in 2003 en 2004 gepubliceerde zaken: KvT Almelo, 30 juni 2003; Hof Amsterdam, zaak 03/6548; Hof Amsterdam, 09/10/03, 327/2003, KvT Den Haag, 07/10/04, 04/11; Hof Amsterdam 22/07/04, 170/04.

al bevindt het bijkantoor zich binnen de plaats van vestiging van de notaris¹²⁸.

- *provisieverbod: de NSN-zaak (KvT Den Haag)*
De Kamer van Toezicht Den Haag heeft zich gebogen over de marktinitiatieven van Notarisservice Nederland (NSN). Verschillende notarissen zijn een samenwerkingsovereenkomst met NSN (en een makelaarskantoor) aangegaan om hun marktaandeel en cliëntenbestand te vergroten. Het betalingsverkeer tussen de notarissen en NSN (cliënt betaalt 100%, 20% is voor de werkzaamheden van NSN en 80% voor de notaris), kwalificeert de Kamer van Toezicht Den Haag als een indirecte vergoeding, hetgeen in strijd is met het provisieverbod. De notaris heeft naar het oordeel van de Kamer niet duidelijk kunnen maken welke werkzaamheden NSN voor de verstrekte vergoeding heeft verricht. Daarnaast blijft de notaris verantwoordelijk voor het uiteindelijke notariële product, ook al is het voorwerk door een derde gedaan. De Kamer vond de klacht gegrond, maar legde geen maatregel op omdat de grens van marktwerking nog niet is uitgekristalliseerd¹²⁹.
- *uitbesteden van werkzaamheden aan derden (Hof Amsterdam)*
De eerste zaak die betrekking had op het uitbesteden van werkzaamheden aan derden is in 2003 aan het Hof voorgelegd. De klager verwijt de notaris dat deze zich er niet van heeft vergewist of hij (de klager-client) de inhoud en strekking van het stuk heeft begrepen. Het Hof oordeelde dat het uitbesteden van werkzaamheden aan derden, waarbij de notaris geen regie meer heeft over de uitbestede werkzaamheden, tuchtrechtelijk laakbaar kan handelen. Het Hof legde echter geen maatregel op, daar hij betwijfelde of de uitleg van de Verordening Beroeps- en gedragsregels ten aanzien van de eigen taak van de notaris voldoende kenbaar is in de notariële praktijk¹³⁰.
- *korting in geval van volmachtverlening: de erfpachtconversiezaak (Hof Amsterdam)*
In de erfpachtconversie-zaak was het initiatief tot verschijnen bij volmacht niet van de cliënten gekomen. Het Hof acht het aannemelijk dat het aanbieden van een lager tarief voor cliënten die bij volmacht verschijnen rechtstreeks voortvloeit uit de wens van notarissen om een lager tarief aan te bieden. Notarissen hebben zo welbewust bevorderd dat erfpachters genoegen nemen met een mindere kwaliteit van de notariële zorg tot informatieverstrekking en wilscontrole. Ten aanzien van het uitbesteden van werkzaamheden aan derden heeft het Hof bepaald dat de notarissen in hun zorgplicht tekortschieten door samenwerkingsverbanden met andere notariskantoren aan te gaan, waarbij persoonlijk contact met cliënt wordt ontmoedigd en de notaris geen instrumenterende rol over de kwaliteit van de werkzaamheden bezit (geen regie). Ook in deze zaak legt het Hof geen maatregel op daar de grenzen van marktwerking in de jurisprudentie nog uitgekristalliseerd dienen te worden¹³¹.

¹²⁸ KvT Almelo, 30 juni 2003.

¹²⁹ KvT Den Haag, 07/10/04, 04/11.

¹³⁰ Hof Amsterdam, zaak 03/6548.

¹³¹ Hof Amsterdam 22/07/04, 170/04.

- *het gebruik van een plaatsnaam als internetdomeinnaam (Hof Amsterdam)*
Ten aanzien van het oneigenlijke gebruik van domeinnamen heeft het Hof bepaald dat moet worden voorkomen oneigenlijke domeinnamen te gebruiken omdat dit bij het 'naar buiten toe optreden' verwarring kan oproepen bij het publiek. Het gebruiken van een algemene plaatsnaam, indien daar meer notarissen gevestigd zijn, biedt geen 'juiste en volledige presentatie' van het notariskantoor, hetgeen in strijd is met de notariële beroeps- en gedragsregels. Het Hof was echter niet bij machte het gebruik van de naam te staken, aangezien het Hof geen bevoegdheden hiertoe heeft¹³².

Op grond van deze zaken, waarvan de merites een weerspiegeling vormen van het hybride notariële ambt, lijkt de tuchtrechter de grenzen van marktwerking in het voordeel van het ambt uit te leggen. Marktinitiatieven die een inperking vormen van de notariële kwaliteit en ambtelijke taken zijn in deze casussen door de tuchtrechter afgekeurd. Een aanvankelijke terughoudendheid van het Hof bij het zich uitspreken over 'het uitbesteden van notariële taken aan derden' heeft in de erfpachtconversie-zaak geleid tot het duidelijk afkeuren van dergelijk handelen indien de opdrachtgever de regie over de opdrachtnemer mist. Dit standpunt is tevens door de Kamer van Toezicht in de NSN-zaak overgenomen.

Van belang in dit kader is tevens het marktinitiatief van de Postbank, door in samenwerking met het kantoor CMS Derks Star Busmann (CMS) de 'Notaris-service' te ontwikkelen, waarbij een vast tarief voor het passeren van de hypotheekakten (€ 450,-) en gecombineerde transport- en hypotheekakten (€ 950,-) door CMS aan cliënten van de Postbank wordt aangeboden. Teneinde voldoende capaciteit te garanderen, huurt CMS indien nodig andere notariskantoren in. De met de Postbank overeengekomen tarieven blijven hierbij gehandhaafd. De KNB ziet in het handelen van CMS een dreiging van inbreuk op de notariële afhankelijkheid, zowel bij het inhuren van derden als in de relatie tussen CMS en de Postbank, mede omdat waarborgen omtrent de kwaliteit ontbreken. Ook minister Donner ziet in de samenwerkingsovereenkomst Notarisservice een gevaar voor de indirecte onafhankelijkheid¹³³, doch stelt dat zijns inziens geen sprake is van financiële afhankelijkheid van de deelnemende notarissen.

In overleg met CMS heeft de KNB in november 2003 een onafhankelijke commissie geïnstalleerd die advies moest uitbrengen ten aanzien van de toelaatbaarheid van de Notarisservice. De Commissie heeft op 19 februari 2004 haar advies aangeboden, waarin wordt gesteld dat de Commissie ernstige bedenkingen heeft bij enkele aspecten van de Notarisservice, maar dat de bestaande regelgeving opgenomen in de WNA 1999, de Verordening beroeps- en gedragsregels en de verordeningen van de KNB geen harde aanknopingspunten bieden om de samenwerking tussen CMS en de Postbank te verbieden. De KNB zag in dit advies aanleiding om CMS te verzoeken de samen-

¹³² Hof Amsterdam, 09/10/03, 327/2003.

¹³³ Antwoord op kamervraag van De Vries (CDA), 6 februari 2004.

werking te staken en tot het aanbrengen van de zaak bij de tuchtrechter over te gaan¹³⁴.

Ook ten aanzien van de Postbank-casus staat de kwaliteit van de notariële dienstverlening en het behoud van de ambtelijke taken voorop. De Commissie acht de samenwerking met de Postbank onwenselijk omdat er feitelijk geen sprake is van vrije notariskeuze, de gebezigde advertenties misleidend zijn en van de samenwerking met de Postbank een dreiging uitgaat van afhankelijkheid en partijdigheid van CMS (en de samenwerkende notarissen). Het commerciële handelen van CMS past naar het oordeel van de Commissie niet in het publieke kader van het notariële beroep. Gezien het ontbreken van duidelijke regels om dit handelen aan te pakken, geeft de Commissie aan dat de discussie over de grenzen van marktwerking in de politieke arena dient plaats te vinden en dat de KNB in dit krachtenveld moet pleiten voor de waarborging van het publieke karakter van het notariaat.

De KNB tracht tevens een einde te maken aan andere ongewenste marktinitiatieven. Hiertoe heeft de KNB recentelijk het Meldpunt Ongebruikelijke Marktinitiatieven opgericht bedoeld als katalysator om bestaande marktinitiatieven te traceren. Notarissen kunnen middels een formulier op het intranet melding maken van ongewenste marktinitiatieven, waarna de KNB kan besluiten een klacht in te dienen dan wel de voorzitter van de Kamer van Toezicht kan gelasten een onderzoek in te stellen. Van de bij de KNB bekende marktinitiatieven¹³⁵ zijn verschillende gestaakt, met andere partijen is de KNB in overleg¹³⁶, in de civiele procedure inzake de Intermediaris-marktinitiatief ten slotte is in kort geding in het voordeel van het standpunt van de KNB beslist¹³⁷.

De grenzen van wat commercieel gezien mogelijk is in het publieke notariële veld zijn nog niet nader omljnd. Het advies van de Commissie in de Postbank-zaak en de uitspraken van tuchtcolleges met betrekking tot het notariële ondernemerschap, bieden aanknopingspunten om te veronderstellen dat de publieke taken het primaat toekomen. Het wachten is op meerdere uitspraken van het Hof waarin de grenzen van marktwerking worden uitgekristalliseerd. Een aanzet is met de hiervoor genoemde zaken gedaan.

¹³⁴ Hoger beroep intermediaris: KNB legt NotarisService (Postbank) voor aan tuchtrechter, *Notariaat Magazine*, nr. 12, 2004

¹³⁵ Zijnde: Intermediaris, Kombin b.v., Maatwerk Notariszorg, Marmer Taxaties, Notaris Service Nederland, www.casus.com, www.degoedkoopstenotaris.nl, www.geennotarisonodig.nl, www.offerteplein.nl, www.notaris.tv, www.notarisakte.nl, www.notarisbureau.nl, www.regionotaris.nl.

¹³⁶ Meldpunt Ongewenste Marktinitiatieven operationeel, *Notariaat Magazine*, nr. 12, 2004

¹³⁷ In de civiele procedure die Intermediaris tegen de KNB heeft aangespannen heeft de rechtbank Den Haag in kort geding de prijsafspraken tussen Intermediaris en notarissen ongeoorloofd verklaard. Intermediaris heeft tegen de uitspraak van de kortgedingrechter hoger beroep ingesteld. Meldpunt Ongewenste Marktinitiatieven operationeel, *Notariaat Magazine*, nr. 12, 2004

7 Bevindingen en conclusies

In dit slothoofdstuk volgt eerst een korte samenvatting van de bevindingen van de enquête en de gehouden interviews in het kader van het onderzoek 'Ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat'. Het hoofdstuk wordt afgesloten met onze conclusies op basis van de bevindingen.

7.1 Beperkingen onderzoek betreffende de bevindingen en conclusies

Ontwikkelingen in de ethiek van een bepaald beroep zijn lastig te meten omdat vaak geen sprake is van een 'nulmeting', hetgeen ook het geval is bij dit onderzoek.

Dit brengt met zich mee dat alleen kan worden gemeten hoe notarissen zelf de ontwikkelingen binnen hun ambt ervaren. Perceptieonderzoek bergt echter het gevaar in zich van sociaalwenselijke antwoorden ten aanzien van het eigen gedrag. Ook bestaat het gevaar dat rooskleurig wordt gedacht over hoe de verhoudingen en de omgang met de beroepsethiek 'vroeger' waren. Daarnaast kan de invulling van wat als 'verloedering', 'niet des notaris' en 'onethisch' wordt ervaren, van persoon tot persoon verschillen.

Bij dit onderzoek is getracht het risico van sociaalwenselijke antwoorden enigszins in te perken door niet alleen te vragen naar het 'eigen gedrag' maar ook naar het 'gepercipieerde gedrag van de beroepsgroep'. Ook zijn bij de interviews andere actoren uit het notariële veld dan enkel notarissen benaderd.

Vorenstaande neemt niet weg dat de bevindingen en conclusies van dit onderzoek in het licht van de zojuist beschreven beperkingen moeten worden gezien.

7.2 Bevindingen¹³⁸

Het hybride ambt

Een meerderheid van 60% van de notarissen meent dat het hybride ambt van de notaris vooral een ambtelijke invulling dient te krijgen. De publieke taakuitoefening en de daaraan verbonden waarden en regels, zoals de bescherming van de zwakke partij en het streven naar een goede kwaliteit van de akte, dienen doorslaggevend te zijn. De aan het ondernemerschap verbonden waarden, waarin de nadruk ligt op winstgevendheid, concurrentie en het behoud van grote cliënten, behoren secundair te zijn en zijn ondergeschikt aan de publieke taakuitoefening.

De praktijk laat volgens de geënquêteerden een ander beeld zien, waarin juist de bedrijfsmatige aspecten van het notariële ambt prevaleren. Volgens een meerderheid van de geënquêteerden legt de beroepsgroep in de praktijk meer

¹³⁸ Verschillen tussen notarissen en kandidaat-notarissen, vóór 1999 en ná 1999 benoemde notarissen evenals notarissen van de verschillende typen kantoren, zijn slechts in de bevindingen opgenomen voor zover deze verschillen significant zijn.

nadruk op marktgerelateerde waarden dan op ambtelijke waarden. De invoering van de WNA 1999 kan daarvan niet los worden gezien.

Voorbeelden uit de praktijk waarin, volgens geïnterviewden, notarissen de grenzen opzoeken en primair gericht zijn op het behalen van een zo groot mogelijke omzet en daarmee het minder nauw nemen met het bieden van een zo hoog mogelijke kwaliteit en optimale zorgplicht, zijn: het niet opnemen van erfdienstbaarheden in de akte zelf maar in bijvoegsels, het doorverwijzen voor *Belehrung*¹³⁹ naar de notaristelefoon, het 'wegdeclaren' (waarbij zeer hoge tarieven voor bepaalde diensten worden geoffreerd opdat de cliënt afziet van de dienstverlening) en het niet voldoen aan de herrechercheplicht.

Omgang met de beroeps- en gedragsregels

Het belang van de naleving van beroeps- en gedragsregels wordt door vrijwel alle geënquêteerden onderkend. Ten aanzien van twee regels meent echter een deel van de geënquêteerden dat het belang ervan niet groot is. Zo vindt 10% van de notarissen dat het belang van de naleving van de full-service regel gering is. Ten aanzien van de collegialiteitsregel betreffende het legaliseren van handtekeningen ligt dit percentage op 19%.

De geënquêteerden menen dat de beroepsgroep elders minder conform de beroeps- en gedragsregels handelt dan op het eigen kantoor gebeurt¹⁴⁰. Geënquêteerden vinden dat de naleving van de beroeps- en gedragsregels op het niveau van het eigen kantoor 'goed tot zeer goed' is, terwijl de naleving door de beroepsgroep als 'matig tot redelijk goed' wordt gekwalificeerd.

Opvallend is de mening van 6% van de notarissen dat op het *eigen kantoor* de regel omtrent het 'niet ontvangen van vergoedingen die afhankelijk zijn van de uitkomst van de notariële arbeid' niet wordt nageleefd. Ook met betrekking tot de tweede component van de financiële onafhankelijkheid van de notaris, namelijk het provisieverbod, zegt 5% dat deze regel niet op het eigen kantoor wordt nageleefd. De full-service regel wordt op 2% van de kantoren van de geënquêteerde notarissen niet nageleefd.

Ten aanzien van de *beroepsgroep* zijn geënquêteerden het minst positief over de naleving van de full-service regel en het provisieverbod. Een percentage van 29% en 26% van de geënquêteerden is de mening toegedaan dat de beroepsgroep de full-service regel respectievelijk het provisieverbod niet in acht neemt¹⁴¹.

Gevraagd naar de veranderingen in de omgang met de beroeps- en gedragsregels menen geïnterviewden dat aan de regels minder strikt de hand wordt gehouden sinds de invoering van de WNA 1999. Notarissen verkennen sindsdien de grenzen van bestaande regels. Van de geënquêteerden geeft slechts een beperkt aantal¹⁴² aan dat er juist méér volgens de verschillende beroeps- en gedragsregels wordt gewerkt sinds de inwerkingtreding van de WNA 1999.

¹³⁹ Voorkomen van juridische onkunde en feitelijk overwicht.

¹⁴⁰ Variërender van 43% (beroepsgroep) ten opzichte van 97% (eigen kantoor) positief over de naleving van de full-service regel tot 80% (beroepsgroep) ten opzichte van 99% (eigen kantoor) positief over de naleving van de collegialiteitsregel over het legaliseren van handtekeningen.

¹⁴¹ Van de notarissen die de full-service regel niet belangrijk vinden meent een derde dat deze regel ook niet wordt nageleefd.

¹⁴² Variërend van 0% met betrekking tot de collegialiteitsregel inzake de overdracht van dossiers tot 10% ten aanzien van de *Belehrungs*regel

De overgrote meerderheid¹⁴³ vindt dat minder of evenveel volgens de beroeps- en gedragsregels wordt gewerkt. De meeste overeenstemming bestaat ten aanzien van de naleving van full-service regel en het provisieverbod, ruim drie kwart van de geënquêteerden is van mening dat minder volgens deze regels wordt gewerkt.

In de praktijk geven notarissen een verschillende invulling aan de beroeps- en gedragsregels. Zo meent 18% van de geënquêteerden dat schriftelijk *be-lehren* afdoende is, terwijl meer dan de helft dit niet voldoende vindt. Ook vindt een kwart dat onrendabele rechtsgebieden in geval van specialisatie mogen worden afgestoten terwijl 72% van de respondenten het hier niet mee eens is. Notarissen van grote kantoren staan neutraal ten opzichte van deze stelling terwijl notarissen van middelgrote en kleine kantoren hier negatief tegenover staan. Dit verschil uit zich ook bij de houding ten opzichte van de collegialiteitsregels: notarissen van kleine kantoren menen dat prijsconcurrentie leidt tot verstoorde collegiale verhoudingen terwijl notarissen van grote kantoren het hier minder mee eens zijn.

Ook verschillen notarissen van mening inzake de mate waarin de notariële onpartijdigheid gewaarborgd is. 37% vindt dat het maken van duidelijke afspraken met afnemers en cliëntbrengers voldoende waarborgen biedt om de notariële onpartijdigheid te garanderen, terwijl de helft van de geënquêteerden het hier niet mee eens is. Hetzelfde beeld geldt ten aanzien van de positie van de partijnotaris. Zo meent 69% dat de notariële onpartijdigheid niet gewaarborgd is wanneer bij standaardvoorwaarden is bepaald dat de partijnotaris alle akten verlijdt, terwijl ruim een vijfde van de notarissen het hier niet mee eens is.

Cliëntgerichtheid lijkt voor kandidaat-notarissen en de na 1999 benoemde notarissen belangrijk te zijn. Notarissen die voor 1999 benoemd zijn menen dat de notaris de wensen en belangen van cliënten niet boven zijn publieke taakuitoefening moet stellen, notarissen die na 1999 benoemd zijn en kandidaat-notarissen tillen hier minder zwaar aan.

De bewaking van de beroepsethiek

Ruim de helft van de notarissen meent dat binnen de beroepsgroep geen klimaat bestaat waarin notaris-collega's elkaar kunnen aanspreken op de naleving van beroeps- en gedragsregels. Volgens de meeste notarissen kunnen notarissen sinds de invoering van de WNA 1999 elkaar minder goed aanspreken op het notarieel handelen. Toch zouden nagenoeg alle geënquêteerden een collega op kantoor op de niet naleving van beroeps- en gedragsregels aanspreken. Bijna de helft van de notarissen zou een collega-niet-kantoorgenoot aanspreken op de naleving van de beroeps- en gedragsregels terwijl 31% dat juist *niet* zou doen.

Ruim 85% van de geënquêteerden meent dat kantoorgenoten de beroepsethiek voldoende bewaken. Kandidaat-notarissen zijn daarnaast over het algemeen positief over de mate waarin bij de begeleiding op kantoor aandacht wordt besteed aan beroepsethische kwesties; 76% is positief tot zeer positief, 9% is neutraal en 16% is negatief.

¹⁴³ Variërend van 90% ten aanzien van de *Belehrungsregel* tot 100% collegialiteitsregel inzake de overdracht van dossiers

Vrijwel alle geënquêteerden (96%) menen dat de bewaking van de beroepsethiek primair een taak is van de kantoorgenoten. Zij zouden zich bij het voordoen van een dilemma dan ook voornamelijk wenden tot collega-kantoorgenoten. Toch ziet 71% van de notarissen een rol bij het bewaken van de notariële beroepsethiek weggelegd voor collega's die niet bij het eigen kantoor werkzaam zijn. 47% van de notarissen meent dat de collegae-niet-kantoorgenoten de bewakingsrol naar behoren uitoefenen tegenover een kwart dat daar minder over te spreken is.

Het optreden van de KNB bij het bewaken van de beroepsethiek wordt als positief ervaren: 65% van de geënquêteerden vindt dat de KNB de beroepsethiek voldoende bewaakt. Ongeveer 21% is niet tevreden over de mate waarin de KNB de beroepsethiek bewaakt. Een ruime meerderheid van de notarissen (83%) ziet tevens een belangrijke rol voor de KNB weggelegd bij het bewaken van de beroepsethiek. Indien een ethisch dilemma zich aandient zou 39% van de notarissen en kandidaat-notarissen het Notarieel-juridisch bureau van de KNB raadplegen en 35% zou zich wenden tot de vertrouwensnotaris.

Hoewel 44% van de notarissen positief is over de mate waarin de Ring de beroepsethiek bewaakt, meent een derde dat de bewaking door de Ring onvoldoende is en acht 22% de bewaking matig.

Een ruime meerderheid van de geënquêteerden ziet een rol voor de Ring weggelegd bij het bewaken van de beroepsethiek, 12% van de notarissen geeft echter aan dat de Ring een dergelijke rol niet toebehoort. Ten aanzien van de *invulling* van de rol van de Ring bij het bewaken van de beroepsethiek lopen de meningen ook uiteen. Enkele geïnterviewden vinden dat de Ring als 'zeef' of 'doorgeefluik' voor de Kamers van Toezicht (maar ook naar het notariële veld) moet fungeren, anderen menen echter dat de Ring géén rol toekomt bij de bewaking van de beroepsethiek daar deze competentie tot de Kamers van Toezicht behoort.

Het mechanisme dat op kantoorniveau het meest wordt toegepast om de kennis over beroepsethiek te vergroten is het informele overleg over gevoelige zaken. Het individueel bijhouden van tuchtrechtspraken en het bespreken van tuchtrechtspraken vindt op ongeveer 77% van de kantoren plaats. De meer formele vormen om de kennis van de beroepsethiek te vergroten zoals regelmatig overleg over ethisch gekleurde zaken, het volgen van lezingen en symposia over beroepsethiek en het volgen van cursussen over beroepsethiek zijn evenwel op 47%, respectievelijk 45% en 51% van de kantoren van de respondenten niet aan de orde¹⁴⁴.

Op het merendeel van de kantoren vinden specifieke activiteiten plaats om het ethische bewustzijn van kandidaat-notarissen te vergroten. Op een vijfde van de kantoren wordt daaraan echter geen specifieke aandacht besteed. De voornaamste activiteiten bestaan uit gesprekken met de patroon over ethisch gekleurde zaken en het bijhouden van tuchtzaken. Van schriftelijke informa-

¹⁴⁴ Tijdens de workshops van de werkconferentie '*Trendrapportage Notariaat*' is melding gemaakt van verschillende cursussen ethiek die bestaan doch die zeer slecht worden bezocht. Het zijn de kantoren en notarissen die geïnteresseerd zijn in de beroepsethiek die dit soort cursussen bezoeken, het ethisch peil van 'free riders' wordt derhalve niet vergroot door cursussen.

tie over beroepsethiek, het leren van beroepsregels en het oplossen van casussen is slechts op een relatief klein aantal kantoren sprake.

Op een vijfde van de kantoren vinden geen specifieke kantooractiviteiten plaats om de beroepsethiek te bewaken. Volgens notarissen heeft de invoering van de WNA 1999 wel tot een toename in kantooractiviteiten geleid. Procedurebeschrijvingen zijn op iets meer dan de helft van de kantoren geïmplementeerd. Het gebruik van een kwaliteitszorgsysteem en het meewegen van het ethisch handelen in functioneringbeoordelingen wordt op bijna de helft van de kantoren toegepast. Een relatief groot aantal kantoren is tevens van plan deze mechanismen (met name het gebruik van een kwaliteitszorgsysteem) in de toekomst toe te passen. Een belangrijk toetsingsmechanisme, de collegiale toetsing, is echter op 42% van de kantoren van de respondenten niet aanwezig, terwijl slechts 5% van de kantoren van plan is dit mechanisme in de toekomst op kantoorniveau te introduceren.

Toezicht en tuchtrecht

Respondenten achten het belang van het tuchtrecht groot en zijn daarnaast positief over de mate waarin de tuchtcolleges de beroepsethiek bewaken (72%). Twee derde van de notarissen en 59% van de kandidaat-notarissen besteedt tevens één tot twee maal per maand aandacht aan tuchtuitspraken. Ruim een kwart van de notarissen is méér aandacht gaan besteden aan tuchtuitspraken sinds de inwerkingtreding van de WNA 1999.

De mate waarin op kantoorniveau aandacht wordt besteed aan het tuchtrecht vertoont hetzelfde patroon als op individueel niveau. Op 68% van de kantoren worden tuchtrechtzaken besproken. Bijna een derde van de kantoren is sinds de inwerkingtreding van de WNA 1999 meer aandacht aan tuchtuitspraken gaan besteden.

De meeste geïnterviewden achten de invloed van het tuchtrecht op het gedrag van notarissen groot. De invulling van de notariële normen door de tuchtrechter is naar het oordeel van deze geïnterviewden streng en het gedrag wordt aan dit strenge oordeel aangepast. Zo geeft 58% van de geënquêteerden aan dat op het eigen kantoor veranderingen zijn aangebracht in de werkwijze naar aanleiding van een beslissing in een notariële tuchtrechtspraak.

Toch plaatsen respondenten kanttekeningen bij het functioneren van het huidige tuchtrechtelijk bestel. Verschillende geïnterviewden wijzen op de ondoorzichtige structuur van tuchtrechtuitspraken die onvolledig worden gepubliceerd. Dit bemoeilijkt het ontdekken van een duidelijke norm. Ook wordt gewezen op het grote aantal Kamers van Toezicht (negentien in totaal) en de beperkte mogelijkheden die de voorzitter van de Kamer van Toezicht heeft om daadwerkelijk tot het ambtshalve onderzoek over te gaan.

Als grootste nadeel wordt ervaren dat de onafhankelijkheid van de notarisleden van de Kamers van Toezicht moeilijk te garanderen is. De notarisleden hebben inzage in alle stukken van de tuchtzaken van directe collega's die zij dikwijls goed kennen. Deze omstandigheid is moeilijk te verenigen met het feit dat de notarisleden directe concurrenten en collegae zijn van de bij de tuchtprocedure betrokken notaris. Er is geen sprake van een verschoningsregeling, waardoor – ook intern – de indruk ontstaat dat notarissen elkaar de hand boven het hoofd houden.

De meeste geïnterviewden pleiten voor de introductie van preventief toezicht in de vorm van een inspectie voor het notariaat, maar met behoud van de

notariële expertise. Om te voorkomen dat de inspectie een log apparaat wordt suggereren enkele geïnterviewden een inspectie voor het notariaat te combineren met een totale herziening van het notariële toezicht.

De commerciële gerichtheid van notarissen komt tot uiting in enkele opmerkelijke marktinitiatieven. Sommige daarvan zijn door de tuchtrechter beoordeeld. In de jaren 2003 en 2004 heeft de tuchtrechter zich over vijf ondernemersgerelateerde zaken gebogen. Marktinitiatieven die een inperking vormen van de notariële kwaliteit en ambtelijke taken zijn in deze casussen door de tuchtrechter afgekeurd.

7.3 Conclusies

Een groot deel van de respondenten achten het belang van de naleving van beroeps- en gedragsregels¹⁴⁵ alsmede van de ambtelijke invulling van het notariaat¹⁴⁶ groot. In deze zin wordt de beroepsmoraal breed gedragen.

Er is in de ogen van de geënquêteerden echter een verschil tussen het 'ideale gedrag' en 'het feitelijk handelen' van notarissen. Geënquêteerden menen dat notarissen in de praktijk vooral ondernemersgericht zijn.

De meeste beroeps- en gedragsregels worden in de perceptie van notarissen matig tot redelijk goed nageleefd, terwijl geënquêteerden negatief zijn over de naleving van meer ambtelijk getinte beroeps- en gedragsregels, zoals de full-service en het provisieverbod.

Maar ook ten aanzien van de ideale beroepsmoraal zijn verschillen zichtbaar. Zo meent 16% van de geënquêteerden dat notarissen zich meer als ondernemer in plaats van ambtenaar zouden moeten gedragen en vindt 22% dat de private belangen van cliënten dienen te prevaleren boven de publieke belangen. Tevens blijkt uit de enquête dat notarissen uiteenlopende idealen hebben met betrekking tot de beroepsmoraal. Opvallend is dat de beroepsgroep over de invulling van een belangrijke regel als de *Belehrungspflicht* zeer verschillend denkt. Daarnaast zijn verschillen zichtbaar tussen notarissen van de verschillende type kantoren en van verschillende generaties. Nieuw benoemde notarissen en kandidaat-notarissen zijn meer cliëntgericht en notarissen van grote kantoren staan positiever ten opzichte van de meer commercieel getinte stellingen dan notarissen van andere kantoren.

De voorwaarden voor ethisch handelen zijn in het notariële veld niet optimaal. Respondenten geven aan dat binnen de beroepsgroep geen klimaat bestaat waarin notarissen elkaar kunnen aanspreken op het ethisch handelen.

Wel wordt duidelijk dat in de perceptie van notarissen het kantoor een zeer grote rol vervult bij de bewaking van de notariële beroepsethiek. Niet alleen menen notarissen dat de ethiek op kantoorniveau voldoende bewaakt wordt, zij menen tevens dat het kantoor de belangrijkste instantie is bij de bewaking van de beroepsethiek. Notarissen geven aan zelf een collega op kantoor te zullen aanspreken op diens niet ethisch handelen. Kantoorgenoten zijn ook de eerste instantie waartoe zij zich zouden wenden als zich een ethisch conflict voordoet.

¹⁴⁵ Variërend van 75% betreffende de collegialiteitsregel inzake het legaliseren van handtekeningen tot 100% omtrent de *Belehrungsregel*.

¹⁴⁶ Variërend van 35% ten aanzien van het publiek belang tot 92% betreffende de *Belehrungsregel*.

Opvallend is dat de mechanismen die op notariskantoren gebezigd worden om de beroepsethiek te bewaken en de kennis van de beroepsethiek te vergroten veelal informeel zijn. Verschillende structurele vormen van vergroting van de kennis van beroepsethiek zijn voor bijna de helft van de kantoren niet aan de orde. Bovendien heeft een vijfde van de notariskantoren geen specifieke mechanismen om de beroepsethiek te bewaken, noch om het ethische bewustzijn van kandidaat-notarissen te bevorderen.

Hoewel respondenten de rol van de KNB en die van de Kamers van Toezicht positief beoordelen, is de betrokkenheid van de overige actoren (Ring, niet-kantoorgenoten) in het notariële veld gering. Over de rol van de Ring bestaat geen eensgezindheid en in de perceptie van notarissen hebben niet-kantoorgenoten geen grote rol bij de bewaking van de beroepsethiek, misschien wel mede omdat notarissen minder positief zijn over de mate waarin collegae-niet-kantoorgenoten de beroepsethiek bewaken. Het notariële ambt wordt voor een groot deel op eenmanskantoren uitgeoefend. Indien noch vanuit de Ring noch van collega-niet-kantoorgenoten een stimulans uitgaat om de beroepsethiek te bewaken brengt dit met zich mee dat de beroepsethiek op eenmanskantoren bijna volledig afhankelijk van de persoon van de notaris is.

In hoeverre de tuchtrechter de lacune in de bewaking van de beroepsethiek door vakgenoten kan opheffen is niet duidelijk. Enerzijds bestaat geen cultuur waarbij notarissen klachten tegen elkaar indienen, zodat de tuchtrechter primair afhankelijk is van aangebrachte klachten door cliënten. De fouten die niet door cliënten worden opgemerkt dan wel niet door de cliënt in een tuchtklacht worden vervat komen niet aan het licht, waardoor de tuchtrechter niet alle misstanden onder ogen krijgt. Anderzijds is het tuchtrecht een belangrijke factor om het zelfreinigende vermogen van het beroep te bevorderen. Een aantal casussen betreffende nieuwe marktinitiatieven zijn aan de tuchtrechter voorgelegd. Door zich te buigen over nieuwe marktinitiatieven vervult de tuchtrechter een belangrijke rol bij het vinden van een balans tussen commercie en ambt in het notariaat.

Literatuur

Arts, W., R. Batenburg, P. Groenewegen

Een kwestie van vertrouwen. Over veranderingen op de markt voor professionele diensten in de organisatie van vrije beroepen
Amsterdam, Amsterdam University Press, 2001

Baarsma, B., J. Mulder, C. Teulings

Rechtszekerheid als publiek belang. Over de notaris, zijn domein en de markt
Amsterdam, SEO, oktober 2004

Bevernage, C.

Ethics, professional conduct and practice rules in the cross border practice. The legal profession at crossroads. In: K. Raes, B. Claessens (red.), *Towards a New Ethical Framework for a Legal Profession in Transition?*
Antwerpen/Oxford/New York, Intersentia, 2002, pp. 209-222

BFT

Jaarverslag Bureau Financieel Toezicht
Utrecht, 2003

Boks, D.T., T.R. Hidma

Toezicht en tucht
WPNR, nr. 6363, 1999, pp. 507-513

Burg, W. van der

Morele beroepsdeformatie. Enkele hypothesen over de professionele moraal van juristen. In: L.E. de Groot-van Leeuwen, L.H.A.J.M. Quant (red.), *Ethiek en het juridisch beroep*
Den Haag, VUGA, 1995, pp. 13-34

Cohen, M.J.

De concurrerende notaris, toespraak ter gelegenheid van het congres van Formaat
notarissen *Een vernieuwend notariaat*
Zwolle, 16 juni 1999

Commissie monitoring notariaat

Rapportage Commissie monitoring notariaat
Den Haag, 14 juli 2000

Commissie monitoring notariaat

Tweede Rapportage Commissie monitoring notariaat
Den Haag, 26 juli 2001

Commissie monitoring notariaat

Eindrapport Commissie monitoring notariaat. Periode 1999-2003
Den Haag, februari 2003

- Economides, K.,**
Constructing Ethical Citizenship? Toespraak ter gelegenheid van de *First international Conference on Lawyers Ethics, New perspectives on professionalism: Educating and regulating Lawyers for the 21st Century* Exeter, Universiteit van Exeter, juli 2004
- Faure, M., J. Finsinger, J. Siegers, R. van den Bergh (red.)**
Regulation of Professions. A Law and Economics approach to the regulation of attorneys and physicians in the US, Belgium, The Netherlands, Germany and the UK
Antwerpen, Maklu, 1993
- Gambon, J.J.**
Handelen zoals in het notarisambt betaamt
WPNR, nr. 6256, 1997, pp. 97-99
- Gerver, P.H.M.**
Ethiek en het notariaat, voordracht gehouden te Leiden ter gelegenheid van de werkconferentie 'Trendrapportage Notariaat'
Leiden, Universiteit Leiden, 4 november 2004
- Gillers, S.**
The year: 2075 The product: Law
Journal of the Institute for the Study of Legal Ethics, 1996
- Gómez-Martinho Faerna, A.**
La función del notario en la Unión Europea
Madrid, Consejo General del Notariado, 1999
- Groot-van Leeuwen, L.E. de**
Polishing the Bar: the Legal Ethics Code and Disciplinary system of the Netherlands, and a comparison with the United States
International Journal of the Legal Profession, jrg. 4, nr. 1-2, 1997, pp. 9-24
- Groot-van Leeuwen, L.E. de, C.J.M. Schuyt**
Morele redeneerpatronen bij advocaten. In: P. de Bok, A.B. Ringeling, A. Boermans, L.E. de Groot-van Leeuwen, C.J.M. Schuyt (red.), *Wat de advocaat betaamt*
Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1992
- Groot-van Leeuwen, L.E. de, L.H.A.J.M. Quant**
Vooraf: ethiek in het oog van de orkaan. In: L. E. de Groot-van Leeuwen, L.H.A.J.M. Quant, *Ethiek en het juridisch beroep*
Den Haag, VUGA, 1995, pp. 17-12
- Haller, L.**
Smoke and Mirrors: public health or hazard?, toespraak ter gelegenheid van de *First international Conference on Lawyers Ethics, New perspectives on professionalism: Educating and regulating Lawyers for the 21st Century, Panel Regulation & Discipline*
Exeter, Universiteit van Exeter, juli 2004
- Harmsen, E.E., J.G. Minkjan**
De behandeling van klachten over notarissen. In: P.P.T. Bovend'Eert, L.E. de Groot-van Leeuwen en Th.J.M. Mertens, *Het recht om te klagen. Een bijzondere vorm van rechtspleging*
Deventer, Kluwer, 2001

- Hellingman, K.**
An Economic Analysis of the Regulation of Lawyers in The Netherlands. In: M. Faure, J. Finsinger, J. Siegers, R. van den Bergh (red.), *Regulation of Professions. A Law and Economics approach to the regulation of attorneys and physicians in the US, Belgium, The Netherlands, Germany and the UK*
Antwerpen, Maklu 1993, pp. 147-194
- Holtman, R.J.**
Handelen zoals in het notarisambt betaamt
WPNR, nr. 6320,1998, pp. 431-437
- Holtman, R.J.**
Naar een robuust notarieel normbesef, voordracht gehouden te Leiden ter gelegenheid van de werkconferentie 'Trendrapportage Notariaat' Leiden, Universiteit Leiden, 4 november 2004
- Huls, N.J.H., Z.D. Laclé m.m.v. E. de Bakker**
Wachter wat is er van de nacht? Marktwerking en de ethiek van het notariaat
Rotterdam, 13 maart 2002
- Huls, N.J.H., Z.D. Laclé**
Het Notariaat: Latijns, Angelsaksisch of provinciaals?
NJB, 2002, pp. 1408-1413
- Jacobs, J.**
Systems of survival: A Dialogue on the Moral Foundations of Commerce and Politics London/Sydney/Auckland, Hodder & Stroughton, 1992
- Kleiboer, M.A., N.J.H. Huls**
Tuchtrecht op de terugtocht? Wettelijk niet-hiërarchisch tuchtrecht: een vergelijkende analyse
Utrecht, Lemma, 2001
- Kocken, C.L.B.**
De hand van de notaris. Een rechtssociologisch onderzoek naar de onpartijdigheid en invloed van de Nederlandse notaris
Deventer, Kluwer, 1997 (proefschrift)
- Kok, G.Chr.**
Het ontwerp voor een nieuwe notariswet
WPNR, nr. 6140,1994, pp. 413-417
- Kole, R.**
Marktwerking
Notariaat Magazine, nr. 1, 2001, pp. 9.
- Laclé, Z.D., N.J.H. Huls**
De rechterlijke betrokkenheid bij tuchtrecht moet transparanter
Trema, nr. 6, 2004, pp. 231-237
- Laclé, Z.D., B. Krop**
Naar een robuust notarieel normbesef
Leiden, Universiteit Leiden, 4 november 2004
- Lankhorst, F., J.M. Nelen**
Professionele dienstverlening en georganiseerde misdaad. Hedendaagse integriteitdilemma's van advocaten en notarissen
Amsterdam 2004
Serie Politie en Wetenschappen Vrije Universiteit Amsterdam

- Lekkerkerker, G.J.C.**
in: Binnen en buiten het notariaat begrijpen mensen waarover het gaat,
Notariaat Magazine, nr. 8, 2004
- Luijten, E.A.A.**
The lady is not for burning?
WPNR, nr. 6591, 2004, pp. 730-733
- Mourik, M.J.A. van**
De notariële tarieven en de notariële spagaat
WPNR, nr. 6591, 2004a, pp. 725-729
- Mourik, M.J.A. van**
in: Van Mourik op oorlogspad: 'Zwabberbeleid helpt notariaat niet verder'
Notariaat Magazine, nr. 7, 2004b
- Mourik, M.J.A. van**
in: Weinig mouterij op de ALV
Notariaat Magazine, nr. 10, 2004c
- Mourik, M.J.A. van**
in: De meedenkende notaris weet raad
Algemeen Dagblad 8 oktober 2004d
- Musschenga, B.**
Integriteit. Over de eenheid en heelheid van de persoon
Utrecht, Lemma, 2004
- Olgati, V.**
Self-regulation of legal professions in contemporary Italy
International Journal of the Legal Profession, jrg. 4, nr. 1-2, 1997, pp. 89-108
- Oostrum, J.H. van**
Toevallige weetbaarheden. Een onderzoek naar integriteitsbewaking in advocatenkantoren
Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2002 (proefschrift)
- Paterson, A.A.**
Professionalism and the legal services market
International Journal of the Legal Profession, jrg. 3, nr. 1-2, 1996, pp. 137-168
- Paterson, A.A.**
Legal ethics in Scotland
International Journal of the Legal Profession, jrg. 4, nr. 1-2, 1997, pp. 25-54
- Pearce, R.G.**
Law Day 2050: Post-Professionalism, Moral Leadership, and the Law-As-Business Paradigm
Florida State University Law Review, 1999
- Plug, P.J., A.S.E. Dekker, S.E. van der Hurk, B.E. Baarsma & F.A. Felsö**
Mededinging versus domeinmonopolie en ministerieplicht. Over de gevolgen van marktwerking in het notariaat
Den Haag, Berenschot/SEO, 2003
- Raad van Volksgezondheid en Zorg**
Marktwerking in de medisch specialistische zorg
Zoetermeer 2003

- Raes, K., B. Claessens**
 Concluding remarks. In: K. Raes & B. Claessens (red.), *Towards a New Ethical Framework for a Legal Profession in Transition?*
 Antwerpen/Oxford/New York, Intersentia, 2002, pp. 251-258
- Rieter, A.H.M.**
 Vrije marktelementen in de nieuwe wet
WPNR, nr. 6363, 1999, pp. 513-520
- Scheltema, T.**
 Niet langer in de ivoren toren
NRC Handelsblad, woensdag 16 maart 2005
- Schreuder, C.A.**
Publiekrechtelijke taken, private rechtspersonen
 Deventer, Kluwer, 1994
- Schneyer, T.**
 A Tale of four systems: Reflections on How law Influences the "Ethical Infrastructure" of Law Firms"
South Texas Law Review, 1998
- Sheinman, L.**
 Looking for legal ethics
International Journal of the Legal Profession, jrg. 4, nr. 1-2, 1997, pp. 139-154
- Sherr, A., L. Webley**
 Legal Ethics in England and Wales
International Journal of the Legal Profession, jrg. 4, nr. 1-2, 1997, pp. 109-138
- Stephen, F.H., J.H. Love**
Regulation of the Legal Profession
 Glasgow, University of Strathclyde, 1999
- Stille, A.L.G.A.**
 Trends in het notariaat: de nieuwe notariswet alweer verouderd? In:
Trends in het notariaat. De nieuwe notariswet alweer verouderd?
 Deventer, Kluwer, 2000, pp. 3-19
- Van Stokkom, B.A.M.**
 Ambtelijke integriteit of bureaupolitiek?
Justitiële Verkenningen, nr. 6, 1994, pp. 103-104
- Velten, A.A. van**
Het notariaat inderdaad een elastisch ambt
 Deventer, Kluwer, 2000
- Velten, A.A. van**
 in: De notaris is wereldser geworden
Notariaat Magazine, nr. 1, 2001
- Vlies, I.C. van der**
 De KNB als publiekrechtelijke beroepsorganisatie
NJB, 1995, pp. 768-770
- Voert, M., ter, M. van Ewijk**
Eerste Trendrapportage Notariaat. Toegankelijkheid, continuïteit, kwaliteit en integriteit van het notariaat
 Den Haag, WODC cahier 2004-12, 2004

Waijjer, B.C.M.

De notaris, een vertrouwenspersoon. Het ambtsgeheim en verschoningsrecht van de notaris

Deventer, Kluwer, 1996a

Waijjer, B.C.M.

Handelen zoals in het notarisambt betaamt

WPNR, nr. 6222, 1996b, pp. 337-342

Webb, J.

'Through a Glass Darkly': Reflecting on the Prospects for Legal Ethics Education. In: K. Raes & B. Claessens (red.), *Towards a New Ethical Framework for a Legal Profession in Transition?*

Antwerpen/Oxford/New York, Intersentia, 2002, pp. 239-250

Werkgroep ambt en onderneming

Handel en Publieke taak. Gedachten over het notariaat als ambt en onderneming

Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie, 24 april 2004

Werkgroep toezicht notariaat

Toezicht notariaat

Den Haag, Sdu, 1999

Bijlage 1 Begeleidingscommissie

Voorzitter

Prof. dr. J.F. Bruinsma, Hoogleraar rechtssociologie disciplinegroep
Rechtstheorie / Encyclopedie Universiteit Utrecht

Leden

Drs. ra A.E.R.F. Blok, Directeur sector financieel toezicht, Bureau Financieel
Toezicht

Mr P. Blokland, notaris De Kort Van der Kolk Van Tuijl Notarissen

Prof. dr. L. de Groot-van Leeuwen, Hoogleraar rechtspleging, Faculteit der
Rechtsgeleerdheid, Radboud Universiteit Nijmegen

Mr J.A.M. Janssens, bestuurssecretaris praktijkuitoefening, Koninklijke
Notariële Beroepsorganisatie

Mr H.F.M. Hofhuis, President Rechtbank Den Haag

Mr E.J.C. van der Vlis, beleidsmedewerker Directie Toegang Rechtsbestel,
Ministerie van Justitie

Bijlage 2 Enquête 'Ontwikkelingen in de
beroepsethiek van het notariaat'

Enquête

Ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat

september 2004

Universiteit Leiden
Departement Meta-juridica
Afdeling Rechtssociologie

Enquête

Ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat

Het doel van deze enquête is het in kaart brengen van de ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat sinds de invoering van de Wet op het notarisambt 1999. Dit onderzoek maakt deel uit van de eerste Trendrapportage Notariaat zoals door de minister van Justitie aan de Tweede Kamer is toegezegd (Kamerstukken II, 2003-2004, 23 706, nr. 56). Het onderzoek wordt begeleid door een breed samengestelde commissie waarin de KNB vertegenwoordigd is.

Het invullen van deze enquête duurt ongeveer twintig minuten. Het is erg belangrijk dat u de volledige enquête invult omdat enkel op deze wijze een representatief beeld kan worden gegeven van de ontwikkelingen in de beroepsethiek. De gegevens van deze enquête worden anoniem verwerkt. In november zullen de eerste resultaten van de enquête besproken worden tijdens een besloten conferentie. Naar verwachting zullen de definitieve resultaten van de enquête in januari 2005 worden gepresenteerd.

Deze enquête bestaat uit vijf delen. In het eerste deel vragen wij uw mening over een aantal stellingen met betrekking tot de notarispraktijk. In dit deel wordt tevens aandacht besteed aan enkele formele beroeps- en gedragsregels van de KNB. In het tweede deel worden vragen gesteld omtrent activiteiten om de kennis van de beroepsethiek te vergroten. Hierbij wordt specifiek ingegaan op het volgen van tuchtrechtsuitspraken. In deel drie komen activiteiten om de beroepsethiek te bewaken aan bod, zoals kwaliteitssystemen en het gebruik van vastgestelde procedures. Tevens worden hier enkele vragen gesteld omtrent de beroepscultuur. In deel vier komt een aantal specifieke ethische dilemma's van het notarisambt aan bod. Ten slotte volgt in deel vijf nog een aantal algemene vragen die benodigd zijn voor een goede analyse van de gegevens.

Wij verzoeken u vriendelijk dit formulier te retourneren vóór 25 september 2004. U kunt hierbij gebruik maken van de bijgevoegde retourenveloppe (antwoordnummer 10368, 2300 WB Leiden, *doorzenden aan Faculteit der rechtsgeleerdheid, Meta-juridica, t.a.v. Z.D. Laclé*), het frankeren van deze enveloppe is niet vereist. Bij voorbaat dank voor het invullen van deze enquête.

Indien u met betrekking tot dit onderzoek of de enquête vragen hebt, dan kunt u contact opnemen met mw. mr Z.D. Laclé (tel. 071-5275214).

8 september 2004

mw. mr Z.D. Laclé
mw. drs. B. Krop

A *De beroepsethiek van het notariaat*

De volgende vragen betreffen het handelen van de notaris in concrete situaties. De vragen zijn opgesteld in de vorm van stellingen. Bij elke vraag zouden wij van u willen weten in hoeverre u het met deze stelling eens of oneens bent.

Bij het beantwoorden van de vragen hebt u de keuze uit zeven antwoordmogelijkheden lopend van zeker niet mee eens tot zeker wel mee eens. Nummer 1 staat voor zeker niet mee eens, nummer 2 voor niet mee eens, nummer 3 voor neigend naar niet mee eens, nummer vier voor noch mee eens/nog mee oneens, nummer 5 voor neigend naar mee eens, nummer 6 voor mee eens en nummer 7 voor zeker wel mee eens. Het is de bedoeling dat u het antwoord van uw keuze omcirkelt.

A.1 Stellingen

In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen?

A.1.1 De notaris stelt de wensen en belangen van cliënten boven zijn publieke taakuitoefening.

ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS

A.1.2 De notariële onpartijdigheid blijft gewaarborgd indien bij standaardvoorwaarden is bepaald dat de partijnotaris alle akten verlijdt.

ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS

A.1.3 Bieden onder de kostprijs moet verboden worden om de collegialiteit op peil te houden.

ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS

A.1.4 Indien nog niet vaststaat dat een malafide cliënt de notariële dienstverlening wil misbruiken, staat het de notaris vrij alle notariële diensten te verlenen.

ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS

A.1.5 Onrendabele rechtsgebieden mogen bij specialisatie worden afgestoten.

ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS

A.1.6 Schriftelijk bevelen is afdoende.

ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS

- A.1.7 Tijdsdruk en het binnenhalen van cliënten zijn voor mij belangrijke factoren die kunnen prevaleren boven het doorvragen naar de motieven van partijen.
ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS
- A.1.8 Het waarborgen van een goede gang van zaken bij veilingen en tv-programma's is een belangrijke taak van de notaris.
ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS
- A.1.9 Het samenwerken met advocaten biedt nieuwe kansen voor het notariaat.
ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS
- A.1.10 Het samenwerken met accountants biedt nieuwe kansen voor het notariaat.
ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS
- A.1.11 Het samenwerken met belastingconsulenten biedt nieuwe kansen voor het notariaat.
ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS
- A.1.12 Duidelijke afspraken met belangrijke afnemers en cliëntbren-
gers bieden voldoende waarborgen voor het voorkomen van fi-
nanciële afhankelijkheid van de notaris.
ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS
- A.1.13 Prijsconcurrentie leidt tot verstoorde collegiale verhoudingen.
ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS
- A.1.14 Het concurreren op basis van kwaliteit verstoort de collegiale
verhoudingen niet.
ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS
- A.1.15 Het samenwerken in franchiseketens biedt een toekomst voor
het notariaat.
ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS
- A.1.16 Buitenwettelijke werkzaamheden die niet stroken met de wet-
telijke taken van de notaris moeten worden afgestoten om de
notariële onpartijdigheid *in schijn* te waarborgen.
ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS

A.2 De beroeps- en gedragsregels

De volgende vragen hebben betrekking op een aantal formele beroeps- en gedragsregels van de notaris. Graag willen wij van u weten in hoeverre op uw kantoor en binnen de beroepsgroep volgens deze regels gewerkt wordt. We vragen tevens per regel of de beroepsgroep meer, minder of evenveel volgens deze regel werkt sinds de invoering van de WNA 1999. Ten slotte vragen wij u

hoe belangrijk u het vindt dat volgens de betreffende regel gewerkt wordt. Door middel van deze vragen hopen wij meer inzicht te krijgen in de waardering van de verschillende onderdelen van de beroepsethiek en in de specifieke veranderingen in de beroepsethiek sinds de invoering van de WNA 1999.

A.2.1 *Belehrung*

De notaris voorkomt dat misbruik wordt gemaakt van juridische onkunde of feitelijk overwicht.

2.1.1 In hoeverre wordt op uw kantoor volgens deze regel gewerkt?
ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.1.2 In hoeverre werkt de beroepsgroep volgens deze regel?
ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.1.3 Wordt thans binnen de beroepsgroep meer, minder of evenveel volgens deze regel gewerkt sinds de invoering van de WNA 1999?

- 1 MEER
- 2 MINDER
- 3 EVENVEEL
- 4 ANDERS, nl.....

2.1.4 Hoe belangrijk vindt u het dat volgens deze regel gewerkt wordt?
ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

A.2.2 *Dienstweigering*

De notaris weigert zijn dienst wanneer hij daarvoor gegronde redenen heeft, zoals strijdigheid met de wet of openbare orde, handelingen met een ongeoorloofd doel of gevolg dan wel onwaarheden in de akte.

2.2.1 In hoeverre wordt op uw kantoor volgens deze regel gewerkt?
ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.2.2 In hoeverre werkt de beroepsgroep volgens deze regel?
ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.2.3 Wordt thans binnen de beroepsgroep meer, minder of evenveel volgens deze regel gewerkt sinds de invoering van de WNA 1999?

- 1 MEER
- 2 MINDER
- 3 EVENVEEL
- 4 ANDERS, nl.....

2.2.4 Hoe belangrijk vindt u het dat volgens deze regel gewerkt wordt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

A.2.3 Full-service

Ieder notariskantoor biedt alle gebruikelijke notarisdiensten tegen een voor de consument toegankelijk tarief.

2.3.1 In hoeverre wordt op uw kantoor volgens deze regel gewerkt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.3.2 In hoeverre werkt de beroepsgroep volgens deze regel?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.3.3 Wordt thans binnen de beroepsgroep meer, minder of evenveel volgens deze regel gewerkt sinds de invoering van de WNA 1999?

- 1 MEER
- 2 MINDER
- 3 EVENVEEL
- 4 ANDERS, nl.....

2.3.4 Hoe belangrijk vindt u het dat volgens deze regel gewerkt wordt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

A.2.4 Onafhankelijkheid

De notaris voorkomt dat hij in financieel opzicht afhankelijk wordt van een bepaalde opdrachtgever, tussenpersoon of adviseur.

I De notaris aanvaardt geen vergoedingen die afhankelijk zijn van de uitkomst van zijn arbeid.

2.4.1.1 In hoeverre wordt op uw kantoor volgens deze regel gewerkt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.4.2.1 In hoeverre werkt de beroepsgroep volgens deze regel?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.4.3.1 Wordt thans binnen de beroepsgroep meer, minder of evenveel volgens deze regel gewerkt sinds de invoering van de WNA 1999?

- 1 MEER
- 2 MINDER
- 3 EVENVEEL
- 4 ANDERS, nl.....

2.4.4.1 Hoe belangrijk vindt u het dat volgens deze regel gewerkt wordt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

II De notaris geeft geen financiële tegemoetkomingen voor het verkrijgen van opdrachten.

2.4.1.2 In hoeverre wordt op uw kantoor volgens deze regel gewerkt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.4.2.2 In hoeverre werkt de beroepsgroep volgens deze regel?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.4.3.2 Wordt thans binnen de beroepsgroep meer, minder of evenveel volgens deze regel gewerkt sinds de invoering van de WNA 1999?

- 1 MEER
- 2 MINDER
- 3 EVENVEEL
- 4 ANDERS, nl.....

2.4.4.2 Hoe belangrijk vindt u het dat volgens deze regel gewerkt wordt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

A.2.5 Collegiale verhoudingen

Notarissen gedragen zich als goede collega's.

I Notarissen verlenen hun medewerking bij de overdracht van dossiers

2.5.1.1 In hoeverre wordt op uw kantoor volgens deze regel gewerkt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.5.2.1 In hoeverre werkt de beroepsgroep volgens deze regel?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.5.3.1 Wordt thans binnen de beroepsgroep meer, minder of evenveel volgens deze regel gewerkt sinds de invoering van de WNA 1999?

- 1 MEER
- 2 MINDER
- 3 EVENVEEL
- 4 ANDERS, nl.....

2.5.4.1 Hoe belangrijk vindt u het dat volgens deze regel gewerkt wordt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

II Notarissen legaliseren handtekeningen van onderhandse akten in zaken die bij een andere notaris in behandeling zijn, zonder deze dienst bij de collega in rekening te brengen.

2.5.1.2 In hoeverre wordt op uw kantoor volgens deze regel gewerkt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.5.2.2 In hoeverre werkt de beroepsgroep volgens deze regel?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.5.3.2 Wordt thans binnen de beroepsgroep meer, minder of evenveel volgens deze regel gewerkt sinds de invoering van de WNA 1999?

- 1 MEER
- 2 MINDER
- 3 EVENVEEL
- 4 ANDERS, nl.....

2.5.4.2 Hoe belangrijk vindt u het dat volgens deze regel gewerkt wordt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

A.2.6 Optreden als partijadviseur

De notaris maakt duidelijk kenbaar dat hij in een bepaald geval niet optreedt als onafhankelijke behartiger van alle partijbelangen.

De notaris voorkomt belangenverstremgeling door in een zaak waarin hij of een kantoorgenoot als partijnotaris werkzaam is geweest alleen een akte te verlijden als alle partijen hiermee instemmen.

2.6.1 In hoeverre wordt op uw kantoor volgens deze regel gewerkt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.6.2 In hoeverre werkt de beroepsgroep volgens deze regel?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.6.3 Hoe belangrijk vindt u het dat volgens deze regel gewerkt wordt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

A.3 Welke aanvullende opmerkingen hebt u ten aanzien van de beroeps- en gedragsregels?

.....
.....
.....
.....
.....

B Kennis van de beroepsethiek

De volgende vragen betreffen activiteiten om de kennis van de beroepsethiek te vergroten. Daarnaast wordt een aantal vragen gesteld over het tuchtrecht.

B1 Hieronder volgt een aantal activiteiten dat op kantoorniveau plaats kan vinden om de kennis van de beroepsethiek te vergroten. Geeft u per activiteit door middel van een kruisje in het betreffende hokje aan of deze activiteit in uw kantoor plaats vond voor 1999, plaats vindt op dit moment, of uw kantoor de activiteit van plan is dan wel dat de activiteit niet aan de orde is. Als op uw kantoor de activiteit voor 1999 plaats vond en thans nog plaats vindt, zet u in beide hokjes (Voor 1999 en Nu) een kruisje.

	Voor 1999	Nu	Van plan in de toekomst	Niet aan de orde
Informeel overleg over ethisch gekleurde zaken				
Regelmatig overleg over ethisch gekleurde zaken				
Volgen van lezingen/symposia over beroepsethiek				
Volgen van cursussen over beroepsethiek				
Bespreken van tuchtrechtuitspraken op kantoor				
Individueel bijhouden van tuchtrechtuitspraken				

Indien u voor 1999 niet werkzaam was bij uw huidige kantoor kunt u de vraag beantwoorden en tevens in dit vak een kruisje zetten.

B2 Vindt u dat binnen de beroepsopleiding voldoende aandacht wordt besteed aan beroepsethiek?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

B3 Vindt u dat binnen het programma van permanente educatie voldoende aandacht wordt besteed aan beroepsethiek?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

B4 Welke aanvullende opmerkingen hebt u ten aanzien van de kennisbevordering van de beroepsethiek?

.....

Tuchtrecht

B5 Hoe vaak besteedt u aandacht aan tuchtrechtuitspraken?

- 1 2 KEER PER MAAND
- 2 1 KEER PER MAAND
- 3 1 KEER IN DE DRIE MAANDEN
- 4 EEN AANTAL KEER PER JAAR
- 5 ANDERS, nl.....

B6 Besteedt u meer, minder of evenveel aandacht aan tuchtrechtuitspraken sinds de invoering van de WNA 1999?

- 1 MEER
- 2 MINDER
- 3 EVENVEEL
- 4 ANDERS, nl.....

B7 Wordt op uw kantoor meer, minder of evenveel aandacht besteed aan tuchtrechtspraken sinds de invoering van de WNA 1999?

- 1 MEER
- 2 MINDER
- 3 EVENVEEL
- 4 ANDERS, nl.....

B8 Heeft uw kantoor voor zover u weet ooit veranderingen aangebracht in de werkwijze na een beslissing in een notariële tuchtzaak?

- 1 JA → Ga naar vraag B9
- 2 NEE → Ga naar vraag B11

B9 Wat was de inhoud van de betreffende beslissing?

.....

B10 Hoe werd de werkwijze veranderd naar aanleiding van de betreffende beslissing? (meerdere antwoorden mogelijk)

- 1 VERANDERING VAN PROCEDURES
- 2 KANTOORBIJEENKOMST OM HET BELANG VAN DE ZAAK TE BEHANDELEN
- 3 ANDERS, nl.

B11 Welke aanvullende opmerkingen hebt u ten aanzien van het tuchtrecht?

.....

C Bewaking van de beroepsethiek

De volgende vragen betreffen de beroepscultuur en de bewaking van de beroepsethiek.

C1 Vindt u dat de notariële beroepsethiek voldoende wordt bewaakt door onderstaande actoren?

Kantoorgenoten/naaste collega's	ZEKER NIET 1--2--3--4--5--6--7 ZEKER WEL
Collega's/niet-kantoorgenoten	ZEKER NIET 1--2--3--4--5--6--7 ZEKER WEL
De Ring	ZEKER NIET 1--2--3--4--5--6--7 ZEKER WEL
Tuchtcolleges	ZEKER NIET 1--2--3--4--5--6--7 ZEKER WEL
De KNB	ZEKER NIET 1--2--3--4--5--6--7 ZEKER WEL

C2 Hieronder volgt een aantal activiteiten om het ethisch handelen van de notaris te bevorderen. Geeft u per activiteit door middel van een kruisje in het betreffende hokje aan of deze activiteit op uw kantoor plaats vond voor 1999, plaats vindt op dit moment, of uw kantoor de activiteit van plan is dan wel dat de activiteit niet aan de orde is. Als

op uw kantoor de activiteit voor 1999 plaats vond en thans nog plaats vindt, zet u in beide hokjes (Voor 1999 en Nu) een kruisje.

	Voor 1999	Nu	Van plan in de toekomst	Niet aan de orde
Collegiale toetsing				
Gebruik van software om belangenverstremgeling te voorkomen				
Gebruik van procedurebeschrijvingen				
Gebruik van kwaliteitssystemen				
Ethisch handelen meewegen in functioneringsbeoordeling				

Indien u voor 1999 niet werkzaam was bij uw huidige kantoor kunt u de vraag beantwoorden en tevens in dit vak een kruisje zetten.

C3 Welke andere middelen en/of activiteiten worden op uw kantoor gebruikt om het ethisch handelen te bevorderen?

.....

C4 Welke aanvullende opmerkingen hebt u ten aanzien van de bewaking van de beroepsethiek binnen het notariaat?

.....

Cultuur

C5 In hoeverre vindt u dat de onderstaande actoren notarissen zouden moeten aanspreken op de naleving van de beroeps- en gedragsregels?

Kantoorgenoten/naaste collega's	ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL
Collega's/niet-kantoorgenoten	ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL
De Ring	ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL
De KNB	ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

C6 Is binnen de beroepsgroep een klimaat waarin notarissen elkaar kunnen aanspreken op de naleving van beroeps- en gedragsregels?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

C7 Is dit klimaat veranderd sinds de invoering van de WNA 1999?

- 1 NEE, DIT IS NIET VERANDERD
- 2 JA, COLLEGA'S KUNNEN ELKAAR BETER AANSPREKEN
- 3 JA, COLLEGA'S KUNNEN ELKAAR SLECHTER AANSPREKEN
- 4 JA, ANDERS, nl.....

C8 Stel dat u zou weten dat een collega-kantoorgenoot niet volgens de beroeps- en gedragsregels werkt, zou u deze collega daarop aanspreken?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

C9 Stel dat u zou weten dat een collega-niet-kantoorgenoot niet volgens de beroeps- en gedragsregels werkt, zou u deze collega daarop aanspreken?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

C10 Welke aanvullende opmerkingen hebt u ten aanzien van de cultuur binnen het notariaat?

.....

D Beroepsethische dilemma's

De hybride functie

De notaris is zowel openbaar ambtenaar als ondernemer. Dit kan dilemma's met zich meebrengen, aangezien de notaris als openbaar ambtenaar andere accenten kan leggen dan de notaris als ondernemer. De ene notaris kan meer nadruk leggen op het ondernemerschap, de andere notaris meer op het zijn van een openbaar ambtenaar en een derde notaris is net zo veel openbaar ambtenaar als ondernemer. De volgende vragen gaan over de dilemma's van de hybride functie. Eerst vragen wij u aan te geven waar de beroepsgroep in de aangegeven dilemma's volgens u de nadruk op *dient* te leggen (vraag D1). Vervolgens willen wij graag weten waar de beroepsgroep *in de praktijk* de nadruk op legt (vraag D2). Ten slotte vragen wij u aan te geven of de beroepsgroep meer, minder of evenveel nadruk op de betrokken waarden legt (vraag D3).

D1 Geeft u op de volgende schaal aan waarop de beroepsgroep volgens u de nadruk *dient* te leggen.

Openbaar ambtenaar	2-----1-----0-----1-----2	Ondernemer
Lijdelijk	2-----1-----0-----1-----2	<i>belehrend</i>
Belang cliënt	2-----1-----0-----1-----2	Publiek belang
Winstgevendheid akte	2-----1-----0-----1-----2	Kwaliteit akte
Bescherming zwakke partij	2-----1-----0-----1-----2	Behoud grote zakelijke cliënten
Collegialiteit	2-----1-----0-----1-----2	Concurrentie

D2 U hebt net aangegeven waar de beroepsgroep volgens u de nadruk op dient te leggen. Wij vragen u nu aan te geven waar volgens u de beroepsgroep *in de praktijk* de nadruk op legt.

Openbaar ambtenaar	2-----1-----0-----1-----2	Ondernemer
Lijdelijk	2-----1-----0-----1-----2	<i>belehrend</i>
Belang cliënt	2-----1-----0-----1-----2	Publiek belang
Winstgevendheid akte	2-----1-----0-----1-----2	Kwaliteit akte

Bescherming zwakke partij	2-----1-----0-----1-----2	Behoud grote zakelijke cliënten
Collegialiteit	2-----1-----0-----1-----2	Concurrentie

D3 Legt de beroepsgroep volgens u meer, minder of evenveel nadruk op onderstaande waarden sinds de invoering van de WNA 1999? (als u als notaris bent gaan werken na de invoering van de WNA 1999 kunt u deze vraag overslaan en doorgaan met vraag E4)

Openbaar ambtenaar	meer / minder / evenveel
Ondernemer	meer / minder / evenveel
Lijdelijk	meer / minder / evenveel
<i>belehrend</i>	meer / minder / evenveel
Belang cliënt	meer / minder / evenveel
Publiek belang	meer / minder / evenveel
Winstgevendheid akte	meer / minder / evenveel
Kwaliteit akte	meer / minder / evenveel
Bescherming zwakke partij	meer / minder / evenveel
Behoud grote zakelijke cliënten	meer / minder / evenveel
Collegialiteit	meer / minder / evenveel
Concurrentie	meer / minder / evenveel

Omgang met ethische dilemma's

De volgende vragen betreffen uw eigen ervaringen met ethische dilemma's.

D4 Stel dat u geconfronteerd zou worden met een ethisch dilemma, tot wie zou u zich dan wenden? (meerdere antwoorden mogelijk)

- 1 COLLEGAE-KANTOORGENOTEN
- 2 RING-COLLEGAE
- 3 HET NOTARIEEL-JURIDISCH BUREAU VAN DE KNB
- 4 VOORZITTER KAMER VAN TOEZICHT
- 5 VERTROUWENSNOTARIS
- 6 NIEMAND, IK ZOU HET ZELF OPLOSSEN
- 7 ANDERS, nl.....

D5 Stel dat u geconfronteerd zou worden met een ethisch dilemma, welke middelen zou u dan gebruiken om tot een beslissing te komen? (meerdere antwoorden mogelijk)

- 1 HANDBOEK
- 2 INTRANET VAN DE KNB
- 3 DE NOTARISTELEFOON
- 4 GEEN MIDDELEN, IK ZOU OP EEN ANDERE MANIER TOT EEN BESLISSING KOMEN.
- 5 ANDERS, nl.....

D6 Welke ethische dilemma's zijn volgens u belangrijker geworden sinds de invoering van de WNA 1999? (als u als notaris bent gaan werken na de invoering van de WNA 1999 kunt u deze vraag overslaan en doorgaan met vraag D8)

.....

.....

.....

.....

.....

D7 Welke nieuwe ethische dilemma's zijn binnen de notarispraktijk ontstaan sinds de invoering van de WNA 1999?

.....
.....
.....
.....
.....

D8 Welke aanvullende opmerkingen hebt u met betrekking tot de omgang met ethische dilemma's?

.....
.....
.....
.....
.....

E Algemene vragen

Ten slotte volgen hier nog enkele algemene vragen die van belang zijn voor het analyseren van de enquête.

E1 Wat is uw leeftijd?

- 1 20 TOT 35 JAAR
- 2 35 TOT 50 JAAR
- 3 50 JAAR EN OUDER

E2 Wat is uw geslacht?

- 1 MAN
- 2 VROUW

E3 Sinds welk jaar bent u werkzaam als notaris?

.....

E4 Hoeveel notarissen zijn op dit moment op uw kantoor werkzaam?

- 1 1
- 2 2
- 3 3 T/M 4
- 4 5 T/M 8
- 5 MEER DAN 8

E5 Hoeveel kandidaat-notarissen zijn op dit moment op uw kantoor werkzaam?

- 6 1
- 7 2
- 8 3 T/M 4
- 9 5 T/M 8
- 10 MEER DAN 8

E6 Wat is het inwonertal van de plaats waarin uw kantoor gevestigd is?

- 1 MINDER DAN 50.000 INWONERS
- 2 50.000 TOT 100.000 INWONERS
- 3 MEER DAN 100.000 INWONERS

Dit is het einde van de enquête. Wij danken u zeer voor uw medewerking. De enquête kunt u terugsturen in de bijgevoegde enveloppe, het frankeren van deze enveloppe is niet vereist. Gelieve de enquête te retourneren vóór 25 september. Als u nog opmerkingen over het onderzoek hebt, kunt u die hieronder noteren.

Opmerkingen over het onderzoek

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Enquête Kandidaat-notarissen

Ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat

september 2004

Universiteit Leiden

Departement Meta-juridica
Afdeling Rechtssociologie

Enquête

Ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat

Het doel van deze enquête is het in kaart brengen van de ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat sinds de invoering van de Wet op het notarisambt 1999. Dit onderzoek maakt deel uit van de eerste Trendrapportage Notariaat zoals door de minister van Justitie aan de Tweede Kamer is toegezegd (Kamerstukken II, 2003-2004, 23 706, nr. 56). Het onderzoek wordt begeleid door een breed samengestelde commissie waarin de KNB vertegenwoordigd is. Er worden twee verschillende enquêtes verspreid. Een enquête voor notarissen en een enquête voor kandidaat-notarissen. De ervaring leert dat kandidaat-notarissen een erg nuttige bijdrage kunnen leveren aan de discussie betreffende de beroepsethiek.

Het invullen van deze enquête duurt ongeveer dertig minuten. Het is erg belangrijk dat u de volledige enquête invult omdat enkel op deze wijze een representatief beeld kan worden gegeven van de ontwikkelingen in de beroepsethiek. De gegevens van deze enquête worden anoniem verwerkt. De gegevens van de notaris en de gegevens van de kandidaat-notaris zijn op geen enkele wijze met elkaar in verband te brengen. In november zullen de eerste resultaten van de enquête besproken worden tijdens een besloten conferentie. Naar verwachting zullen de definitieve resultaten van de enquête in januari 2005 worden gepresenteerd.

Deze enquête bestaat uit zes delen. In het eerste deel vragen wij uw mening over een aantal stellingen met betrekking tot de notarispraktijk. In dit deel wordt tevens aandacht besteed aan enkele formele beroeps- en gedragsregels van de KNB. In het tweede deel worden vragen gesteld omtrent activiteiten om de kennis van de beroepsethiek te vergroten. Hierbij wordt specifiek ingegaan op de beroepsopleiding en de begeleiding op uw kantoor. In deel drie komt de bewaking van de beroepsethiek aan bod. Tevens worden hier enkele vragen gesteld omtrent de beroeps cultuur. In deel vier komt een aantal specifieke ethische dilemma's van het notarisambt aan bod. Deel vijf staat los van het onderzoek naar de beroepsethiek maar maakt wel deel uit van de eerste Trendrapportage Notariaat. Dit deel gaat over de knelpunten die er zijn om tot het ambt van notaris toe te treden. Ten slotte volgt in deel zes nog een aantal algemene vragen die benodigd zijn voor een goede analyse van de gegevens.

Wij verzoeken u vriendelijk dit formulier te retourneren vóór 25 september 2004. U kunt hierbij gebruik maken van de bijgevoegde retourenveloppe (antwoordnummer 10368, 2300 WB Leiden), het frankeren van deze enveloppe is niet vereist. Bij voorbaat dank voor het invullen van deze enquête.

Indien u met betrekking tot dit onderzoek of de enquête vragen hebt kunt u contact opnemen met mw. mr Z.D. Laclé (tel. 071-5275214).

8 september 2004

mw. mr Z.D. Laclé
mw. drs. B. Krop

A *De beroepsethiek van het notariaat*

De volgende vragen betreffen het handelen van de notaris in concrete situaties. De vragen zijn opgesteld in de vorm van stellingen. Bij elke vraag zouden wij van u willen weten in hoeverre u het met deze stelling eens of oneens bent.

Bij het beantwoorden van de vragen hebt u de keuze uit zeven antwoordmogelijkheden lopend van zeker niet mee eens tot zeker wel mee eens. Nummer 1 staat voor zeker niet mee eens, nummer 2 voor niet mee eens, nummer 3 voor neigend naar niet mee eens, nummer vier voor noch mee eens/nog mee oneens, nummer 5 voor neigend naar mee eens, nummer 6 voor mee eens en nummer 7 voor zeker wel mee eens. Het is de bedoeling dat u het antwoord van uw keuze omcirkelt.

A.1 *Stellingen*

In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen?

A.1.1 De notaris stelt de wensen en belangen van cliënten boven zijn publieke taakuitoefening.

ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS

A.1.2 De notariële onpartijdigheid blijft gewaarborgd indien bij standaardvoorwaarden is bepaald dat de partijnotaris alle akten verlijdt.

ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS

A.1.3 Bieden onder de kostprijs moet verboden worden om de collegialiteit op peil te houden.

ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS

A.1.4 Indien nog niet vaststaat dat een malafide cliënt de notariële dienstverlening wil misbruiken, staat het de notaris vrij alle notariële diensten te verlenen.

ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS

A.1.5 Onrendabele rechtsgebieden mogen bij specialisatie worden afgestoten.

ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS

A.1.6 Schriftelijk belehren is afdoende.

ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS

A.1.7 Tijdsdruk en het binnenhalen van cliënten zijn voor mij belangrijke factoren die kunnen prevaleren boven het doorvragen naar de motieven van partijen.

ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS

- A.1.8 Het waarborgen van een goede gang van zaken bij veilingen en tv-programma's is een belangrijke taak van de notaris.
ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS
- A.1.9 Het samenwerken met advocaten biedt nieuwe kansen voor het notariaat.
ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS
- A.1.10 Het samenwerken met accountants biedt nieuwe kansen voor het notariaat.
ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS
- A.1.11 Het samenwerken met belastingconsulenten biedt nieuwe kansen voor het notariaat.
ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS
- A.1.12 Duidelijke afspraken met belangrijke afnemers en cliëntbren-
gers bieden voldoende waarborgen voor het voorkomen van fi-
nanciële afhankelijkheid van de notaris.
ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS
- A.1.13 Prijsconcurrentie leidt tot verstoorde collegiale verhoudingen.
ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS
- A.1.14 Het concurreren op basis van kwaliteit verstoort de collegiale
verhoudingen niet.
ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS
- A.1.15 Het samenwerken in franchiseketens biedt een toekomst voor
het notariaat.
ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS
- A.1.16 Buitenwettelijke werkzaamheden die niet stroken met de wet-
telijke taken van de notaris moeten worden afgestoten om de
notariële onpartijdigheid *in schijn* te waarborgen.
ZEKER NIET MEE EENS 1----2----3----4----5----6----7 ZEKER WEL MEE EENS

A.2 *De beroeps- en gedragsregels*

De volgende vragen hebben betrekking op een aantal formele beroeps- en gedragsregels van de notaris. Graag willen wij van u weten in hoeverre op uw kantoor en binnen de beroepsgroep volgens deze regels gewerkt wordt. We vragen tevens per regel of de beroepsgroep meer, minder of evenveel volgens deze regel werkt sinds de invoering van de WNA 1999. Ten slotte vragen wij bij elke regel hoe belangrijk u het vindt dat volgens de betreffende regel gewerkt wordt. Door middel van deze vragen hopen wij meer inzicht te krijgen in de waardering van de verschillende onderdelen van de beroepsethiek en in de specifieke veranderingen in de beroepsethiek sinds de invoering van de WNA 1999.

A.2.1 *Belehrung*

De notaris voorkomt dat misbruik wordt gemaakt van juridische onkunde of feitelijk overwicht.

2.1.1 In hoeverre wordt op uw kantoor volgens deze regel gewerkt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.1.2 In hoeverre werkt de beroepsgroep volgens deze regel?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.1.3 Wordt thans binnen de beroepsgroep meer, minder of evenveel volgens deze regel gewerkt sinds de invoering van de WNA 1999?

- 1 MEER
- 2 MINDER
- 3 EVENVEEL
- 4 ANDERS, nl.....

2.1.4 Hoe belangrijk vindt u het dat volgens deze regel gewerkt wordt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

A.2.2 *Dienstweigering*

De notaris weigert zijn dienst wanneer hij daarvoor gegronde redenen heeft, zoals strijdigheid met de wet of openbare orde, handelingen met een ongeoorloofd doel of gevolg dan wel onwaarheden in de akte.

2.2.1 In hoeverre wordt op uw kantoor volgens deze regel gewerkt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.2.2 In hoeverre werkt de beroepsgroep volgens deze regel?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.2.3 Wordt thans binnen de beroepsgroep meer, minder of evenveel volgens deze regel gewerkt sinds de invoering van de WNA 1999?

- 1 MEER
- 2 MINDER
- 3 EVENVEEL
- 4 ANDERS, nl.....

2.2.4 Hoe belangrijk vindt u het dat volgens deze regel gewerkt wordt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

A.2.3 *Full-service*

Ieder notariskantoor biedt alle gebruikelijke notarisdiensten tegen een voor de consument toegankelijk tarief.

2.3.1 In hoeverre wordt op uw kantoor volgens deze regel gewerkt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.3.2 In hoeverre werkt de beroepsgroep volgens deze regel?
ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.3.3 Wordt thans binnen de beroepsgroep meer, minder of evenveel volgens deze regel gewerkt sinds de invoering van de WNA 1999?

- 1 MEER
- 2 MINDER
- 3 EVENVEEL
- 4 ANDERS, nl.....

2.3.4 Hoe belangrijk vindt u het dat volgens deze regel gewerkt wordt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

A.2.4 Onafhankelijkheid

De notaris voorkomt dat hij in financieel opzicht afhankelijk wordt van een bepaalde opdrachtgever, tussenpersoon of adviseur.

I De notaris aanvaardt geen vergoedingen die afhankelijk zijn van de uitkomst van zijn arbeid.

2.4.1.1 In hoeverre wordt op uw kantoor volgens deze regel gewerkt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.4.2.1 In hoeverre werkt de beroepsgroep volgens deze regel?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.4.3.1 Wordt thans binnen de beroepsgroep meer, minder of evenveel volgens deze regel gewerkt sinds de invoering van de WNA 1999?

- 1 MEER
- 2 MINDER
- 3 EVENVEEL
- 4 ANDERS, nl.....

2.4.4.1 Hoe belangrijk vindt u het dat volgens deze regel gewerkt wordt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

II De notaris geeft geen financiële tegemoetkomingen voor het verkrijgen van opdrachten.

2.4.1.2 In hoeverre wordt op uw kantoor volgens deze regel gewerkt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.4.2.2 In hoeverre werkt de beroepsgroep volgens deze regel?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.4.3.2 Wordt thans binnen de beroepsgroep meer, minder of evenveel volgens deze regel gewerkt sinds de invoering van de WNA 1999?

- 1 MEER
- 2 MINDER
- 3 EVENVEEL
- 4 ANDERS, nl.....

2.4.4.2 Hoe belangrijk vindt u het dat volgens deze regel gewerkt wordt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

A.2.5 Collegiale verhoudingen

Notarissen gedragen zich als goede collega's.

I Notarissen verlenen hun medewerking bij de overdracht van dossiers

2.5.1.1 In hoeverre wordt op uw kantoor volgens deze regel gewerkt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.5.2.1 In hoeverre werkt de beroepsgroep volgens deze regel?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.5.3.1 Wordt thans binnen de beroepsgroep meer, minder of evenveel volgens deze regel gewerkt sinds de invoering van de WNA 1999?

- 1 MEER
- 2 MINDER
- 3 EVENVEEL
- 4 ANDERS, nl.....

2.5.4.1 Hoe belangrijk vindt u het dat volgens deze regel gewerkt wordt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

II Notarissen legaliseren handtekeningen van onderhandse akten in zaken die bij een andere notaris in behandeling zijn, zonder deze dienst bij de collega in rekening te brengen.

2.5.1.2 In hoeverre wordt op uw kantoor volgens deze regel gewerkt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.5.2.2 In hoeverre werkt de beroepsgroep volgens deze regel?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.5.3.2 Wordt thans binnen de beroepsgroep meer, minder of evenveel volgens deze regel gewerkt sinds de invoering van de WNA 1999?

- 1 MEER
- 2 MINDER
- 3 EVENVEEL
- 4 ANDERS, nl.....

2.5.4.2 Hoe belangrijk vindt u het dat volgens deze regel gewerkt wordt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

A.2.6 Optreden als partijadviseur

De notaris maakt duidelijk kenbaar dat hij in een bepaald geval niet optreedt als onafhankelijke behartiger van alle partijbelangen.

De notaris voorkomt belangenverstrengeling door in een zaak waarin hij of een kantoorgenoot als partijnotaris werkzaam is geweest alleen een akte te verlijden als alle partijen hiermee instemmen.

2.6.1 In hoeverre wordt op uw kantoor volgens deze regel gewerkt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.6.2 In hoeverre werkt de beroepsgroep volgens deze regel?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

2.6.3 Hoe belangrijk vindt u het dat volgens deze regel gewerkt wordt?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

A.3 Welke aanvullende opmerkingen hebt u ten aanzien van de beroeps- en gedragsregels?

.....

B Kennis van de beroepsethiek

De volgende vragen betreffen de vergaring van kennis over beroepsethiek tijdens de beroepsopleiding en op uw notariskantoor.

B1 Vindt u dat binnen de beroepsopleiding voldoende aandacht wordt besteed aan beroepsethiek?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

B2 Als tijdens de beroepsopleiding meer aandacht aan beroepsethiek zou worden besteed, op welke manier zou u dat dan het liefste willen? Geef met de cijfers 1 t/m 7 aan welke vorm u het meest aanspreekt (1), welke vorm u daarna aanspreekt (2) welke vorm daarna (3) etc.

Opleidingsvorm	Rating (1 t/m 7)
Discussie over ethisch gekleurde zaken	
Specifieke aandacht voor ethische componenten in de aangeboden casussen	
Aparte casussen over beroepsethische kwesties	
In de praktijk omgaan met ethische kwesties (rollenspellen)	
Aparte colleges over beroepsethiek	
Lezingen over beroepsethiek	
Anders, nl.....	

- B3 Is beroepsethiek volgens u een onderwerp dat leeft onder kandidaat-notarissen?
ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL
- B4 Is beroepsethiek een onderwerp van gesprek bij kandidaat-notarissen?
ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL
- B5 Vindt u dat er bij de begeleiding op uw kantoor voldoende aandacht wordt besteed aan beroepsethische kwesties?
ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL
- B6 Welke activiteiten vinden er binnen uw kantoor plaats om het ethische bewustzijn van kandidaat-notarissen te vergroten? (meerdere antwoorden mogelijk)
- 1 GESPREKKEN MET PATROON OVER ETHISCH GEKLEURDE ZAKEN
 - 2 SCHRIFTELIJKE INFORMATIE
 - 3 VOLGEN VAN LEZINGEN OVER BEROEPSETHIEK
 - 4 VOLGEN VAN CURSUSSEN OVER BEROEPSETHIEK
 - 5 OPLOSSEN VAN CASUSSEN
 - 6 LEREN VAN BEROEPSREGELS
 - 7 BIJHOUDEN VAN TUCHTZAKEN
 - 8 NIET, ER WORDT GEEN SPECIFIEKE AANDACHT BESTEED AAN HET ETHISCHE BEWUSTZIJN VAN KANDIDAAT-NOTARISSEN
 - 9 ANDERS, nl.....
- B7 Hoe effectief zijn de volgende activiteiten volgens u in het bevorderen van het ethische bewustzijn van kandidaat-notarissen?

Gesprekken met patroon over ethisch gekleurde zaken	ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL
Schriftelijke informatie	ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL
Volgen van cursussen over beroepsethiek	ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL
Volgen van lezingen over beroepsethiek	ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL
Oplossen van casussen	ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL
Leren van beroepsregels	ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL
Bijhouden van tuchtzaken	ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

- B8 Welke aanvullende opmerkingen hebt u ten aanzien van de kennisbeoordering van de beroepsethiek?

Tuchtrecht

- B9 Hoe vaak besteedt u aandacht aan tuchtrechtspraken?
- 1 2 KEER PER MAAND
 - 2 1 KEER PER MAAND
 - 3 1 KEER IN DE DRIE MAANDEN
 - 4 EEN AANTAL KEER PER JAAR
 - 5 ANDERS, nl.....

B10 Besteedt u meer, minder of evenveel aandacht aan tuchtrechtspraken sinds de invoering van de WNA 1999?

- 1 MEER
- 2 MINDER
- 3 EVENVEEL
- 4 ANDERS, nl.....

B11 Wordt op uw kantoor meer, minder of evenveel aandacht besteed aan tuchtrechtspraken sinds de invoering van de WNA 1999?

- 1 MEER
- 2 MINDER
- 3 EVENVEEL
- 4 ANDERS, nl.....

B12 Welke aanvullende opmerkingen hebt u ten aanzien van het tuchtrecht?

.....

.....

.....

.....

C Bewaking van de beroepsethiek

De volgende vragen betreffen de bewaking van de beroepsethiek en de beroeps-cultuur.

C1 Vindt u dat de notariële beroepsethiek voldoende wordt bewaakt door onderstaande actoren?

Kantoorgenoten/naaste collegae	ZEKER NIET	1---	2---	3---	4---	5---	6---	7	ZEKER WEL
Collegae/niet-kantoorgenoten	ZEKER NIET	1---	2---	3---	4---	5---	6---	7	ZEKER WEL
De Ring	ZEKER NIET	1---	2---	3---	4---	5---	6---	7	ZEKER WEL
Tuchtcolleges	ZEKER NIET	1---	2---	3---	4---	5---	6---	7	ZEKER WEL
De KNB	ZEKER NIET	1---	2---	3---	4---	5---	6---	7	ZEKER WEL

C2 Welke aanvullende opmerkingen hebt u ten aanzien van de bewaking van de beroepsethiek binnen het notariaat?

.....

.....

.....

.....

Cultuur

C3 In hoeverre vindt u dat de onderstaande actoren notarissen zouden moeten aanspreken op de naleving van de beroeps- en gedragsregels?

Kantoorgenoten/naaste collegae	ZEKER NIET	1---	2---	3---	4---	5---	6---	7	ZEKER WEL
Collegae/niet-kantoorgenoten	ZEKER NIET	1---	2---	3---	4---	5---	6---	7	ZEKER WEL
De Ring	ZEKER NIET	1---	2---	3---	4---	5---	6---	7	ZEKER WEL
Tuchtcolleges	ZEKER NIET	1---	2---	3---	4---	5---	6---	7	ZEKER WEL

- C4 Is binnen de beroepsgroep een klimaat waarin notarissen en kandidaat-notarissen elkaar kunnen aanspreken op de naleving van beroeps- en gedragsregels?
ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL
- C5 Is dit klimaat veranderd sinds de invoering van de WNA 1999?
1 NEE, DIT IS NIET VERANDERD
2 JA, COLLEGA'S KUNNEN ELKAAR BETER AANSPREKEN
3 JA, COLLEGA'S KUNNEN ELKAAR SLECHTER AANSPREKEN
4 JA, ANDERS, nl.....
- C6 Stel dat u in de toekomst, als u notaris bent, zou weten dat een collega-kantoorgenoot niet volgens de beroeps- en gedragsregels werkt, zou u deze collega daarop aanspreken?
ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL
- C7 Stel dat u in de toekomst, als u notaris bent, zou weten dat een collega-niet-kantoorgenoot niet volgens de beroeps- en gedragsregels werkt, zou u deze collega daarop aanspreken?
ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL
- C8 Welke aanvullende opmerkingen hebt u ten aanzien van de cultuur binnen het notariaat?
.....
.....
.....
.....

D *Beroepsethische dilemma's*

De hybride functie

De notaris is zowel openbaar ambtenaar als ondernemer. Dit kan dilemma's met zich meebrengen, aangezien de notaris als openbaar ambtenaar andere accenten kan leggen dan de notaris als ondernemer. De ene notaris kan meer nadruk leggen op het ondernemerschap, de andere notaris meer op het zijn van een openbaar ambtenaar en een derde notaris is net zo veel openbaar ambtenaar als ondernemer. De volgende vragen gaan over de dilemma's van de hybride functie. Eerst vragen wij u aan te geven waar de beroepsgroep in de aangegeven dilemma's volgens u de nadruk op *dient* te leggen (vraag D1). Vervolgens willen wij graag weten waar de beroepsgroep *in de praktijk* de nadruk op legt (vraag D2). Ten slotte vragen wij u aan te geven of de beroepsgroep meer, minder of evenveel nadruk op de betrokken waarden legt (vraag D3).

- D1 Geeft u op de volgende schaal aan waarop de beroepsgroep volgens u de nadruk *dient* te leggen.
Openbaar ambtenaar	2-----1-----0-----1-----2	Ondernemer
Lijdelijk	2-----1-----0-----1-----2	<i>belehrend</i>
Belang cliënt	2-----1-----0-----1-----2	Publiek belang
Winstgevendheid akte	2-----1-----0-----1-----2	Kwaliteit akte

Bescherming zwakke partij	2-----1-----0-----1-----2	Behoud grote zakelijke cliënten
Collegialiteit	2-----1-----0-----1-----2	Concurrentie

D2 U hebt net aangegeven waar de beroepsgroep volgens u de nadruk op dient te leggen. Wij vragen u nu aan te geven waar volgens u de beroepsgroep *in de praktijk* de nadruk op legt.

Openbaar ambtenaar	2-----1-----0-----1-----2	Ondernemer
Lijdelijk	2-----1-----0-----1-----2	<i>belehrend</i>
Belang cliënt	2-----1-----0-----1-----2	Publiek belang
Winstgevendheid akte	2-----1-----0-----1-----2	Kwaliteit akte
Bescherming zwakke partij	2-----1-----0-----1-----2	Behoud grote zakelijke cliënten
Collegialiteit	2-----1-----0-----1-----2	Concurrentie

D3 Legt de beroepsgroep volgens u meer, minder of evenveel nadruk op onderstaande waarden sinds de invoering van de WNA 1999? (als u als kandidaat-notaris bent gaan werken na de invoering van de WNA 1999 kunt u deze vraag overslaan en doorgaan met vraag E4)

Openbaar ambtenaar	meer / minder / evenveel
Ondernemer	meer / minder / evenveel
Lijdelijk	meer / minder / evenveel
<i>belehrend</i>	meer / minder / evenveel
Belang cliënt	meer / minder / evenveel
Publiek belang	meer / minder / evenveel
Winstgevendheid akte	meer / minder / evenveel
Kwaliteit akte	meer / minder / evenveel
Bescherming zwakke partij	meer / minder / evenveel
Behoud grote zakelijke cliënten	meer / minder / evenveel
Collegialiteit	meer / minder / evenveel
Concurrentie	meer / minder / evenveel

Omgang met ethische dilemma's

De volgende vragen betreffen uw eigen ervaringen met ethische dilemma's.

D4 Stel dat u geconfronteerd zou worden met een ethisch dilemma, tot wie zou u zich dan wenden? (meerdere antwoorden mogelijk)

- 1 COLLEGAE-KANTOORGENOTEN
- 2 RING-COLLEGAE
- 3 HET NOTARIEEL-JURIDISCH BUREAU VAN DE KNB
- 4 VOORZITTER KAMER VAN TOEZICHT
- 5 VERTROUWENSNOTARIS
- 6 NIEMAND, IK ZOU HET ZELF OPLOSSEN
- 7 ANDERS, nl.....

D5 Stel dat u geconfronteerd zou worden met een ethisch dilemma, welke middelen zou u dan gebruiken om tot een beslissing te komen? (meerdere antwoorden mogelijk)

- 1 HANDBOEK
- 2 INTRANET VAN DE KNB
- 3 DE NOTARISTELEFOON

4 GEEN MIDDELEN, IK ZOU OP EEN ANDERE MANIER TOT EEN BESLISSING KOMEN.

5 ANDERS, nl.....

D6 Is er volgens u een verschil tussen de manier waarop kandidaat-notarissen de beroepsethiek invullen en notarissen?

ZEKER NIET 1---2---3---4---5---6---7 ZEKER WEL

D7 Als u verschillen ziet, welke zijn dat dan?

.....
.....
.....
.....

D8 Welke ethische dilemma's zijn volgens u belangrijker geworden sinds de invoering van de WNA 1999?
(als u als kandidaat-notaris bent gaan werken na de invoering van de WNA 1999 kunt u deze vraag overslaan en doorgaan met vraag D8)

.....
.....
.....
.....

D9 Welke nieuwe ethische dilemma's zijn binnen de notarispraktijk ontstaan sinds de invoering van de WNA 1999?

.....
.....
.....
.....

D10 Welke aanvullende opmerkingen hebt u met betrekking tot de omgang met ethische dilemma's?

.....
.....
.....
.....

E *Knelpunten om tot het ambt toe te treden*

In de Trendrapportage Notariaat wordt ook aandacht besteed aan de groei van het aantal notarissen en mogelijke knelpunten om tot het ambt toe te treden. Om hier een beeld van te krijgen verzoeken wij u de volgende vier vragen te beantwoorden.

E1 Welke knelpunten ziet u om zelf notaris te worden in de vorm van *een solitaire vestiging of nieuwe vestiging*? Kunt u voor de volgende knelpunten aankruisen in welke mate u die ziet als knelpunt?

	geen knelpunt	klein knelpunt	groot knelpunt	weet niet
Kennis op hele breedte van het vak nodig				
Verwerven van marktaandeel				
Hoogte van benodigde investeringen				
Hoogte goodwill bij overname van een kantoor				
Kennis van bedrijfsvoering				
Waarneming tijdens vakantie en ziekte				
Minder mogelijkheden voor het houden van ruggespraak				
Minder mogelijkheden voor specialisatie				
Combinatie ondernemerschap en parttime werken moeilijk				
Combinatie ondernemerschap en ouderschap moeilijk				
Vinden van geschikte kandidaat-notarissen				
Het aantrekken van voldoende startkapitaal				
Aantrekkelijkheid huidige werkomgeving en inkomen				
Het opstellen van het Ondernemingsplan				
Het Ondernemingsplan goedgekeurd krijgen				
Onzekerheid over de markt voor notarisdiensten				

E2 Kunt u voor de volgende knelpunten aankruisen in welke mate u die ziet als knelpunt als u notaris zou willen worden *binnen een bestaande maatschap*?

	geen knelpunt	klein knelpunt	groot knelpunt	weet niet
Het vinden van een maatschap die nog ruimte heeft voor een nieuwe partner				
Medeverantwoordelijk worden voor werk van andere leden maatschap				
Beperkte mogelijkheden voor parttime werk				
Het samenwerken met andere notarissen				
Onzekerheid over de markt voor notarisdiensten				
De duur van de stageperiode				
Hoogte van kosten voor inkoop/ingroei/goodwill				
Beperkte zelfstandigheid t.o.v. eigen kantoor				
Combinatie ondernemerschap en parttime werken moeilijk				
Combinatie ondernemerschap en ouderschap moeilijk				
Vinden van geschikte kandidaat-notarissen				
Het aantrekken van voldoende startkapitaal				
Aantrekkelijkheid huidige werkomgeving en inkomen				
Het opstellen van het Ondernemingsplan				
Het Ondernemingsplan goedgekeurd krijgen				
Onzekerheid over de markt voor notarisdiensten				

E3 Wilt u aankruisen hoe aantrekkelijk de volgende vormen van notariaat voor u zelf zijn?

	niet aantrekkelijk	aantrekkelijk	zeer aantrekkelijk	weet niet
Opvolgen van een notaris binnen een bestaande maatschap				
Nieuwe notaris binnen bestaande maatschap				
Opvolgen van notaris in solitaire vestiging				
Notaris in nieuwe vestiging				
Notaris in nieuwe maatschap				
Notaris in deeltijd die standplaats deelt met een andere deeltijdnotaris				
Notaris in loondienst				

E4 Als u een voorspelling doet voor uw positie in 2010, in welke positie wilt u dan bij voorkeur verkeren, en welke positie acht u het meest waarschijnlijk?

	voorkeur	waarschijnlijk
Opvolgen van een notaris binnen een bestaande maatschap		
Nieuwe notaris binnen bestaande maatschap		
Opvolgen van een notaris in solitaire vestiging		
Notaris in nieuwe vestiging		
Notaris in nieuwe maatschap		
Notaris in deeltijd die standplaats deelt met een andere deeltijdnotaris		
Notaris in loondienst		
Kandidaat-notaris		
Andere functie buiten notariaat		
Anders		

F Algemene vragen

Ten slotte volgen hier nog enkele algemene vragen die van belang zijn voor het analyseren van de enquête.

F1 Wat is uw leeftijd?

- 4 20 TOT 25 JAAR
- 5 25 TOT 30 JAAR
- 6 30 TOT 35 JAAR
- 7 35 TOT 40 JAAR
- 8 40 JAAR EN OUDER

F2 Wat is uw geslacht?

- 3 MAN
- 4 VROUW

F3 Sinds welk jaar bent u werkzaam als kandidaat-notaris?

.....

F4 In welk jaar bent u afgestudeerd in de rechtswetenschap?

.....

- F5 Hoeveel notarissen zijn op dit moment op uw kantoor werkzaam?
- 11 1
 - 12 2
 - 13 3 T/M 4
 - 14 5 T/M 8
 - 15 MEER DAN 8
- F6 Hoeveel kandidaat-notarissen zijn op dit moment op uw kantoor werkzaam?
- 1 1
 - 2 2 T/M 4
 - 3 5 T/M 8
 - 4 MEER DAN 8
- F7 Wat is het inwonertal van de plaats waarin uw kantoor gevestigd is?
- 4 MINDER DAN 50.000 INWONERS
 - 5 50.000 TOT 100.000 INWONERS
 - 6 MEER DAN 100.000 INWONERS

Dit is het einde van de enquête. Wij danken u zeer voor uw medewerking. De enquête kunt u terugsturen in de bijgevoegde enveloppe, het frankeren van deze enveloppe is niet vereist. Gelieve de enquête te retourneren vóór 25 september. Als u nog opmerkingen over het onderzoek heeft, kunt u die hieronder noteren.

Opmerkingen over het onderzoek

.....

.....

.....

.....

.....

Bijlage 3 Vragenlijst en thema's semi-gestructureerde interviews

Semi-gestructureerde gesprekken

Het doel van dit interview is het verkrijgen van inzicht in de ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat sinds de invoering van de WNA 1999. Hierbij wordt met name ingegaan op thema's die moeilijk bij een enquête aan bod kunnen komen. Daarnaast zijn we geïnteresseerd in ontwikkelingen in het notariële toezicht en tuchtrecht. Het interview is een open gesprek waarbij enkele van tevoren opgestelde vragen en thema's de rode draad vormen.

A. *Dilemma's binnen de beroepsethiek*

Het hybride ambt, brengt volgens ons de volgende dilemma's met zich mee:

Openbaar ambtenaar	vs	Ondernemer
Lijdelijk	vs	<i>Beleidend</i>
Belang cliënt	vs	Publiek belang
Winstgevendheid akte	vs	Kwaliteit akte
Bescherming zwakke partij	vs	Behoud grote zakelijke cliënten
Collegialiteit	vs	Concurrentie

- In hoeverre vormen deze spanningen volgens u werkelijk een dilemma in de notariële praktijk?
- Kunt u aangeven of in de praktijk voorbeelden voorhanden zijn waaruit deze spanningen blijken?
- Kunt u aangeven of u vindt dat aan deze spanningen een andere invulling is gegeven sinds de invoering van de WNA 1999? Kunt u hiervan concrete voorbeelden noemen?
- De tuchtrechter heeft met de tuchtuitspraken in de Erfpachtconversiezaak duidelijke grenzen aan marktwerking gesteld, waar ligt volgens u de grens van marktwerking binnen het notariaat?
- Welke ethische dilemma's zijn volgens u belangrijker geworden sinds de invoering van de WNA 1999?
- Welke nieuwe ethische dilemma's zijn binnen de notarispraktijk ontstaan sinds de invoering van de WNA 1999?

Nu stel ik u enkele vragen over de ethische regels van het notariaat.

B. *De beroeps- en gedragsregels.*

- Hoe belangrijk zijn volgens u de beroeps- en gedragsregels voor de bewaking van de beroepsethiek?

- Wat is volgens u veranderd in de omgang met de beroeps- en gedragsregels sinds de invoering van WNA 1999?
- Vindt u dat wijzigingen in de beroeps- en gedragsregels nodig zijn?

Nu stel ik u enkele vragen inzake het notariële tuchtrecht en toezicht en ontwikkelingen die zich hierin voordoen:

C. *Het notariële toezicht en tuchtrecht*

- Welke thema's staan volgens u centraal binnen het notariële tuchtrecht?
- Kunt u aangeven of wijzigingen zijn opgetreden in het type tuchtzaak dat aanhangig wordt gemaakt sinds de invoering van de WNA 1999?
- Hoe belangrijk acht u het tuchtrecht voor de bewaking van de beroepsethiek?
- Op welke wijze wordt volgens u het handelen van de notaris beïnvloed door tuchtrechtspraken?
- Vindt u dat het tuchtrecht effectief is om de beroepsethiek te bewaken?
- Welke voor- en nadelen signaleert u bij het huidige tuchtrechtelijk bestel?
- Op welke wijze denkt u dat het notariële tuchtrecht verbeterd zou kunnen worden?
- Kunt u aangeven of u meent dat het tuchtrecht een geëigend middel is om toezicht op het notariaat te houden in een marktgerichte omgeving? In hoeverre is tuchtrecht geschikt om nieuwe/andere/commercieel getinte ethische dilemma's aan te pakken?
- Hoe belangrijk is het notariële **toezicht** volgens u voor de bewaking van de beroepsethiek?
- Is het notariële **toezicht** effectief? Waar ziet u vormen voor verbetering van het **toezicht**?
- Ziet u binnen het notariële toezicht een rol weggelegd voor een inspectie voor het notariaat?
- Welke voor- en nadelen ziet u bij het invoeren van een dergelijke inspectie?

D. *Ringvoorzitters*

- Op welke wijze geeft u invulling aan uw rol als ringvoorzitter?
- Vindt u dat de ring een rol heeft bij de bewaking van de beroepsethiek?
- Op welke wijze bewaakt u de beroepsethiek binnen uw ring?
- Ziet u zelf voor- of nadelen bij de rol van de ring/ringvoorzitter bij de bewaking van de beroepsethiek? Op welke wijze denkt u dat nadelen tegengegaan kunnen worden?
- Ziet u duidelijke ontwikkelingen in de beroepsethiek sinds de invoering van de WNA 1999?
- Hoe hebben deze ontwikkelingen gestalte gekregen binnen uw ring?
- Kunt u enkele voor- en nadelen van de invoering van de nieuwe wet noemen?
- Ziet u ontwikkelingen in de kwaliteit van de notariële dienstverlening sinds de invoering van de WNA 1999?

- Velen zijn de mening toegedaan dat de collegialiteit onder druk is komen te staan door de invoering van WNA 1999. Kunt u iets vertellen over de collegialiteit binnen uw Ring? Is deze sfeer volgens u veranderd sinds de invoering van de WNA 1999?
- Indien wijzigingen zijn opgetreden, brengt dit met zich mee dat collega's eerder of juist minder bereid zijn elkaar aan te spreken op gedrag?
- Zijn ontwikkelingen merkbaar ten aanzien van de organisatiegraad van kantoren binnen uw ring?

E. Kamers van Toezicht

- Hoe lang bent u werkzaam als lid van de Kamer van Toezicht?
- Kunt u iets vertellen over het functioneren van het KvT?
- Op welke wijze heeft u de introductie van WNA 1999 ervaren?
- Hoeveel tuchtzaken behandelt uw college per jaar? Is dit aantal veranderd?
- Is een ontwikkeling te signaleren sinds de WNA 1999 waarbij notarissen meer of minder zaken aanhangig maken bij de kamers van Toezicht?

Bijlage 4 Tabellen onderzoek 'Ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat'

Hoofdstuk 1

Schema 1.1 Indeling van de onderzoeksvragen over de hoofdstukken van het rapport

1 De omgang met de spanningen van het hybride ambt	Hoofdstuk 3
2 De omgang met beroeps- en gedragsregels	Hoofdstuk 4
3 Bewaking van de beroepsethiek	Hoofdstuk 5
4 Het notariële toezicht en tuchtrecht	Hoofdstuk 6

Schema 1.2 Leeswijzer

Hoofdstuk 2	Het notariaat en marktwerking
Hoofdstuk 3	Het hybride ambt
Hoofdstuk 4	De beroeps- en gedragsregels
Hoofdstuk 5	De directe omgeving van de notaris
Hoofdstuk 6	Het notariële tuchtrecht
Hoofdstuk 7	Bevindingen, conclusies en aanbevelingen

Hoofdstuk 3

Tabel 3.1 Dilemma's in de beroepsethiek. De nadruk die de beroepsgroep volgens geënquêteerden in de praktijk legt op beroepsethische dilemma's. (De cijfers tussen haakjes zijn de scores van de kandidaat-notarissen)

Vooraf de nadruk op:	%	Midden %	Vooraf de nadruk op:	%
Openbaar ambtenaar	10 (20)	15 (15)	Ondernemer	75 (75)
Collegialiteit	11 (9)	17 (12)	Concurrentie	72 (79)
Kwaliteit akte	14 (17)	17 (21)	Winstgevendheid akte	68 (61)
Publiek belang	12 (10)	24 (30)	Belang cliënt	64 (60)
Bescherming zwakke partij	17 (12)	24 (35)	Behoud grote cliënt	59 (53)
Beleidend	38 (55)	30 (27)	Lijdelijk	32 (18)

Tabel 3.2 Dilemma's in de beroepsethiek. De nadruk die de beroepsgroep volgens geënuquêteerden dient te leggen in beroepsethische dilemma's. (De cijfers tussen haakjes zijn de scores van de kandidaat-notarissen)

Vooraf de nadruk op:	%	Midden %	Vooraf de nadruk op:	%
Publiek belang	35 (29)	43 (42)	22 (29)	Belang cliënt
Openbaar ambtenaar	60 (64)	24 (20)	16 (16)	Ondernemer
Collegialiteit	63 (50)	24 (32)	13 (18)	Concurrentie
Kwaliteit akte	69 (79)	28 (17)	3 (4)	Winstgevendheid akte
Bescherming zwakke partij	74 (73)	23 (23)	3 (4)	Behoud grote cliënt
<i>Beleidend</i>	92 (92)	5 (5)	3 (3)	Lijdelijk

Tabel 3.3 Veranderingen in de beroepsethiek: veranderingen in de nadruk die notarissen leggen

	Legt de beroepsgroep meer, minder of evenveel nadruk op onderstaande aspecten sinds de invoering van de WNA 1999		
	Meer %	Evenveel %	Minder %
Concurrentie	96	3	1
Ondernemer	93	6	1
Winstgevendheid akte	91	5	4
Behoud grote cliënten	76	21	3
Belang cliënt	57	30	13
Kwaliteit akte	12	30	58
Bescherming zwakke partij	7	41	52
Lijdelijk	21	29	50
Behelrend	25	26	49
Publiek belang	4	28	68
Openbaar ambtenaar	3	14	84
Collegialiteit	3	7	90

Hoofdstuk 4

Schema 4.1 Typologie van beroeps- en gedragsregels van het notariaat

Regels betreffende de cliënt-professional verhouding: Geheimhoudingsplicht, (Financiële) Onafhankelijkheid (onder andere Vermelding opdrachtgever), Keuze van de notaris, Partijadviseur, Afwikkeling onverdeeldheid, Onderzoeksplicht.
Regels omtrent de dienstverlening: Ministerieplicht, Eigen taak notaris, Full-service, Voorlichting (onder andere Dienstweigering en <i>Belehrungspflicht</i>).
Regels betreffende de financiën van notarissen: Verbod handelen en actieve beleggingen, Verzekeringplicht, Administratie, Ontvangst contanten.
Regels die de cohesie van de beroepsgroep dienen: Collegiale verhoudingen, Eer en aanzien.
Regels omtrent de kantoororganisatie: Samenwerking, Naar buiten optreden, Publiciteit, Omgang met kantoorgenoten.

Tabel 4.2 Gepercipieerd belang van de beroepsregels.

Beroepsregel (belang van de regel)	Belangrijk %	Neutraal %	Onbelangrijk %
<i>Belehrung</i>	100 (100)	0 (0)	0 (0)
Dienstweigering	100 (100)	0 (0)	0 (0)
Full service	85 (81)	5 (11)	10 (8)
Onafhankelijkheid I*	94 (95)	3 (1)	3 (4)
Onafhankelijkheid II**	99 (95)	1 (3)	0 (2)
Collegiale verhoudingen I***	93 (94)	6 (5)	1 (1)
Collegiale verhoudingen II****	75 (84)	6 (8)	19 (8)
Optreden als partijadviseur	97 (95)	2 (3)	1 (2)

* De notaris aanvaardt geen vergoedingen die afkomstig zijn uit arbeid
 ** De notaris geeft geen financiële tegemoetkomingen voor het verkrijgen van opdrachten
 *** Notarissen verlenen hun medewerking bij de overdracht van dossiers
 **** Legaliseren van handtekeningen van onderhandse akten zonder deze dienst bij de collega in rekening te brengen

Tabel 4.3 Gepercipieerde naleving van de beroepsregels op het kantoor van de respondent. (De cijfers tussen haakjes zijn de scores van de kandidaat-notarissen)

Beroepsregel (naleving door eigen kantoor)	Positief %	Neutraal %	Negatief %
<i>Belehrung</i>	100 (97)	0 (1)	0 (2)
Dienstweigering	100 (99)	0 (1)	0 (0)
Full-service	97 (92)	1 (3)	2 (5)
Onafhankelijkheid I*	93 (91)	1 (2)	6 (7)
Onafhankelijkheid II**	95 (89)	0 (4)	5 (7)
Collegiale verhoudingen I	95 (95)	3 (4)	2 (1)
Collegiale verhoudingen II	99 (97)	0 (0)	1 (3)
Optreden als partijadviseur	94 (93)	4 (6)	1 (1)

* De notaris aanvaardt geen vergoedingen die afkomstig zijn uit arbeid
 ** De notaris geeft geen financiële tegemoetkomingen voor het verkrijgen van opdrachten
 *** Notarissen verlenen hun medewerking bij de overdracht van dossiers
 **** Legaliseren van handtekeningen van onderhandse akten zonder deze dienst bij de collega in rekening te brengen

Tabel 4.4 Gepercipieerde naleving van de beroepsregels door de beroepsgroep. (De cijfers tussen haakjes zijn de scores van de kandidaat-notarissen)

Beroepsregel (naleving door beroepsgroep)	Positief %	Neutraal %	Negatief %
<i>Belehrung</i>	67 (76)	22 (18)	11 (6)
Dienstweigering	75 (84)	17 (13)	8 (3)
Full-service	43 (43)	28 (29)	29 (28)
Onafhankelijkheid I*	57 (61)	26 (24)	17 (15)
Onafhankelijkheid II**	47 (54)	27 (28)	26 (18)
Collegiale verhoudingen I***	57 (67)	21 (23)	22 (10)
Collegiale verhoudingen II****	80 (84)	13 (11)	7 (5)
Optreden als partijadviseur	68 (75)	24 (20)	8 (5)

* De notaris aanvaardt geen vergoedingen die afkomstig zijn uit arbeid
 ** De notaris geeft geen financiële tegemoetkomingen voor het verkrijgen van opdrachten
 *** Notarissen verlenen hun medewerking bij de overdracht van dossiers
 **** Legaliseren van handtekeningen van onderhandse akten zonder deze dienst bij de collega in rekening te brengen

Tabel 4.5 Gepercipieerde veranderingen in de beroepsethiek: naleving van beroeps- en gedragsregels

Veranderingen in de beroepsethiek	Werkt de beroepsgroep meer, minder of evenveel volgens deze regels sinds de invoering van de WNA 1999?		
	Meer %	Evenveel %	Minder %
<i>Behlerung</i>	10	42	48
Dienstweigering	6	50	44
Full-service	6	17	77
Onafhankelijkheid I*	4	31	65
Onafhankelijkheid II**	3	16	81
Collegiale verhoudingen I***	0	34	66
Collegiale verhoudingen II****	7	52	41

* De notaris aanvaardt geen vergoedingen die afkomstig zijn uit arbeid
 ** De notaris geeft geen financiële tegemoetkomingen voor het verkrijgen van opdrachten
 *** Notarissen verlenen hun medewerking bij de overdracht van dossiers
 **** Legaliseren van handtekeningen van onderhandse akten zonder deze dienst bij de collega in rekening te brengen

Tabel 4.6 Samenwerking met andere beroepsbeoefenaren. (de scores tussen haakjes zijn van de kandidaat-notarissen)

Stelling	Eens	Neutraal	Oneens
	%	%	%
Het samenwerken met advocaten biedt een nieuwe toekomst voor het notariaat	22 (46)	19 (16)	59 (39,1)
Het samenwerken met accountants biedt een nieuwe toekomst voor het notariaat	23 (48)	15 (20)	62 (32)
Het samenwerken met belastingconsulenten biedt een nieuwe toekomst voor het notariaat	35 (58)	15 (17)	50 (25)

Hoofdstuk 5

Tabel 5.1 Personen en instanties die door notarissen en kandidaat-notarissen worden geconsulteerd indien geconfronteerd met een ethisch dilemma

Persoon/instanties die notarissen zouden consul- teren*	%	Kandidaat-notaris %
Collega-kantoorgenoten	81	93
Notarieel-juridisch bureau van de KNB	39	40
Vertrouwensnotaris	35	30
Ring-collegae	36	19
Voorzitter van de Kamer van Toezicht	23	9
Anders	10	15
Niemand, ik zou het zelf oplossen	6	6

* De totalen tellen niet op tot 100% omdat bij deze vraag meerdere antwoorden mogelijk waren.

Tabel 5.2 Percentage notarissen en kandidaat-notarissen dat gebruik zou maken van specifieke middelen om tot een beslissing in een ethisch dilemma te komen

Middelen om te komen tot een beslissing*	Notaris %	Kandidaat-notaris %
Handboek	53	73
Intranet van de KNB	47	54
Notaristelefoon	1	7
Anders	36	25
Geen gebruik van middelen	22	15

* De totalen tellen niet op tot 100% omdat bij deze vraag meerdere antwoorden mogelijk waren.

Tabel 5.3 De mate waarin de beroepsethiek wordt bewaakt door verschillende actoren

Mate van bewaking van de beroepsethiek door:	Voldoende %	Matig %	Onvoldoende %
Kantoorgenoten/naaste collegae	85 (85)	9 (9)	6 (3)
Tuchtcolleges	72 (77)	12 (13)	16 (10)
De KNB	65 (65)	14 (16)	21 (19)
Collegae/niet-kantoorgenoten	47 (55)	26 (28)	27 (17)
De Ring	44 (52)	22 (29)	34 (19)

Tabel 5.4 Mechanismen op kantoorniveau om de kennis van de beroepsethiek te vergroten

Activiteit	Kantoren waar de betreffende activiteit plaats had voor 1999, waar de activiteit nu plaatsvindt, waar de activiteit zal worden geïntroduceerd dan wel niet aan de orde is			
	Voor 1999 en nu* %	Nu (totaal)* %	In de toekomst %	Niet aan de orde %
Informeel overleg over ethisch gekleurde zaken	77	89	1	9
Regelmatig overleg over ethisch gekleurde zaken	42	49	3	47
Volgen van lezingen/ symposia over beroepsethiek	34	41	12	45
Volgen van cursussen over beroepsethiek	28	35	11	51
Bespreken van tuchtrecht-uitspraken op kantoor	53	66	6	28
Individueel bijhouden van tuchtrechtspraken	63	77	3	18

* In deze twee kolommen zit een overlap omdat in beide categorieën de huidige situatie ('nu') is verwerkt.

Tabel 5.5 Kantooractiviteiten ter vergroting van het ethische bewustzijn van kandidaat-notarissen

Activiteit om het ethische bewustzijn van kandidaat-notarissen te vergroten*	kantoren waar de activiteit plaatsvindt %
Gesprekken met patroon over ethisch gekleurde zaken	70
Bijhouden van tuchtzaken	51
Schriftelijke informatie over beroepsethiek	16
Leren van beroepsregels	14
Oplossen van casussen	13
Volgen van lezingen over beroepsethiek	9
Volgen van cursussen over beroepsethiek	6
Geen specifieke aandacht voor het ethische bewustzijn van kandidaat-notarissen	20

* De totalen tellen niet op tot 100% omdat bij deze vraag meerdere antwoorden mogelijk waren.

Tabel 5.6 Kantooractiviteiten om de beroepsethiek te bewaken

Activiteit	Kantoren waar de betreffende activiteit plaats had voor 1999, waar de activiteit nu plaatsvindt, waar de activiteit zal worden geïntroduceerd dan wel niet aan de orde is			
	Voor 1999 en nu* %	Nu (totaal)* %	In de toekomst %	Niet aan de orde %
Collegiale toetsing	41	51	5	42
Gebruik van software om belangenverstrengeling te voorkomen	8	12	1	87
Gebruik van procedurebeschrijvingen	28	58	18	24
Gebruik van kwaliteitszorgsysteem	19	43	31	26
Ethisch handelen meewegen in functioneringsbeoordeling	28	45	13	42

* In deze twee kolommen zit een overlap omdat in beide categorieën de huidige situatie ('nu') is verwerkt.

Hoofdstuk 6

Tabel 6.1 Aantal klachten naar type klacht ingediend bij de KNB, 1999-2003

	1999	2000	2001	2001/2002*	2002/2003*
Dienstverlening	115	179	153	136	178
Onpartijdig handelen**	36	32	26	19	12
Inhoud***	79	61	91	113	61
Overig/onduidelijk niet te plaatsen	31	4	7	4	3
Totaal	261****	276	277	272	254

* Gegevens hebben betrekking op het verslagjaar dat loopt van oktober tot en met september. Over de voorgaande jaren heeft de KNB ten behoeve van de monitorcommissie de gegevens berekend over kalenderjaren: januari tot en met december.

** Komt veel voor wanneer partijen onenigheid hebben bij boedelkwesties. De notaris doet voorstellen die door de ene partij worden opgevat als een voordeel voor de wederpartij.

*** Fout in de akte die de notaris volgens klager behoort te herstellen.

**** Bron EIM, er ontbreken 15 klachten (t.o.v. tabel 6.2 en 6.3), deze klachten zijn niet terug te vinden in de gegevens van het EIM.

Tabel 6.2 Aantal bij de KNB binnengekomen klachten naar terrein van dienstverlening, 1999-2003

	1999	2000	2001	2001/2002*	2002/2003*
Nalatenschappen	101	126	128	126	112
Echtscheiding	11	15	15	11	7
Registergoed	75	80	78	81	69
Diversen	89	55	56	51	62
Onduidelijk	-	-	-	3	4
Totaal	276	276	277	272	254

* Gegevens hebben betrekking op het verslagjaar dat loopt van oktober tot en met september. Over de voorgaande jaren heeft de KNB ten behoeve van de monitorcommissie de gegevens berekend over kalenderjaren: januari tot en met december.

Tabel 6.3 Afhandeling van klachten door de KNB, 1999-2003

	1999	2000	2001	2001/2002*	2002/2003*
Schriftelijke uitwisseling van punten via KNB	204	103	135	122	135
Na schriftelijke uitwisseling standpunten alsnog:					
- Naar Kamer van Toezicht;	NB	NB	NB	9	13
- Naar Ringvoorzitter;				-	-
- Ingetrokken,	NB	NB	NB	113	122
- opgelost	NB	NB	NB		
- of geen reactie meer					
Rechtstreeks naar Ringvoorzitter	15	-	-	-	-
Rechtstreeks naar Kamer van Toezicht	40	49	34	35	41
Meteen ingetrokken, opgelost of geen reactie meer	-	124	108	115	78
Naar scheidsgerecht**	17	-	-	-	-
Totaal***	276	276	277	272	254

* Gegevens hebben betrekking op het verslagjaar dat loopt van oktober tot en met september. Over de voorgaande jaren heeft de KNB ten behoeve van de monitorcommissie de gegevens berekend over kalenderjaren: januari tot en met december.

** Bij de invoering van de WNA zijn de scheidsgerichten opgeheven, klachten over declaraties gaan naar de Ringvoorzitter.

*** De kolommen tellen niet op tot de totalen, NB= niet bekend

Tabel 6.4 Afwikkeling klachten door de negentien kamers van toezicht

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Ingekomen zaken*	252	273	264	428	375	404
Nog te behandelen zaken	135	153	101	219	197	179
Ingetrokken zaken	35	61	50	84	83	74
Anderszins afgedaan	16	19	6	12	20	48
Afgehandelde zaken**	142	150	183	255	316	290

* De categorie 'ingekomen zaken' betreft het totale aantal binnengekomen klachten zoals geregistreerd door het Hof Amsterdam. Enige dubbeltelling is mogelijk omdat tot deze categorie ook de klachten in verzetzaken kunnen worden gerekend. Van de verzetzaken wordt echter alleen de kamerbeslissing geregistreerd en niet het precieze aantal binnengekomen verzetklachten.

** De categorie 'afgehandelde zaken' betreft het totaal van de voorzittersbeslissingen en de kamerbeslissingen over klachten.

Tabel 6.5 Afwikkeling klachten door het Hof Amsterdam

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Ingekomen zaken	58	89	76	84	148	121
Nog te behandelen zaken	24	40	51	40	12	8
Ingetrokken zaken	8	7	3	8	3	2
Afgehandelde zaken	34	71	84	89	101	70

Bijlage 5 Tabellen onderzoek 'Ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat'

Dilemma's in de beroepsethiek

Tabel 1.1 Dilemma's in de beroepsethiek. De nadruk die de beroepsgroep volgens geënquêteerden in de praktijk legt op beroepsethische dilemma's. (De cijfers tussen haakjes zijn de scores van de kandidaat-notarissen)

Vooraf de nadruk op:	%	Midden %	Vooraf de nadruk op:	%
Openbaar ambtenaar	10 (20)	15 (15)	Ondernemer	75 (75)
Collegialiteit	11 (9)	17 (12)	Concurrentie	72 (79)
Kwaliteit akte	14 (17)	17 (21)	Winstgevendheid akte	68 (61)
Publiek belang	12 (10)	24 (30)	Belang cliënt	64 (60)
Bescherming zwakke partij	17 (12)	24 (35)	Behoud grote cliënt	59 (53)
<i>Beleidend</i>	38 (55)	30 (27)	Lijdelijk	32 (18)

Tabel 1.2 Dilemma's in de beroepsethiek. De nadruk die de beroepsgroep volgens geënquêteerden dient te leggen in beroepsethische dilemma's. (De cijfers tussen haakjes zijn de scores van de kandidaat-notarissen)

Vooraf de nadruk op:	%	Midden %	Vooraf de nadruk op:	%
Publiek belang	35 (29)	43 (42)	Belang cliënt	22 (29)
Openbaar ambtenaar	60 (64)	24 (20)	Ondernemer	16 (16)
Collegialiteit	63 (50)	24 (32)	Concurrentie	13 (18)
Kwaliteit akte	69 (79)	28 (17)	Winstgevendheid akte	3 (4)
Bescherming zwakke partij	74 (73)	23 (23)	Behoud grote cliënt	3 (4)
<i>Beleidend</i>	92 (92)	5 (5)	Lijdelijk	3 (3)

Tabel 1.3 **Veranderingen in de beroepsethiek: veranderingen in de nadruk die notarissen leggen**

	Legt de beroepsgroep meer, minder of evenveel nadruk op onderstaande aspecten sinds de invoering van de WNA 1999		
	Meer %	Evenveel %	Minder %
Concurrentie	96	3	1
Ondernemer	93	6	1
Winstgevendheid akte	91	5	4
Behoud grote cliënten	76	21	3
Belang cliënt	57	30	13
Kwaliteit akte	12	30	58
Bescherming zwakke partij	7	41	52
Lijdelijk	21	29	50
Behlerend	25	26	49
Publiek belang	4	28	68
Openbaar ambtenaar	3	14	84
Collegialiteit	3	7	90

Beroeps- en gedragsregels

Tabel 2.1 Stellingen over de beroeps- en gedragsregels (de cijfers tussen haakjes zijn de scores van de kandidaat-notarissen)

Stelling	Eens %	Neutraal %	Oneens %
Stelling 1: De notaris stelt de wensen en belangen van cliënten boven zijn publieke taakuitoefening	9 (15)	11 (14)	80 (71)
Stelling 2: De notariële onpartijdigheid blijft gewaarborgd indien bij stan- daardvoorwaarden is bepaald dat de partijnotaris alle akten verlijdt	21 (19)	10 (13)	69 (68)
Stelling 3: Bieden onder de kostprijs moet verboden worden om de collegialiteit op peil te houden	71 (69)	9 (7)	20 (24)
Stelling 4: Indien nog niet vaststaat dat een malafide cliënt de notariële d ienstverlening wil misbruiken, staat het de notaris vrij alle notariële diensten te verlenen	45 (44)	21 (13)	34 (43)
Stelling 5: Onrendabele rechtsgebieden mogen bij specialisatie worden afge- stoten	22 (23)	6 (4)	72 (73)
Stelling 6: Schriftelijk <i>belehren</i> is afdoende	18 (21)	11 (11)	71 (68)
Stelling 7: Tijdsdruk en het binnenhalen van cliënten zijn voor mij belangrijke factoren die kunnen prevaleren boven het doorvragen naar de motieven van partijen	8 (10)	7 (8)	85 (82)
Stelling 8 Het waarborgen van een goede gang van zaken bij veilingen en tv- programma's is een belangrijke taak van de notaris	56 (46)	15 (16)	29 (38)
Stelling 9: Het samenwerken met advocaten biedt nieuwe kansen voor het no- tariaat	22 (46)	19 (16)	59 (38)
Stelling 10: Het samenwerken met accountants biedt nieuwe kansen voor het notariaat	23 (48)	15 (20)	62 (32)
Stelling 11: Het samenwerken met belastingconsulenten biedt nieuwe kansen voor het notariaat	35 (58)	15 (17)	50 (25)
Stelling 12: Duidelijke afspraken met belangrijke afnemers en cliëntbrengers bieden voldoende waarborgen voor het voorkomen van financiële afhankelijkheid van de notaris	37 (36)	13 (22)	50 (42)
Stelling 13: Prijsconcurrentie leidt tot verstoorde collegiale verhoudingen	84 (81)	6 (6)	10 (13)
Stelling 14: Het concurreren op basis van kwaliteit verstoort de collegiale ver- houdingen niet	79 (75)	6 (6)	15 (19)
Stelling 15: Het samenwerken in franchiseketens biedt een toekomst voor het notariaat	27 (31)	18 (31)	55 (38)
Stelling 16: Buitenwettelijke werkzaamheden die niet stroken met de wettelijke taken van de notaris moeten worden afgestoten om de notariële on- partijdigheid <i>in schijn</i> te waarborgen	45 (42)	12 (22)	44 (36)

Tabel 2.2 Gepercipieerd belang van de beroepsregels

Beroepsregel (belang van de regel)	Belangrijk	Neutraal	Onbelangrijk
	%	%	%
<i>Belehrung</i>	100 (100)	0 (0)	0 (0)
Dienstweigering	100 (100)	0 (0)	0 (0)
Full service	85 (81)	5 (11)	10 (8)
Onafhankelijkheid I*	94 (95)	3 (1)	3 (4)
Onafhankelijkheid II**	99 (95)	1 (3)	0 (2)
Collegiale verhoudingen I***	93 (94)	6 (5)	1 (1)
Collegiale verhoudingen II****	75 (84)	6 (8)	19 (8)
Optreden als partijadviseur	97 (95)	2 (3)	1 (2)

* De notaris aanvaardt geen vergoedingen die afkomstig zijn uit arbeid
 ** De notaris geeft geen financiële tegemoetkomingen voor het verkrijgen van opdrachten
 *** Notarissen verlenen hun medewerking bij de overdracht van dossiers
 **** Legaliseren van handtekeningen van onderhandse akten zonder deze dienst bij de collega in rekening te brengen

Tabel 2.3 Gepercipieerde naleving van de beroepsregels op het kantoor van de respondent. (De cijfers tussen haakjes zijn de scores van de kandidaat-notarissen)

Beroepsregel (naleving door eigen kantoor)	Positief	Neutraal	Negatief
	%	%	%
<i>Belehrung</i>	100 (97)	0 (1)	0 (2)
Dienstweigering	100 (99)	0 (1)	0 (0)
Full-service	97 (92)	1 (3)	2 (5)
Onafhankelijkheid I*	93 (91)	1 (2)	6 (7)
Onafhankelijkheid II**	95 (89)	0 (4)	5 (7)
Collegiale verhoudingen I	95 (95)	3 (4)	2 (1)
Collegiale verhoudingen II	99 (97)	0 (0)	1 (3)
Optreden als partijadviseur	94 (93)	4 (6)	1 (1)

* De notaris aanvaardt geen vergoedingen die afkomstig zijn uit arbeid
 ** De notaris geeft geen financiële tegemoetkomingen voor het verkrijgen van opdrachten
 *** Notarissen verlenen hun medewerking bij de overdracht van dossiers
 **** Legaliseren van handtekeningen van onderhandse akten zonder deze dienst bij de collega in rekening te brengen

Tabel 2.4 Gepercipieerde naleving van de beroepsregels door de beroepsgroep. (De cijfers tussen haakjes zijn de scores van de kandidaat-notarissen)

Beroepsregel (naleving door beroepsgroep)	Positief	Neutraal	Negatief
	%	%	%
<i>Belehrung</i>	67 (76)	22 (18)	11 (6)
Dienstweigering	75 (84)	17 (13)	8 (3)
Full-service	43 (43)	28 (29)	29 (28)
Onafhankelijkheid I*	57 (61)	26 (24)	17 (15)
Onafhankelijkheid II**	47 (54)	27 (28)	26 (18)
Collegiale verhoudingen I***	57 (67)	21 (23)	22 (10)
Collegiale verhoudingen II****	80 (84)	13 (11)	7 (5)
Optreden als partijadviseur	68 (75)	24 (20)	8 (5)

* De notaris aanvaardt geen vergoedingen die afkomstig zijn uit arbeid
 ** De notaris geeft geen financiële tegemoetkomingen voor het verkrijgen van opdrachten
 *** Notarissen verlenen hun medewerking bij de overdracht van dossiers
 **** Legaliseren van handtekeningen van onderhandse akten zonder deze dienst bij de collega in rekening te brengen

Tabel 2.5 Gepercipieerde veranderingen in de beroepsethiek: naleving van beroeps- en gedragsregels

Veranderingen in de beroepsethiek	Werkt de beroepsgroep meer, minder of evenveel volgens deze regels sinds de invoering van de WNA 1999?		
	Meer	Evenveel	Minder
	%	%	%
<i>Behlerung</i>	10	42	48
Dienstweigering	6	50	44
Full-service	6	17	77
Onafhankelijkheid I*	4	31	65
Onafhankelijkheid II**	3	16	81
Collegiale verhoudingen I***	0	34	66
Collegiale verhoudingen II****		52	41

* De notaris aanvaardt geen vergoedingen die afkomstig zijn uit arbeid
 ** De notaris geeft geen financiële tegemoetkomingen voor het verkrijgen van opdrachten
 *** Notarissen verlenen hun medewerking bij de overdracht van dossiers
 **** Legaliseren van handtekeningen van onderhandse akten zonder deze dienst bij de collega in rekening te brengen

Tabel 2.6 Samenwerking met andere beroepsbeoefenaren. (de scores tussen haakjes zijn van de kandidaat-notarissen)

Stelling	Eens	Neutraal	Oneens
	%	%	%
Het samenwerken met advocaten biedt een nieuwe toekomst voor het notariaat	22 (46)	19 (16)	59 (39,1)
Het samenwerken met accountants biedt een nieuwe toekomst voor het notariaat	23 (48)	15 (20)	62 (32)
Het samenwerken met belastingconsulenten biedt een nieuwe toekomst voor het notariaat	35 (58)	15 (17)	50 (25)

Middelen om tot een beslissing te komen in een ethisch dilemma

Tabel 3.1 Personen en instanties die door notarissen en kandidaat-notarissen worden geconsulteerd indien geconfronteerd met een ethisch dilemma

Persoon/instanties die notarissen zouden consul- teren*	Notaris	Kandidaat-notaris
	%	%
Collega-kantoorgenoten	81	93
Notarieel-juridisch bureau van de KNB	39	40
Vertrouwensnotaris	35	30
Ring-collegae	36	19
Voorzitter van de Kamer van Toezicht	23	9
Anders	10	15
Niemand, ik zou het zelf oplossen	6	6

* De totalen tellen niet op tot 100% omdat bij deze vraag meerdere antwoorden mogelijk waren.

Tabel 3.2 Percentage notarissen en kandidaat-notarissen dat gebruik zou maken van specifieke middelen om tot een beslissing in een ethisch dilemma te komen

Middelen om te komen tot een beslissing*	Notaris	Kandidaat-notaris
	%	%
Handboek	53	73
Intranet van de KNB	47	54
Notaristelefoon	1	7
Anders	36	25
Geen gebruik van middelen	22	15

* De totalen tellen niet op tot 100% omdat bij deze vraag meerdere antwoorden mogelijk waren.

Bewaking van de beroepsethiek

Tabel 4.1 De mate waarin de beroepsethiek wordt bewaakt door verschillende actoren

Mate van bewaking van de beroepsethiek door:	Voldoende	Matig	Onvoldoende
	%	%	%
Kantoorgenoten/naaste collegae	85 (85)	9 (9)	6 (3)
Tuchtcolleges	72 (77)	12 (13)	16 (10)
De KNB	65 (65)	14 (16)	21 (19)
Collegae/niet-kantoorgenoten	47 (55)	26 (28)	27 (17)
De Ring	44 (52)	22 (29)	34 (19)

Tabel 4.2 Ervaren noodzaak van bewaking van de beroepsethiek door verschillende actoren. (De cijfers tussen haakjes zijn de scores van de kandidaat-notarissen)

Moeten onderstaande actoren notarissen aanspreken op de naleving van beroeps- en gedragsregels?	Positief %	Neutraal %	Negatief %
Kantoorgenoten/naaste collegae	96 (95)	1 (5)	3 (0)
De KNB	83 (91)	9 (7)	8 (2)
De Ring	79 (84)	9 (10)	12 (6)
Collegae/niet-kantoorgenoten	71 (67)	12 (16)	17 (17)

Tabel 4.3 Mechanismen op kantoorniveau om de kennis van de beroepsethiek te vergroten

Activiteit	Kantoren waar de betreffende activiteit plaats had voor 1999, waar de activiteit nu plaatsvindt, waar de activiteit zal worden geïntroduceerd dan wel niet aan de orde is			
	Voor 1999 en nu* %	Nu (totaal)* %	In de toekomst %	Niet aan de orde %
Informeel overleg over ethisch gekleurde zaken	77	89	1	9
Regelmatig overleg over ethisch gekleurde zaken	42	49	3	47
Volgen van lezingen/ symposia over beroepsethiek	34	41	12	45
Volgen van cursussen over beroepsethiek	28	35	11	51
Bespreken van tuchtrecht-uitspraken op kantoor	53	66	6	28
Individueel bijhouden van tuchtrechtspraken	63	77	3	18

* In deze twee kolommen zit een overlap omdat in beide categorieën de huidige situatie ('nu') is verwerkt.

Totaal activiteiten

0	20%
1	17%
2	19%
3	26%
4	13%
5	5%

gemiddeld 2,1 standaarddeviatie 1,5

Kennisbevordering van de beroepsethiek

Tabel 5.1 Kantooractiviteiten om de beroepsethiek te bewaken

Activiteit	Kantoren waar de betreffende activiteit plaats had voor 1999, waar de activiteit nu plaatsvindt, waar de activiteit zal worden geïntroduceerd dan wel niet aan de orde is			
	Voor 1999 en nu*	Nu (totaal)*	In de toekomst	Niet aan de orde
	%	%	%	%
Collegiale toetsing	41	51	5	42
Gebruik van software om belangenverstrengeling te voorkomen	8	12	1	87
Gebruik van procedurebeschrijvingen	28	58	18	24
Gebruik van kwaliteitszorgsysteem	19	43	31	26
Ethisch handelen meewegen in functioneringsbeoordeling	28	45	13	42

* In deze twee kolommen zit een overlap omdat in beide categorieën de huidige situatie ('nu') is verwerkt.

Totaal aantal activiteiten:

0	5%
1	5%
2	18%
3	18%
4	25%
5	14%
6	15%

gemiddelde 3,6 standaarddeviatie 1,6

Vindt u dat binnen de beroepsopleiding voldoende aandacht wordt besteed aan beroepsethiek?

	Positief	Neutraal	Negatief
	%	%	%
Notarissen	49	31	20
Kandidaat-notarissen	50	14	36

Vindt u dat in het programma van permanente educatie voldoende aandacht wordt besteed aan beroepsethiek?

	Positief	Neutraal	Negatief
	%	%	%
Notarissen	44	28	28

Vindt u dat er bij de begeleiding op uw kantoor voldoende aandacht wordt besteed aan beroepsethische kwesties?

	Positief	Neutraal	Negatief
	%	%	%
Kandidaat-notarissen	76	9	15

Tabel 5.2 Kantooractiviteiten ter vergroting van het ethische bewustzijn van kandidaat-notarissen

Activiteit om het ethische bewustzijn van kandidaat-notarissen te vergroten*	kantoren waar de activiteit plaatsvindt %
Gesprekken met patroon over ethisch gekleurde zaken	70
Bijhouden van tuchtzaken	51
Schriftelijke informatie over beroepsethiek	16
Leren van beroepsregels	14
Oplossen van casussen	13
Volgen van lezingen over beroepsethiek	9
Volgen van cursussen over beroepsethiek	6
Geen specifieke aandacht voor het ethische bewustzijn van kandidaat-notarissen	20

* De totalen tellen niet op tot 100% omdat bij deze vraag meerdere antwoorden mogelijk waren.

Tuchtrecht

Hoe vaak besteedt u aandacht aan tuchtrechtuitspraken?

	2x per maand %	1x per maand %	1x in de 3 maanden %	Een aantal keer per jaar %	Anders %
Notarissen	25	40	6	12	17
Kandidaat-notarissen	21	38	10	22	10

Besteedt u meer, minder of evenveel aandacht aan tuchtrechtuitspraken sinds de invoering van de WNA 1999?

	Meer %	Evenveel %	Minder %	Anders %
Notarissen	28	70	2	0
Kandidaat-notarissen	24	64	2	10

Wordt op uw kantoor meer, minder of evenveel aandacht aan tuchtrechtuitspraken besteed sinds de invoering van de WNA 1999?

	Meer %	Evenveel %	Minder %	Anders %
Notarissen	28	66	3	3
Kandidaat-notarissen	19	66	1	19

Heeft uw kantoor voor zover u weet ooit veranderingen aangebracht in de werkwijze na een beslissing in een notariële tuchtzaak?

Ja	58%	
Nee	42%	
- verandering van procedures		84%*
- kantoorbijeenkomst om belang van de zaak te bespreken		44%*
- anders		12%*

* De totalen tellen niet op tot 100% omdat bij deze vraag meerdere antwoorden mogelijk waren.

Is er binnen de beroepsgroep een klimaat waarin notarissen elkaar kunnen aanspreken op de naleving van beroeps- en gedragsregels?

	Positief %	Neutraal %	Negatief %
Notarissen	30	16	54
Kandidaat-notarissen	48	23	29

Is dit klimaat veranderd sinds de invoering van de WNA 1999?

	Nee, dit is niet veranderd	Ja, collega's kunnen elkaar beter aanspreken	Ja, collega's kunnen elkaar slechter aanspreken	Anders
Notarissen	30	1	66	2
Kandidaat-notarissen	50	3	35	12

Stel dat u zou weten dat een collega-kantoorgenoot niet volgens de beroeps- en gedragsregels werkt, zou u deze collega daar dan op aanspreken?

	Positief %	Neutraal %	Negatief %
Notarissen	97	1	2
Kandidaat-notarissen	97	2	1

Stel dat u zou weten dat een collega-niet-kantoorgenoot niet volgens de beroeps- en gedragsregels werkt, zou u deze collega daar dan op aanspreken?

	Positief %	Neutraal %	Negatief %
Notarissen	48	21	31
Kandidaat-notarissen	62	20	18

Algemene vragen

Tabel 6.1 Verdeling van respondenten m.b.t. kantoor grootte

Kantoor grootte	Notarissen %	Kandidaat-notarissen %	Populatie %
1 notaris	46	41	60
2 t/m 4 notarissen	44	49	38
5 of meer notarissen	10	10	2

Tabel 6.2 Verdeling van respondenten m.b.t. sekse

Sekse	Respons Notarissen	Populatie notarissen	Respons Kandidaat-notarissen	Populatie kandidaat-notarissen
Man	91	89	43	41
Vrouw	9	11	57	59

Tabel 6.3 **Verdeling van respondenten m.b.t. inwonertal vestigingsplaats**

Inwonertal plaats vestiging	Notarissen	Kandidaat-notarissen
	%	%
Minder dan 50.000 inwoners	54	53
50.000 tot 100.000 inwoners	16	17
100.000 inwoners en meer	28	30

Leeftijd notarissen

20 tot 35 jaar	3%
35 tot 50 jaar	45%
50 jaar en ouder	52%

Bijlage 6 Analyses enquête 'Ontwikkelingen in de beroepsethiek van het notariaat'

Data verwerking en analyse

Door middel van beschrijvende analyses is verslag gedaan van de manier waarop notarissen omgaan met ethische dilemma's en de eventuele veranderingen die hierin zijn opgetreden sinds de invoering van de WNA 1999. In de enquête zijn respondenten gevraagd te antwoorden op een schaal van één tot en met zeven, lopend van zeker niet tot zeker wel (cq zeer oneens tot zeer eens). Bij de analyse van de gegevens is besloten de scores één tot en met drie te vervangen door de term 'negatief', de score vier door 'neutraal' en de scores vijf tot en met zeven door 'positief'. Voor zover relevant zijn de gemiddelden en standaarddeviaties in de voetnoten opgenomen. Om de leesbaarheid te verhogen zijn de percentages in de tekst afgerond op hele getallen.

Vervolgens zijn secundaire analyses uitgevoerd. Om te bepalen of notarissen en kandidaat-notarissen verschillen in de manier waarop ze met ethische dilemma's omgaan is een 'Students t-toets' uitgevoerd. Hierbij is tweezijdig getoetst en is als significantie criterium $\alpha=0,05$ aangehouden.

Om te bepalen of notarissen die werkzaam waren voor de invoering van de WNA 1999 anders oordelen over beroepsethiek dan notarissen die vanaf 1999 werkzaam zijn, zijn voor alle vragen met een ratiovariabele 'Students t-toetsen' uitgevoerd met als groepen 'voor 1999 benoemde notarissen' en 'sinds 1999 benoemde notarissen'. Hierbij is een tweezijdige α van 0,05 aangehouden.

De invloed van de grootte van het kantoor is bepaald door het uitvoeren van ANOVA's. Hierbij is een α van 0,05 aangehouden. Voor het analyseren van de gegevens zijn de categorieën kantoorgrootte teruggebracht tot drie, te weten kantoren met één notaris, kantoren met twee tot en met vier notarissen en kantoren met vijf of meer notarissen. De door de KNB gehanteerde indeling is gebezigd. Aangezien de groep met grote kantoren (meer dan vijf notarissen), relatief klein is ten opzichte van de andere groepen zijn ook 'Levene's toetsen' uitgevoerd om te kijken of de variaties significante verschillen vertonen. In de rapportage zijn alleen de resultaten opgenomen waarbij de variaties niet significant van elkaar verschillen¹⁴⁷.

¹⁴⁷ Daarnaast is onderzocht of de leeftijd (25% oudste notarissen in vergelijking met 25% jongste notarissen), grootte van vestigingsplaats en sekse van invloed zijn op de beantwoording van de vragen. Hierbij zijn echter nauwelijks significante verschillen te zien waardoor deze resultaten uit de beschrijving van de analyse zijn gelaten en alleen zijn meegenomen daar waar resultaten opvallend zijn.

Bijlage 7 Toespraken werkconferentie Trendrapportage Notariaat

Naar een robuust notarieel normbesef
R.J. Holtman

Lezing Universiteit van Leiden
Donderdag 4 november '04 14.00 uur

Inleiding

Met u sta ik stil bij het rapport *Naar een robuust notarieel normbesef* (Lacé en Krop, 2004, red.). Ik zal allereerst met u ingaan op de kenmerken van het tijdsbeeld en de thans vereiste eigenschappen van een notaris; daarna komt de inhoud van het rapport aan de orde. Nu er na de inleidingen workshops worden gehouden, zal ik trachten u enigszins te prikkelen door enkele onderdelen mijn betoog iets uit te vergroten.

Het tijdsbeeld

Tot voor enige tijd leefden we met Angelsaksische normen. Het bekleden van een bepaalde functie impliceerde een normatief gedrag. Zo mocht je van een bestuurder van een vennootschap verwachten dat hij niet alleen rekening hield met zijn eigen belang, maar ook met die van het bedrijf dat hij leidt. Dit model is verlaten en vervangen door een stelsel van Amerikaanse normen. Thans is regel dat alles wat niet expliciet is verboden dus is toegestaan. Dit betekent het einde van het normatief handelen als een issue met marktwaarde. Als exponenten van deze manier van denken noem ik Van der Hoeven, topman van Ahold, en Meurs, financieel directeur van Ahold. Door valsheid in geschrifte, te weten een contra-sideletter op een side-letter, werd de accountant op het verkeerde been gezet en met als gevolg dat de omzet van Ahold kon worden opgeblazen. Van der Hoeve, die beide stukken heeft getekend, zegt nu dat hij zich niets van de ondertekening herinnert¹⁴⁸. Nadat vervolgens miljoenen zo niet miljarden euro's (die dus ten onrechte waren opgevoerd) moesten worden afgeboekt, presteren Meurs en Van der Hoeven het nog om een zeer riant afvloeiing te vorderen.

Als ik het goed zie, dan veronderstelt het functioneren als notaris een behoorlijk ontwikkeld normatief gedrag. Hoe waarden wij notarieel gewenst normatief gedrag op een markt die uitgaat van Amerikaanse normen? Beter gezegd: hoe waarden cliënten normatief gedrag op de markt? Is er op een vechtmarkt überhaupt nog plaats voor normatief gedrag als issue met marktwaarde?

¹⁴⁸ NRC-Handelsblad 15 oktober '04.

De persoon van de notaris

In het bedrijfsleven stapt een manager zonder noemenswaardig probleem over naar een andere tak van sport. Iemand die goed auto's kan verkopen wordt verondersteld evengoed boten te kunnen verkopen. Sinds 1 oktober '99 is de afzet van akten niet meer of minder dan gewone handel. Vergeet u overigens niet dat u nog aan enkele eisen van ambtelijk handelen moet voldoen. Gegeven de eisen van de markt dienen aan de persoon van de notaris in toenemende mate eisen als ondernemer te worden gesteld. Tot voor kort moest je jurist en verkoper van je product zijn. Thans moet je standwerker, ondernemer en jurist zijn. Markeert dit het einde van een herenberoep?

Een aardige casus

Een aardig voorbeeld van het dilemma tussen marktdenken en ethisch handelen is de uitspraak van de Kamer van Toezicht van Den Haag van 18 augustus '04 die door de heer Stubbé en mij in het JBN van september jongstleden is gesignaleerd. De casus is als volgt. Een notaris is in een nalatenschap mede-erfgenaam en mede-executeur. Hij verzorgt in die hoedanigheden (dus vanuit zijn privé-adres en niet vanuit kantoor) de aangifte voor het recht van successie. De inspecteur stuurt een beschikking dat geen aanslag zal worden opgelegd. Voor de notaris was kenbaar dat die beschikking onjuist was. Er was namelijk, ook door hem, een aanzienlijk bedrag aan successierecht verschuldigd. De kamer overweegt het volgende. *'Van een behoorlijk en zorgvuldig handelend notaris mag, ongeacht of hij handelt in de uitoefening van zijn beroep of daarbuiten, verwacht worden dat hij bij een voor hem overduidelijke omissie of fout van (bijvoorbeeld) een openbaar lichaam, zoals de Belastingdienst, dit openbaar lichaam daarvan in kennis stelt.* Een notaris als ondernemer zal tot uitgangspunt nemen dat aanverwante disciplines wellicht geen meldingsplicht jegens de fiscus hebben, doch dat hij als notaris vooraf aan cliënten zou moeten melden dat hij dat wel heeft. Dit wordt ervaren als een verzwaring van de notariële positie op de markt. De kamer echter kwalificeert het verzwijgen van een kennelijke fout als strijdig met de eer en aanzien van het ambt. Een boeiende casus die exact het dilemma aangeeft: de notaris is én ambtenaar en ondernemer. De vraag is steeds: Aan welke hoedanigheid dient hij nu te worden getoetst? Omdat de notaris hoger beroep heeft ingesteld en de zaak nog onder de rechter is, zal ik thans niet verder op deze casus ingaan.

Ik ga met u na of in het rapport tendensen zijn terug te vinden als hiervoor genoemd.

Zo hoog mogelijke omzet ten koste van de kwaliteit

De invloed van de markt op ons dagelijks werk is groot. Het staat buiten discussie dat het notarieel financiële belang van een akte daalt. Dit heeft tot onmiskenbaar tot gevolg dat het notariaat qua bedrijfsvoering de tering naar de nering moet zetten. De noodzaak tot bezuiniging doet zich steeds meer gelden. Ik neem een citaat uit het rapport¹⁴⁹. *De meeste respondenten geven aan dat notarissen steeds meer gericht zijn op het behalen van zo hoog mogelijke omzet ten koste van de kwaliteit.* Ik neem een ander citaat¹⁵⁰. *De perceptie*

¹⁴⁹ Rapport pagina 11.

¹⁵⁰ Rapport pagina 10.

van nagenoeg 60% van de notarissen wijst op het behoud van grote cliënten als een beweegreden die van grotere waarde is dan de bescherming van de zwakke partij. Als laatste het volgende citaat¹⁵¹. Respondenten van de diepte-interviews menen dat het bieden onder de kostprijs dan wel tegen zeer lage tarieven hand in hand gaan met verminderde Belehrung. Deze citaten voorspellen bar slechte tijden voor het notariële imago en congestie voor het notariële toezicht. Met deze uitspraken van notarissen als je vrienden heb je geen oppositie meer nodig van Economische Zaken. Misschien een aardige vraag om tijdens de terugweg over na te denken: Op welke grond zou de politiek, met deze wetenschap, nog een notarieel domeinmonopolie moeten handhaven?

Handhaving van de integriteit

De tweede inleider van vandaag, de heer Gerver, zal uitgebreid ingaan op ethische aspecten van het rapport. Ik sta stil bij enkele aspecten rond de handhaving van normen en waarden. Als startpunt neem ik een citaat uit het rapport¹⁵². *Integriteit van de beroepsbeoefenaar van een vertrouwensberoep stoelt derhalve niet primair op de persoonlijke opvatting van deze, maar op de wijze waarop de beroepsbeoefenaar al dan niet op eerlijke, rechtschapen wijze handelt naar de rolverwachting van het zijn van een professional. De rolverwachtingen die bestaan ten aanzien van beroepsbeoefenaren van een specifiek beroep worden voor een groot deel gevoed door het vertrouwen dat het publiek in dat beroep heeft. Belangrijke maatstaven voor het peilen van het vertrouwen zijn de beroepsregels en de bestaande toezichtmechanismen.* Het komt er dus op neer dat uw privé opvattingen over goed of slecht niet maatgevend zijn. Het publieksvertrouwen staat en valt (terecht) bij het hebben van beroepsregels en bij de handhaving daarvan. Zeker bij een afnemende kwaliteit van het notariële product zal de handhaving van integriteit en de beroepsregels door het toezicht van doorslaggevend belang zijn. Om die reden zal ik met u blijven stilstaan bij aspecten van handhaving.

De rol van tuchtrechter

Het komt er op neer dat 74% van de respondenten positief is over de mate waarin tuchtcolleges de beroepsethiek bewaren¹⁵³. U hebt dus voldoende vertrouwen in het functioneren van de tuchtcolleges. Dit brengt mij bijna automatisch tot de vraag: Wie levert bij de notariële tuchtcolleges het werk aan? Ondanks uw vertrouwen in de tuchtcolleges levert U niet het werk aan. Dit blijkt niet uit het rapport maar vanwege mijn ervaring van ongeveer twaalf jaar in de kamer kan ik u zeggen dat in het merendeel van de gevallen geklaagd wordt door een ontevreden cliënt of een ontevreden derde. Een enkele keer klaagt de inspecteur van de R & S. Er wordt echter een kentering zichtbaar. Ik noem enkele zaken. Allereerst noem ik de klacht tegen Notarisservice Nederland¹⁵⁴. In die zaak werd de klacht ingediend door een in de omgeving gelegen notariskantoor. Tegen Actus notarissen werd geklaagd door de betreffende ring¹⁵⁵. Verder is mij nog de zaak bekend waar, thans in hoger be-

¹⁵¹ Rapport pagina 10.

¹⁵² Rapport pagina 5.

¹⁵³ Rapport pagina 21.

¹⁵⁴ Zie uitgebreid *Notariaat Magazine*.

¹⁵⁵ Zie uitgebreid *Notariaat Magazine*.

roep, ruim 20 notarissen uit Nijmegen klagen tegen een plaatselijke collega. Het rapport geeft een antwoord op de vraag waarom u niet klaagt over uw collega¹⁵⁶. Het komt er op neer dat *de meeste notarissen van mening blijken dat binnen de beroepsgroep geen klimaat bestaat waarin notarissen elkaar kunnen aanspreken op de naleving van de beroeps- en gedragsregels*. Verderop wordt duidelijk dat 30% van de notarissen een collega niet-kantoorgenoot niet zou aanspreken op onjuist handelen.

Notaris als aanbrenner van tuchtzaken

Notarissen spreken, zo blijkt uit het rapport, collega's blijkbaar wel aan op onjuist handelen. Dit gegeven laat zich echter moeilijk rijmen met het nagevoeg totaal ontbreken van de notaris als klager bij de tuchtrechter. Daarom sluit ik niet uit dat het percentage notarissen, dat niet-kantoorgenoten zou aanspreken, gering is. Voor het handhaven van regelgeving door het aanbrennen van zaken bij de tuchtrechter moet je het, zoals gezegd, niet van de beroepsgroep zelf hebben. De belangrijkste potentiële aanbrenners zetten zichzelf hiermee bewust buiten spel. Het is spijtig dat het rapport niet ingaat op de motieven van de notarissen om niet tegen de collega's te klagen. De beroepsgroep weet zelf in de regel bij uitstek wat er binnen het notariaat omgaat en zij zou daarmee uitstekend haar voordeel kunnen doen.

Het gegeven dat notarissen geen zaken tegen hun collega bij de tuchtrechter aanbrennen is voor mij niet goed te duiden. *De mate waarin het tuchtrecht van invloed is op het gedrag van notarissen achten de meeste geïnterviewden tevens groot*¹⁵⁷. En: *Het aantal notarissen dat méér aandacht is gaan besteden aan tuchtuitspraken is sinds de invoering van de Wet op het notarisambt 1999 met 30% toegenomen. 60% van de respondenten geeft aan dat op eigen kantoor aandacht wordt besteed aan tuchtzaken, de toename in het aandacht besteden aan tuchtuitspraken op kantoorniveau ligt tevens op 30%*¹⁵⁸. U gelooft duidelijk in het effect van tuchtuitspraken, maar u maakt geen gebruik van het tuchtrecht als een middel om tussen uw collega en u meer duidelijkheid te krijgen over het vermeelde onjuiste handelen van een collega. Ik spreek bewust over duidelijkheid. U kunt immers ook een zaak bij de kamer aanbrennen niet zozeer vanwege een ruzie, maar juist omdat uw collega en u verschillend denken over een zaak; om dus duidelijkheid tussen uw collega en u te verkrijgen. De Actuszaak bijvoorbeeld werd aangebracht met het oog op het verkrijgen van duidelijkheid; om die reden werd, zo veronderstel ik, door het hof aan Actus geen sanctie opgelegd. Zoals gezegd is dit passieve gedrag van u als notaris, te weten het niet-aanbrennen van klachten, niet erg logisch en naar mijn mening zelfs ongewenst.

De rol van de KNB

Het gegeven dat je als notaris niet tegen je collega klaagt, leidt ertoe dat de gehele beroepsgroep het initiatief tot het klagen overlaat of beter gezegd doorschuift naar een derde. Zo tekende de Volkskrant enkele weken geleden uit de mond van de heer Van Mourik op dat 80% van de notarissen een andere belangenvereniging naast de KNB wenst op te richten voor de handhaving

¹⁵⁶ Rapport pagina 24.

¹⁵⁷ Rapport pagina 27.

¹⁵⁸ Rapport pagina 27.

van onze regelgeving. Helaas was Van Mourik, wellicht meegesleept door het vuur van de discussie, vergeten te melden dat slechts 10% van de notarissen op de betreffende enquête had gereflecteerd. De heer Heering bracht deze nuance op de laatste ledenvergadering aan. Het is na de commotie wellicht even wennen, maar 67,6% van de notarissen is zeer positief over het optreden van de KNB bij het bewaken van de beroepsethiek¹⁵⁹. Van de kandidaat-notarissen kent 90,1% de KNB welhaast magische krachten toe. Zij zien een belangrijke taak van de KNB weggelegd bij de bewaking van de beroepsethiek¹⁶⁰.

De inspectie voor het notariaat

De KNB streeft ernaar om minimumeisen aan notariële dienstverlening te realiseren. Daarbij kan worden gedacht aan het in het leven roepen van een protocol voor te verrichten werkzaamheden. Als voorbeeld: voor het leveren van een kwalitatief juiste hypotheekakte moet de dossierbehandelaar een aantal door de KNB vastgestelde handelingen of onderzoeken verrichten. De KNB houdt er rekening mee dat het voorschrijven van een kwaliteitssysteem zal stranden op bezwaren van de NMa. Er kan toch, los een centraal in te voeren kwaliteitssysteem, op een andere manier ook een kwalitatief juiste akte ontstaan?

Als alternatief wordt genoemd de instelling van een inspectie voor het notariaat. Hierbij wordt gedacht aan een instantie die meer pro-actief handelt, bijvoorbeeld door het regelmatig bezoeken van notariskantoren waarbij ter plekke wordt gecontroleerd of de juiste procedures worden gevolgd.

De instelling van een inspectie voor het notariaat voldoet aan de onder de notarissen levende wens dat overtredingen van de notariële normen nu *eindelijk eens* wordt aangepakt. Het wordt, als ik het goed zie, als een groot voordeel ervaren dat de notarissen zelf niet in actie hoeven te komen door het indienen van een klacht. Van een briefje of een telefoontje aan de inspectie mogen dan immers in sanctioneel opzicht wonderen worden verwacht: de inspectie rukt uit met groot materieel om recht en gerechtigheid uit te delen aan de overtreder van een beroepsregel. Anderzijds dient dan het toezicht op het notariaat te worden herzien. Er is weinig behoefte aan een zoveelste toezichthoudende instantie.

De notarisleden in de kamer

Er is de laatste tijd enige discussie over de positie van de notarisleden in de kamer. De bedoeling van de huidige opzet is duidelijk. De kamer dient een advies te geven bij een sollicitatie door een kandidaat-notaris naar een standplaats. Dit veronderstelt dat die kamer op de hoogte is van de antecedenten van die kandidaat-notaris. Zo herinner ik mij dat een kandidaat-notaris in een ring, aanpalend aan de eigen ring, tot notaris werd benoemd terwijl in de eigen ring was meegedeeld dat de betreffende persoon vanwege de antecedenten van benoemingen werd uitgesloten. In de huidige tijden zien de notarisleden ook de ondernemingsplannen van gegadigden voor een standplaats en beschikken daardoor over informatie over de plannen van hun aanstaande concurrenten.

¹⁵⁹ Rapport pagina 21.

¹⁶⁰ Rapport pagina 21.

Ik wijs nog op de publicatie van de heer Vlessing¹⁶¹. Vlessing is notaris in Heerenveen en geeft aan dat binnen de provincie *Fryslân* de verkiezing tot leden van de Kamer van Toezicht leidde tot de vorming van enkele kampen binnen de ring *Fryslân* pro of contra de voorgedragen notarisleden. Hij spreekt zelfs van *een zeer heftige strijd en een uiterst onaangename sfeer binnen de ring*. Vlessing is daarom van mening dat de notarisleden als gevolg van die kampvorming niet onbevooroordeeld kunnen oordelen over leden *van zijn opposenten en zijn criticasters*. Naar mij voorkomt geldt dit niet alleen voor zijn opposenten en criticasters, maar evenzeer voor de personen binnen zijn eigen clan. Vlessing verbindt hieraan de conclusie dat de notarisleden daarom niet op zaken binnen het eigen arrondissement zouden moeten zitten.

Publicatie van de uitspraken

Het Rapport herhaalt een in de literatuur vaker uitgesproken klacht dat met name de lagere tuchtrechtspraak bijna niet wordt gepubliceerd¹⁶². De bemoeilijkt volgens de auteurs het verkrijgen van een algemeen beeld van de ontwikkelingen in het notariële tuchtrecht. Het komt mij voor dat die opmerking in beginsel juist is maar dat het belang van publicatie van de lagere tuchtuitspraken dient te worden genuanceerd. Van de principiële uitspraken wordt in de meeste gevallen wel een oordeel van het hof gevraagd. Gevolg is dat de niet-principiële zaken niet worden gepubliceerd. Kennisneming van die lagere tuchtuitspraken is meestal minder interessant. Het rapport zegt hierover¹⁶³: *De uitspraken van de kamers van toezicht zijn weinig geruchtmakend en worden zelden gepubliceerd*.

De sanctie

Wellicht is het aardig om te melden dat de respondenten van de diepte-interviews van mening zijn dat de tuchtrechters strenger dienen te straffen¹⁶⁴. *Een ander aspect van het tuchtrecht dat door de respondenten van de diepte-interviews als een obstakel wordt ervaren is het feit dat de invulling van de notariële normen weliswaar streng is, maar de sanctionering té mild is*.

Afronding

U hebt zo direct de gelegenheid in de workshops van uw mening te doen blijken.

¹⁶¹ WPNR van 31 juli '04

¹⁶² Rapport pagina 31.

¹⁶³ Rapport pagina 27.

¹⁶⁴ Rapport pagina 28.

Ethiek en het notariaat

Prof. mr P.H.M. Gerver

Het recht, dames en heren, is een compromis tussen moraal en praktische mogelijkheden. Hetzelfde kan gezegd worden van de ethiek in het recht. En de beoefenaar van het recht zoekt evenals – meestal – degene die zich tot die beoefenaar wendt naar dat compromis.

In beginsel maakt het weinig uit of die beoefenaar dit nu doet in zijn rol van advocaat of zijn professie als notaris uitoefent: beide zoeken – ieder op zijn eigen wijze – naar een manier zodanig dat zowel het morele aspect als dat praktische aan bod komt.

Dat dit niet altijd even eenvoudig is moge u allen duidelijk zijn. Ik zal mij met mijn bespiegelingen terzake louter tot de werkzaamheden van de notaris wenden, want dat is, als wij over ethiek praten, al moeilijk genoeg.

En als ik het vandaag over ethiek in het notariaat spreek dan lijkt het mij zinnig dat wij proberen ons terrein een beetje af te bakenen. Ik ben mij ervan bewust dat de grenzen die ik trek niet altijd even scherp kunnen zijn. Maar dat geeft niet: immers ook is niet scherp omlijnd wat wij onder ethiek in het notariaat moeten verstaan.

Allereerst dit. Het zijn van notaris is niet zo maar een vak. Het is een professie, het is een ambt. De wet roept die ambtsdrager opdat deze zich ten voordele van de gemeenschap kan inzetten. Minder dan onder de oude wet wordt er gekeken of degene die zich als toekomstige drager van dit ambt aanmeldt die waardigheid waard is, of hij het aankan, maar nog steeds moet het zo zijn dat de notaris de verantwoordelijkheid van het ambt kan dragen. Die controle is een taak van de overheid, een taak die verder gaat dan alleen de beoordeling van een goed of slecht ondernemingsplan. Een grote mate van vertrouwen dient de gemeenschap in iedere notaris te kunnen hebben en daarvan moet het publiek overtuigd zijn. Dit is volslagen anders dan het vertrouwen dat de klant in de slager, in de melkboer of in de bakker moet kunnen hebben. Wie geen goede broodjes bakt verliest zijn klanten, wie salmonella in zijn vlees heeft verstaat zijn slagersvak niet en wie zure zuivel verkoopt zal schadeplichtig zijn. Maar bij de notaris is het niet alleen de verlening van een juridische dienst, het is meer. Wie dit alles ontkent – en ik krijg wel eens de indruk dat dit vooral onder economen het geval is – begrijpt er helemaal niets van. Het onlangs in de publiciteit gekomen rapport van de Economische Faculteit van de UvA is hiervan een sprekend voorbeeld.

Die bijzondere positie van de notaris in onze maatschappij schept zware verplichtingen voor dat notariaat. Noblesse oblige. De notaris heeft als een aantal andere beroepsbeoefenaren de ethiek van zijn beroep in acht te nemen. Ethiek is een beetje "Normen en waarden", geeft antwoord op de vraag van wat wij vinden wat hoort. Weten wij eigenlijk wel wat hoort? Beseffen de beroepsbeoefenaars altijd wel wat notarieel fatsoen en notarieel onfatsoen is? Soms bepaalt – hoe droef wellicht ook – de strafrechter wat hoort. Of juist gezegd: wat niet hoort. In de oude notariswet stond een aantal strafbepalingen opgesomd, waarbij de boetes op de daar geconstateerde overtredingen in de loop van de 1½ eeuw van het bestaan van die wet zo waren gedevalueerd dat deze in de nieuwe wet niet meer werden overgenomen. Jammer, want het

is niet de hoogte van de boete die hier bepalend is maar veeleer het feit dat bepaalde misstappen strafbaar dienen te zijn. Ik hoop daar binnenkort op het door de UvA georganiseerde symposium over 100 jaar tuchtrecht nog op terug te komen. De strafbaarheid met betrekking tot notariële misstappen vinden wij – buiten bijvoorbeeld de Registratiewet – vooral in het Wetboek van Strafrecht. Een daar is het meest in het oog springend de valsheid in geschriften. De notaris die valsheid in geschriften pleegt – ook als dit ten behoeve en op verzoek van zijn cliënt is – veronachtzaamt de notariële ethiek. Niet anders is het gesteld met de notaris die gelden van derden bij het paardenrennen vergokt. Hij begrijpt niet wat hij wel en wat hij niet behoort te doen. Terecht treedt hier de strafrechter op.

En als de tuchtrechter optreedt ligt het in wezen niet anders, ondanks het feit dat het strafrecht een geheel ander doel schijnt te dienen dan het tuchtrecht: de notaris die niet controleert hoeveel stemmen een deelnemer aan een algemene vergadering mag uitbrengen begrijpt niet dat het zijn taak is dit wel te doen en verwaarloost zijn rechercheplicht niet anders dan als hij dit zou nalaten bij de voorbereiding van de overdracht van onroerend goed. De tuchtrechter gaf de notarissen die zo handelden terecht een tuchtrechtelijke draai om de oren. Ongeacht dit laatste kun je stellen dat wie handelt of niet handelt zoals een notaris in de uitoefening van zijn ambt betaamt de notariële ethiek aan zijn laars lapt. Ben ik te streng als ik hier spreek over notarieel onfatsoen?

Dit alle zijn voorbeelden van straf- en tuchtzaken. Maar veel vaker zal de notaris met zijn eigen handelen worden geconfronteerd, zonder dat er ooit door een straf- of een tuchtrechter naar wordt getaald. Daarover in het bijzonder wil ik het vandaag hebben.

Het notariaat, of juister gezegd de notarissen of nog beter geformuleerd een aantal notarissen is in verwarring. Sinds de nieuwe wet op het notarisambt van kracht is, maar naar mijn mening ook al eerder zij het minder manifest, sukkelde menig notaris met het antwoord op de vraag wat nu eigenlijk hoort, wat voor hem betamelijk is, wat “wel en niet kan”, waar de grenzen liggen. Een ethisch probleem, dat veel verder gaat dan wat de notaris op grond van bepalingen in het wetboek van strafrecht of regels van tuchtrecht wordt voorgeschreven.

De notaris die handelt in strijd met het strafrecht overschrijdt zonder enige twijfel zijn grenzen. Het wordt voor wat betreft zijn botsing met het tuchtrecht al wat problematischer, omdat de tuchtnorm vager is. Nog vager wellicht is de louter ethische norm : ben ik als notaris integer, respecteer ik de voor het notariaat gangbare normen en waarden, voel ik de cultuur waarbinnen ik als notaris opereer wel goed aan. Je zou een en ander kunnen samenvatten onder de woorden “notariële bedrijfscode”.

Dat de notaris in verwarring is heeft een aantal oorzaken, die niet worden onderkend of in ieder geval niet worden benoemd. Heel veel, maar niet alles, is terug te voeren naar “de marktwerking”, naar het ondernemerschap waarmee hij meer dan vroeger wordt geconfronteerd. Een van de kenmerken van het ondernemerschap is het maken van, althans het streven naar, zoveel mogelijk winst, gebruikmakend onder meer van de marktwerking. Maar ook zoeken ondernemers steeds meer naar ethische normen waarbinnen zij willen ondernemen. Een aantal oorzaken van die notariële verwarring is al ouder, van vóór de tijd dat alles op het conto van die marktwerking werd gesteld.

Vaak was het al een kwestie van mentaliteit, van niet aanvoelen wat hoort, niet aanvoelen van wat de notariële normen en waarden zijn. Het was niet voor niets dat de KNB in 1981 kwam met de aanschrijving Notaris - financieel, fiscaal en particulier. Mag ik een paar voorbeelden noemen die ouder zijn dan het aantreden van Balkenende als premier en ouder dan het van kracht worden van de nieuwe notariswet. "Ik wil niet weten want mijn associé doet" zo zei mij eens een notaris. Dat dacht de compagnon van de Amsterdamse notaris Mevrouw S. ook zo stel ik mij voor, en met hem eindigde het hoogst ongelukkig. Over zijn vrouwelijke maatje werd nog een musical gemaakt, die zij in het cachot kon aanhoren – hij moest het met een vermelding in de NJ doen en een levenslange surseance. En degene die mij het vorengaande toevertrouwde ontsprong de dans. Maar wel een gebrek aan aanvoelen hoe het hoort, zou ik durven zeggen, Niet alleen de daden van de notaris die volgens zijn compagnon dingen deed die niet door de beugel konden maar ook mijn vertrouwensman werkte even hard mee aan, wat van Mourik op Koninginnedag van dit jaar in de NRC-Handelsblad verloedering noemde. Als de linkerhand niet weet of wil weten wat de rechterhand doet is het hele lichaam ziek.

Die marktwerking brengt een stuk vercommercialisering van het ambt met zich. Nu was die vercommercialisering al veel langer gaande. De geïntroduceerde marktwerking kwam pas later. Concurrentie en competitie werden groter, gebrek aan collegialiteit en daarbij behorende beschaving ging omgekeerd evenredig naar beneden. Ik gebruik hier het woord "beschaving" want immers ethisch handelen is toch een kwestie van beschaving. Noblesse oblige.

Door het loslaten van de vaste tarieven gaat de cliënt op zoek naar de "goedkoopste" notaris. Dit heeft tot gevolg dat de notaris, in zijn drang niet duurder te zijn dan zijn buurman, gaat zoeken naar mogelijkheden voor minder geld het minimum aan inspanning een redelijk product te leveren. Maar het product moet niet redelijk zijn, het moet excellent zijn. Waarom excellent? Heel simpel, je levert als notaris aan de cliënt een vaak oncontroleerbaar product. Die cliënt moet ervan op aan kunnen dat alles in orde is. Een voorbeeld: wie zich bij volmacht laat vertegenwoordigen krijgt een flinke korting, zo bedacht een notaris. Een van de excellente kanten van de notariële dienstverlening, te weten de Belehrung, kwam daarbij in het gedrang.

Bedrijfscode, de code van de ondernemer. Nadat de politiek de privatisering had oarmrd en het Ministerie van Justitie was uitgeleverd aan dat van Economische zaken met als gevolg dat de notaris door de economen en ook door de wetgever niet anders werd beschouwd als de kruidenier op de hoek, nog wel een beetje een bijzondere kruidenier, maar toch, werd die notaris te verstaan gegeven dat hij meer ondernemer dan ambtenaar was. De notaris in spagaat, zo was de betiteling onlangs in het WPNR: was hij vroeger een Janus figuur, deels ambtenaar deels rechtskundig adviseur, nu is hij een ambtenaar in spagaat (of een ondernemer in spagaat). Wie niet hard genoeg onderneemt delft, als die kleine kruidenier die tegen Dirk van de Broek moet opboksen, het onderspit. Wat is er dan logischer dat die notaris zijn grenzen gaat verkennen. Die grenzen worden thans overschreden. Ik herinner U aan de notaris die de onder hem berustende derdegelden op de paardenraces vergokte. Het merendeel – naar ik hoop – van zijn ambtsbroeders en – zusters zal dit gedrag als geheel onjuist en onethisch bestempelen. Maar zijn

collega, hemelsbreed niet zo ver weg, gebruikte de onder hem liggende gelden voor privé doeleinden en stortte het weer terug. De Kamer van Toezicht vond dit niet zo schokkend evenals zijn voorzitter, de president van de rechtbank. Logisch dat de desbetreffende notaris, gezien de backing die hij had gekregen, het in het geheel niet erg vond. Blijft hij binnen de tuchtnorm? Misschien wel, althans in de ogen van zijn Kamer van Toezicht en die van derzelver voorzitter. Was het ethisch wat hij deed? Ik stel dat ethiek een kwestie van professionaliteit is en in de handelwijze van zowel de notaris als die van de Kamer van Toezicht mis ik die professionaliteit ten enenmale.

De ondernemer verkent zijn grenzen. Bij die verkenning kan de vertrouwensrelatie die kenmerkend is voor de verhouding tussen notaris/cliënt in het nauw komen. "De notaris, een vertrouwenspersoon", zo luidde de titel van het in 1996 verschenen boekje van Waaijer over het ambtsgeheim en het verschoningsrecht. Was dat ambtsgeheim in de oude wet eigenlijk alleen maar uitgewerkt in de bepalingen omtrent de afgifte van afschriften en uittreksels, in de nieuwe wet bepaalt art. 22 dat de notaris over alles dat hem uit hoofde van zijn werkzaamheden ter ore komt moet zwijgen. Wie deze norm overtreedt en -zo houd ik mijn studenten steeds voor – ook in café Hoppe het sappigste kantoorverhaal van die dag anoniem gemaakt vertelt veronachtzaamt zijn ethische plicht. Wie garandeert mij dat er niet iemand in de buurt meeluistert en de casus herkent? Ook het gesprek per mobiele telefoon in de trein, door een journalistieke reiziger enige tijd geleden beluisterd mag niet worden gevoerd. Al is het nog zo onschuldig, het vertrouwen in het notariaat wordt daarmee geschonden. En ik geef U de kost degenen die in het gesprek een praten van een notaris herkennen.

Het is vooral de interdisciplinaire samenwerking die de druk op de notarissen die in gemengde kantoren werken verhoogt. Immers, de notaris moet zich qua omzet en dus inkomen kunnen meten aan zijn maatjes uit de andere hoek. Was enige jaren geleden de norm voor wat wij nu noemen de billable hours gelegen omstreeks de 1400 á 1500, thans blijkt ongeveer 2000 geen uitzondering meer. Mocht 2000 uur nu nog niet kloppen, dan zal het binnen niet al te lange tijd wel zo zijn, overeenkomstig de gegevens die mij uit het Amerikaanse bereiken. En de invloed van Amerika en Engeland is op de juridische dienstverlening heel groot. Maak die getallen maar eens waar, als je ook nog je vak wil bijhouden. Een eenvoudig rekensommetje: 5 dagen per week à 8 uur per dag is 40 uur per week. Veronderstel dat men 48 weken werkt (4 weken vakantie dus) maakt 1920 uur per jaar, onder het gestelde dus. Gevolg aldus: tot mij wendde zich een eindexaminata, die als vakantie job op een IDS kantoor werkte. Haar taak was onder meer het invoeren van de urenstaten. Met het bovenstaande voor ogen was het haar terechte vraag: tellen daar de uren 90 minuten? Dit alles is terug te voeren op de drang naar grote omzet

Ik wil hier trouwens wel opmerken dat ondernemen en ethiek niet per se op gespannen voet met elkaar behoeven te staan. Als voorbeeld moge dienen de code die de commissie Tabaksblatt heeft ontwikkeld. Een wie Google opslaat zal onder ethiek en onder het trefwoord onafhankelijkheid onverwacht vele anderen dan alleen notarissen tegenkomen.

Ja, dan de onafhankelijkheid. Dit is een vraagstuk dat zich niet alleen aandient bij de solitaire of in notarieel maatschapverband opererende notarissen maar evenzeer of misschien zelfs nog meer bij notarissen in IDS verband.

Daarenboven is de relatie tussen onafhankelijkheid en onpartijdigheid zeer eng.

In het algemeen: als er wordt getwijfeld aan het antwoord op de vraag of degene die de cliënt ten dienste staat wel onafhankelijk is wordt er terecht getwijfeld aan het antwoord op de vraag of de desbetreffende wel het best is geholpen. De cliënt zal zich afvragen of er soms andere belangen die hem onbekend zijn hebben meegespeeld. En wie niet onafhankelijk is kan niet onpartijdig zijn, Twee eisen, die de notariswet stelt maar ook zonder dat dit expliciet wordt bepaald zijn dit essentialia van het huidige notarisambt. Over de onafhankelijkheid worden terecht vragen gesteld bij die transacties waarbij buitenstaanders op de gedachte zouden kunnen komen dat de desbetreffende compagnon of medewerker gebruik maakt van kennis die hij door zijn werkzaamheden op kantoor zou hebben vergaard. Door een zodanig handelen zou immers de onafhankelijkheid van de desbetreffende persoon in het geding kunnen komen. De onafhankelijkheid van de notaris houdt in dat zaken die binnen kantoor en in het bijzonder door de advocatuur en/of fiscalisten van kantoor zijn voorbereid door de notaris door de bril van zijn notariële verantwoordelijkheid zullen moeten worden gezien. Hij zal niet blindelings het hem aangereikte op (akte)papier mogen zetten. Onafhankelijk zijn betekent (en dit geldt in het bijzonder voor de kandidaat notaris) dat men geen cadeaus aanneemt die buitensporig zijn (de cliënt ontvangt immers een declaratie) en dat men geen commissariaten en/of adviseurschappen bij cliënten aanneemt. Gebeurt dit wel dan zullen de "gewone" zaken door een ander kantoor moeten worden behandeld. In het verlengde hiervan ligt het feit dat nevenfuncties niet alleen bij de Kamer van Toezicht maar ook op kantoor bekend moeten zijn. Op een IDS kantoor dienen deze nevenfuncties van eenieder altijd bekend te zijn.

Afhankelijkheid – of erger de mogelijkheid tot chantage – vindt plaats als men

in situaties terecht komt waarover men besmuikt lacht. Men passere niet alleen geen akten op een plaats die niet neutraal is (zoals alle hypotheekakten op het kantoor van de bank) maar men sluit de zaken ook niet af in het bubbelbad van Yab Yum. Dit laatste stond al in de Middeleeuwen in de statuten van de gilden in Italië en wie het anno 2004 in Nederland doet weet niet hoe het hoort.

Dicht tegen die onafhankelijkheid aan ligt een "niet voor de kar laten spannen" of een "de oren laten hangen naar". De keren dat ik als getuige deskundige in strafprocedures ben opgetreden kreeg ik telkens de indruk dat de betrokken notaris teveel dikke vriendjes was met verkeerde mensen, dat hij voor hen die mijn vrienden niet zouden zijn te hard liep, te makkelijk water in de wijn deed. Het is mijn idee dat zulks teveel gebeurt, hetgeen zijn weerslag op het hele notariaat heeft, Het komt mij voor als notarieel onethisch.

Als ik dit alles samenvat dan is de basis van onze werkzaamheden "integriteit", een niet eenvoudig te omschrijven begrip. In een NIVRA rapport uit 2003 ("Integriteit in het openbaar bestuur") schrijven de samenstellers dat het een verzamelbegrip is dat veel affiniteit vertoont met begrippen als "cultuur", "normen en waarden" "fatsoen" enz. Te vaag evenwel, een nadere omschrijving lijkt nodig. Het rapport verwijst o.m. naar een volgende definitie "Personen en organisaties handelen integer als zij zich houden aan de in hun

functie verbonden geschreven en ongeschreven normen en wanneer zij geen on-eigenlijk gebruik maken van hun discretionaire bevoegdheid of macht" In het bedrijfsleven (en de notaris is toch ondernemer) vindt het integriteitsbeleid plaats binnen wat nu eens business ethics dan weer bedrijfscode wordt genoemd of nog breder als business principles wordt uitgedragen. Het is een maatschappelijk handelen dat veel meer omvat dan de formele eisen van bijvoorbeeld het Burgerlijk Wetboek of de Notariswet.

Ter afsluiting: Ik houd mijn studenten ieder college voor dat zij, als zij er niet voor zorgen "de beste" te zijn, het onderspit zullen delven, Dit zijn van "de beste" geldt niet alleen voor het strikt juridische, maar ook -en evenveel- voor het ethische. Slechts dan kunnen zij de economen verslaan.

De ethiek van het notariaat

Enige rechtssociologische aspecten *

Prof. mr N.J.H. Huls

Een turbulente tijd voor alle vertrouwensberoepen

Het Ministerie van Justitie bezint zich op de toekomst van de traditionele juridische beroepen. De rechterlijke macht verkeert in het midden van een ingrijpend veranderingsproces, waarvoor de Raad voor de rechtspraak symbool staat. Nieuwe eisen van doorzichtigheid, externe oriëntatie en efficiency moeten gecombineerd worden met het vertrouwde ethos van rechterlijke onafhankelijkheid, onpartijdigheid en integriteit.

Voor de advocaten en de deurwaarders is al een monitor aangekondigd, een fenomeen waarmee notarissen als eerste juridische beroepsgroep kennismaakten in de periode 1999- 2003, toen de Commissie monitoring notariaat onderzocht wat de gevolgen waren van de introductie van vrije tarieven en marktwerking in het notariaat. Uit het onlangs gepubliceerde themanummer over Vijf jaar Wet op het notarisambt (WPNR 6591) komt naar voren dat het notariaat met nogal wat problemen kampt en dat de meningen sterk verdeeld zijn over de oplossingsrichtingen die voorhanden zijn.

Dit lot delen de notarissen overigens met enige andere vrije (vertrouwens)beroepen. De accountantswereld ziet zich geconfronteerd met een hergroepering van marktpartijen alsmede met verscherpte regulering in de nasleep van de ENRON affaire. De fysiotherapeuten protesteerden in het najaar van 2004 op het Binnenhof en de beroepsgroep onder leiding van Bas Eenhoorn (oud VVD-voorzitter) hebben moeite de gelederen gesloten te houden. Ook huisartsen verzetten zich tegen marktwerking, er is een alternatieve beroepsgroep (ELHA) ontstaan en de alleen praktiserende huisarts moet zich aansluiten bij een gezondheidscentrum. Apothekers komen van tijd tot tijd in het nieuws met de bonussen die zij ontvangen van de farmaceutische industrie. Op maandag 1 november 2004 gaf Minister Hoogervorst van Volksgezondheid het startschot voor een proef van apotheken bij DA-drogisten en ETOS Apotheek experimenteert met medicijnen uit de muur.

De advocatuur tenslotte zag het voorstel om te experimenteren met nieuwe beloningsvormen in de vorm 'no cure no pay' gedwarsboemd door minister Donner, maar gesteund door de NMA. In het kader van de 'good governance discussie' en de Code Tabakblat is de vraag gerezen of advocaten commissaris kunnen zijn bij bedrijven die zij juridisch adviseren. Bij Allan & Overy is de combinatie partner en commissariaat verboden omdat er kan bestaan op belangenverstrengeling (NRC 4 maart 2005). Als reactie op de motie (Klaas) de Vries, wordt binnenkort een commissie ingesteld die de bijzondere positie van de advocatuur onder de loep neemt.

Het Latijnse notariaat

Het notarisambt is in het Latijnse systeem hybride van karakter: de notaris vervult publieke taken maar in de vorm van een onderneming. De beroepsuitoefening kent zowel een privaat-economische als een publiek-normatieve component. Recentelijk is de Commissie Hammerstein ingesteld om de rege-

ring te adviseren of er nog wel sprake is van een juist evenwicht tussen beide aspecten. Vanuit de beroepsgroep wijzen velen in navolging van Van Mourik op de 'verloedering' van de beroepsethiek als gevolg van de marktwerking en concurrentie. Vanuit de rechtseconomie daarentegen wordt vooral gewezen op het gevaar van 'rent seeking' door de beroepsgroep. Door de zelfregulering en de beperking van de concurrentie kunnen zij economische voordelen opstrijken die niet kunnen worden verantwoord als noodzakelijke kosten om de kwaliteit van de zorg te garanderen (R. van den Bergh, *RMThemis* 2005, p. 46 l.k.).

In Nederland zijn het ministerie van EZ en de NMA de protagonisten van de marktwerking, terwijl het ministerie van Justitie vooral het belang van de traditionele waarden van het juridische beroep benadrukt. EZ heeft al een position paper ingebracht bij de Commissie Hammerstein dat zijn inspiratie vindt in de Calculus van het Publiek belang van Bovenberg en Teulings. Het SEO heeft in oktober 2004 een rapport "Rechtszekerheid als publiek belang. Over de notaris, zijn domein en de markt" gepubliceerd dat sterk door deze economische benadering is geïnspireerd.

Wat nog ontbreekt is een goed gefundeerd tegengeluid vanuit het juridische domein over de normatieve component van het hybride ambt. Wat is de maatschappelijke waarde van de rechtszekerheid die de notaris biedt en wat zijn de sociale kosten en risico's als andere instituties zich op deze vorm van dienstverlening gaan begeven? Hoe kan de beroepsgroep op een overtuigende manier duidelijk maken wat de publieke baten zijn van integere en onpartijdige advisering? Maar natuurlijk ook: Wat maakt het notariaat waar van het ideaal om de zwakke partij te beschermen? Hoe innovatief is de sector? En – last but not least – hoe krachtig corrigeert het tuchtrecht het gedrag van vakbroeders die het publieke vertrouwen beschamen?

Met het onderhavige rapport beogen wij een rechtssociologische bijdrage te leveren aan de kwaliteit van het publieke debat over de toekomst van het notariaat.

* Dit is een bewerking van het welkomstwoord tijdens de werkconferentie op 4 november 2004 te Leiden.